

ชุมนุมเรื่องเกี่ยวกับกรุงสุโขทัย

(ภาค 1)

959.302
ศ 625๗

16 ส.พ. 2538
กรมศิลปากร

หอสมุดแห่งชาติสาขาม

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษ

จันทบุรี

ชุมนุมเรื่องเกี่ยวกับกรุงสุโขทัย

(ภาค ๑)

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ

คุณหญิง แส บวรวิจิตรการ

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

คำนำ

เนื่องในงานฉาปนกิจศพ คุณหญิง แส ขวี่-
สราธิการ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ในวันที่
๒๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ น. คุณหญิงการะกา
เวชยันต์รังสฤษดิ์ ผู้เป็นธิดาได้มาแจ้งความจำนง
ต่อหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ขออนุญาต
จัดพิมพ์เรื่องเกี่ยวกับเมืองสุโขทัย รวม ๔ เรื่อง
จากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ เจ้าภาพได้เลือก
เรื่องต่อไปนี้ จัดพิมพ์ คือ

๑) เรื่องต้นเดิมของราชวงศ์สุโขทัย ซึ่ง
น.ส. ชูศรี สวัสดิสงคราม แปล และ ม.จ. สภทรรดิศ
ติศกุล ทรงตรวจแก้ เรื่องนี้ เป็นเรื่องหนึ่งใน
บรรดางานค้นคว้าของศาสตราจารย์ ยอช เซเคส์
แปลและพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ อยู่ในวารสาร ของ
สมาคมคณินวิชาแห่งประเทศไทย (Journal of the
Siam Society) เล่มที่ ๑๔ ตอนที่ ๑ ค.ศ. ๑๙๒๑

(พ.ศ. ๒๔๖๔) บทความนี้เป็นการค้นคว้าในชั้นแรกเริ่มเกี่ยวกับความเป็นมาของราชวงศ์สุโขทัย กรมศิลปากรได้พยายามจัดแปลออก เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ท่านที่สนใจ

๒) เรื่องจุลยทธการวงศ์ ความเรียง (ตอนต้น) เป็นหนังสือเก่าว่าด้วยมูลประวัติในการสมภพสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย คัดจากหนังสือพงศาวดารภาคที่ ๖๖ เนื้อเรื่องหนักไปในทางตำนาน

๓. เรื่องวัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย นายสมพร อยู่โพธิ์ เจ้าหน้าทกรมศิลปากรได้เรียบเรียงไว้ในโอกาสที่ไปสำรวจโบราณสถานแห่งนี้

๔) เรื่อง ข้อควรคิดเกี่ยวกับกรุงสุโขทัย นายตรี อมาตยกุล อนุกรรมการรวบรวมประวัติศาสตร์สุโขทัยเขียนขึ้น ขณะที่ไปสำรวจโบราณสถานในจังหวัดสุโขทัย เป็นเรื่องเสนอข้อคิดแก่ผู้ที่สนใจ ในทางโบราณคดี และ ประวัติศาสตร์ ของกรุงสุโขทัย เพื่อเป็นแนวทางที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องราวให้ละเอียดพิศดารต่อไป

เรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกรุงสุโขทัยนี้ กรมศิลปากรมีนโยบายที่จะรวบรวมจัดพิมพ์ขึ้นเป็นชุดโดยคัดจากหนังสือต่าง ๆ มารวมไว้เพื่อนักศึกษาวิชาประวัติศาสตร์จะได้ค้นคว้าได้สะดวก และกรมศิลปากรยินดีที่จะให้ผู้มาขอจัดพิมพ์คัดเลือกและแบ่งไปพิมพ์ได้ตามความต้องการ

ขออนุโมทนาในกุศลบุญราศี ซึ่ง คุณหญิง
 คาระกา เวชยันต์รังสฤษฏ์ ได้บำเพ็ญเป็นมาตุ
 บัญชีฐานธรรม โดยฐานกตัญญูกตเวที ขอกุศลราศี
 อันเกิดแก่การพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ให้แพร่หลาย จง
 เป็นผลอำนวยอิฐคุณมณูญผลสัมฤทธิ์แก่ คุณหญิง
 แส บุตรสาวธิดาการ สมนั่งประสงค์จงทุกประการ
 เทอญ.

W.D. *Samuel*

อธิบดีกรมศิลปากร

๒๐ พฤษภาคม ๒๔๘๔

คำนำของพระยาอนุมานราชธน

หนังสือ “ชุมนุมเรื่องเกี่ยวกับกรุงสุโขทัย”
น เจ้าภาพงานศพคุณหญิง แต้ บุตรีราชการ
สร้างขึ้นเป็นอนุสรณ์เนื่องในงานศพท่านผู้วายชนม์
หนังสือเล่มนี้เรื่องเกี่ยวกับกรุงสุโขทัยรวมอยู่ด้วย
กัน ๔ เรื่อง คือ ๑. เรื่องต้นเดิมของราชวงศ์สุโข-
ทัย ๒. เรื่องกรุงสุโขทัย ซึ่งมีกล่าวไว้ในตอน
ต้นของหนังสือจุลยุทธการวงศ์ (ประชุมพงศาว-
ดารภาคที่ ๖๖) ๓. เรื่องวัดศรีชุม และ ๔. เรื่อง
ข้อควรคิดเกี่ยวกับกรุงสุโขทัย ที่เจ้าภาพเลือก
เรื่องเกี่ยวกับกรุงสุโขทัยมาตีพิมพ์ ก็ด้วยเห็นว่า
กรุงสุโขทัยมีความสำคัญอย่างยิ่ง ในทางประวัติ-
ศาสตร์ตอนหนึ่งของชาติไทย ที่ทำให้ชนชาติไทย
สามารถ รวมกัน เป็นปึกแผ่น เป็นประเทศชาติ หรือ
ประชาชาติขึ้นได้ครั้งแรก และเป็นบ่อเกิดส่วน

ใหญ่แห่งวัฒนธรรมไทย สืบต่อวิวัฒนาการกัน
 มาจนกระทั่งทุกวันนี้ จึงสมควรจะได้รับความ
 สนใจ อ่านและศึกษาเรื่องนี้ให้แพร่หลายและ
 กว้างขวาง เพื่อเป็นทางให้เข้าใจ เรื่องประวัติ
 ศาสตร์และโบราณคดีตอนสำคัญที่สุดของชนชาติ
 ไทย ที่ทางราชการได้จัดตั้งกรรมการขึ้นคณะ
 หนึ่ง เพื่อบูรณะและฟื้นฟูโบราณสถานต่าง ๆ แห่ง
 กรุงสุโขทัยราชธานีขึ้น ก็เพื่อประโยชน์การศึกษา
 และค้นคว้าเรื่องกรุงสุโขทัย ให้เห็นว่าชนชาติไทย
 มีความเจริญรุ่งเรืองด้วยวัฒนธรรมมาได้อย่างไร
 และเพียงไร ผู้ที่เคยไปชมโบราณสถาน ณ เมือง
 เก่ากรุงสุโขทัย ภายหลังที่ทางราชการได้บูรณะ
 และฟื้นฟูเสร็จไปแล้วในบางส่วน ไม่ใช่มีแต่ชน
 ชาวไทยเท่านั้น ยังมีชาวต่างประเทศด้วยอีกหลาย
 ท่าน ที่ออกปากแสดงความรู้สึกว่า ไม่นึกเลยว่า
 เมืองเก่ากรุงสุโขทัย จะกว้างขวางใหญ่โต และมี
 โบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งยังเหลืออยู่ให้เห็น

เป็น พยานแห่ง ความเจริญรุ่งเรือง ด้วยศิลปกรรม
 ของไทยว่างดงามและสูงถึงเพียงนี้ เพราะฉะนั้น
 จึงควรที่ชนชาวไทย จะภูมิใจ และใส่ใจ เรื่องของ
 กรุงสุโขทัยให้มากยิ่งขึ้น เนื่องด้วยเหตุดังกล่าว
 เจ้าภาพในงานศพ คุณหญิง แส บุตรีราธิการ จึง
 ได้พิมพ์สร้างหนังสือ เรื่องเกี่ยวกับ กรุงสุโขทัยนี้
 ขึ้นมาอ่านหนังสือ เพื่อศึกษาเรื่องเกี่ยวกับ
 ประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีข้อที่ควรกำหนด
 ไว้อย่างหนึ่งก็คือ เรื่องที่จัดเป็นหนังสือ ก็เป็นแต่
 เรื่องคนแต่ง ผู้แต่งไม่ใช่ว่าเป็นผู้ได้รู้เห็นเหตุการณ์
 ในที่เกิดเหตุชน ครองนั้น ด้วยตนเอง ย่อมอาศัย
 รวบรวมเรื่องเก่า และจากหลักฐานทางโบราณ
 คดี มีโบราณสถาน ศิลปารึก โบราณวัตถุ
 เป็นต้น เอามาพิจารณา และสอบสวนเปรียบเทียบ
 เทียบประกอบเป็นข้อสันนิษฐานขึ้น เมื่อเห็นอย่างไร
 ก็แต่งเรื่องไปตามนั้น ไม่ใช่ยืนยันว่าเรื่องนั้นจะถูก

ต้องทั้งหมดเสมอไป ถ้าเรื่องที่แต่งเป็นเหตุการณ์
 ในสมัยโบราณนานไกลเพียงใด ข้อสันนิษฐานวินิจ-
 ฌน์ก็ย่อมจะบกพร่องไม่สมบูรณ์เพียงนั้น ถ้าผู้แต่ง
 ขาดความรู้วิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี หรือ
 มีความลำเอียงเป็นอคติอยู่ด้วย ก็อาจทำให้เรื่อง
 ที่แต่งขึ้นบกพร่องไปด้วยประการทั้งปวง เหตุ
 การอ่านหนังสือ โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับประวัติ-
 ศาสตร์ ควรจะกำหนดความชอบไว้ และอ่าน
 ด้วย ใ้ปัญญา ความคิด ของ ตนเอง เข้า ช่วยด้วย
 ก็จะได้ เป็น ประโยชน์ เป็น ความเจริญ แห่ง ความรู้
 สมบูรณ์ยิ่งขึ้น มีคำกล่าวของชาวตะวันตกอยู่
 บทหนึ่งว่า “นักประวัติศาสตร์ คือ พระเจ้า”
 เพราะนักประวัติศาสตร์อาจเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์
 ทางประวัติศาสตร์ ให้เป็นไปอีกอย่างจากที่เป็นจริง
 ก็ได้ เพราะฉะนั้นผู้อ่านต้องรู้จักอ่านด้วยความ
 นัยถอความคิดเห็นของตนเองประกอบไปด้วย แต่
 หมาย ความเฉพาะ ใ้ นัยถอ ความคิด เห็นของ

ตนเองในส่วนที่ตกเท่านั้น ที่ไม่ค่อย่าเอามานับถอ
ด้วย

เรื่องเกยว กับ กรุง สโชทัยทั้ง ๔ เรื่อง ที่มีอยู่
ในหนังสือเล่มนี้ จะเป็นอุปการะให้ท่านผู้อ่านได้
ความคิดความรู้ และความบันเทิง เกยวกับเรื่องกรุง
สโชทัยกว้างขวางออกไปอีกไม่มากนักเลย ถ้า
เป็นดังนี้ไซ้รก็ขอใ้มีจิตโมทนาที่เจ้าภาพได้ตีพิมพ์
ขึ้นเป็นพลธรรมบรรณาการ เพื่ออุทิศเป็นกัลปนา
ผลแก่ผู้วายชนม์ และด้วยอ่านภาพอันเกิดจากการ
ตีพิมพ์ หนังสือ เรื่องนี้ พร้อม ทั้ง กุศล บุญราศี
ที่กษิณานุปทาน ที่เจ้าภาพ ได้ บำ เพ็ญ ด้วยกตัญญู
กตเวทินองในงานครั้งนี้ จึงเป็นผลสำเร็จแก่ผู้
วายชนม์ในชาติภพหน้าโน้นเทอญ

Mr. E. J. S. S. S. S.

คุณหญิง แส บัณฑิตการ

ชาตะ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๔

มรณะ ๒๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๗

ประวัติ

คุณหญิง แส บัณฑิตราธิการ เป็นบุตรคนใหญ่
ของนายชกหลี่ หิรัญยจินดา กับคุณนายจันทร์
เกิดที่บ้านบางพลู อำเภอบางพลัด (บัดนี้รวมเป็น
อำเภอบางกอกน้อย) จังหวัดธนบุรี เมื่อวันที่ ๕
มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๓๔ มีพี่น้อง ๔ คนด้วยกันคือ

๑. คุณหญิง แส บัณฑิตราธิการ

๒. คุณหญิง อานุภาพไตรภพ (สงวน)

๓. เรือเอก หลวงหิรัญบรรณสิทธิ์ (แดง)

(ถึงแก่กรรมแล้ว)

๔. นางสาว เนรมิตรไพชยนต์

คุณหญิง แส บัณฑิตราธิการ ได้ทำการสมรส
กับ พระยาบัณฑิตราธิการ (ไฉ่ กนิษฐรัต) เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๔๕ มีบุตรธิดาด้วยกันเจ้าคุณสามีรวม ๔ คน
ด้วยกันคือ

๑. คุณหญิง มณี มหาสันตนะ เวชยันตรัง
สฤษฏ์ (คาระกา) ต.จ.

๒. นายวัชร กนิษฐรัต

๓. นางเออจิต ชัยประภา

๔. นางสาว อุ่นเรือน กนิษฐรัต

คุณหญิง แส บัณฑิตการ อยู่ในเกณฑ์
เป็นภริยาที่ดี และเข้มแข็งมาก คือเมื่อเจ้าคุณ
สามียังมีชีวิต และต้องโยกย้ายหน้าที่ราชการ
บ่อยๆ เช่น ไปเป็นนายอำเภอข้าง เป็นปลัดจ
ังหวัดข้าง และเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดข้าง ดำ
แหน่งละหลายหนหลายครั้ง เธอได้ติดตามเจ้าคุณ
สามีไปในทุกหนทุกแห่ง โดยไม่กังวลหรือออก
ปากขุ่นในการที่ต้องข้ามเขาข้ามทะเลเลย เพราะ
ทางสมัยนั้นล้วนยังเป็นทางรถเกวียน หาใช่เป็น
ทางสะดวกอย่างที่เราเห็นกันทุกวันนี้ไม่ นอกจาก
นั้นเธอ ยัง เป็นผู้รู้จักวางตน ให้ เป็นที่รักชอบของ

บรรดา ภริยา ข้าราชการใน บังคับ บัญชา ของเจ้า
คุณสามี อันนับว่าเป็นการช่วยเจ้าคุณสามี ในทาง
ปกครองด้วย

ในทางสุขภาพนั้น เธอได้ช่วยกระเสาะกระ
แสะ เป็นโรคไข้ฟักการมาช้านาน คือตั้งแต่เจ้า
คุณสามียังมีชีวิตอยู่ด้วยซ้ำไป แต่ด้วยเหตุที่เธอ
รักชาติรัก และเป็นคนมีจิตใจว่าเร่งเบิกบานเสมอ
เธอ จึง มีอายุยืนมา ได้จน ถึงวันที่ ๒๒ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๔๕๗ อันเป็นเวลา ภายหลังเจ้าคุณสามี
อนิจกรรมถึง ๑๘ ปี

คุณหญิง แส บวรวิจิตร เป็นคนอารมณ์
ดี ไม่ถือเนื้อถือตัวทั้งชอบสนุก ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่า
สิ่งเหล่านี้เอง อาจเป็นต้นเหตุ ช่วยให้เธอ มีอายุยืน
และเป็นที่รักนบถอกของบรรดาญาติพี่น้อง นอก
จากนั้น ในชั้น ปลายแห่งชีวิต เธอยังเข้าวัดฟัง
ธรรมเป็นอาใจอีกด้วย เราทุกคนย่อมทราบเป็น
อย่างดีว่า ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยง

มิได้ แม้กระนั้นเมื่อคุณหญิงแสด บุรุษราธิการด้วย
 คณียลง บุตรธิดาและญาติรวมทั้งตัวข้าพเจ้าด้วย
 กอดทักจะอาลัยอาวรณ์ในท่านผู้ตายหาได้ไม่ ทั้งนี้
 เพราะความหลังของเขื่อนั่นเอง ที่ทรงตรารจิตใจ
 ของเรา

เพราะฉะนั้น ในคราวมาปณิกิจตามประเพณี
 ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ในวันที่ ๒๓ พฤษภาคม
 พ.ศ. ๒๔๕๘ ซึ่งเจ้าภาพคึกคักพิมพ์หนังสือที่อาจ
 อำนวยประโยชน์แก่ผู้ได้รับอ่าน ตามอารมณ์ของ
 ผู้มีกุศลเจตนาเป็นมิตรพลีด้วยนี้ ขอคุณบุณยราศี
 ที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญมาแล้วทั้งปวง จงบันดาลผล
 ให้ดวง วิญญาณของคุณหญิง แสด บุรุษราธิการ
 ประสพแต่ความสุขในสันนิปราชายภพ เทอญ

พลตรี พระยาอานภาพ ไตรภพ

๕๘/๘ ซอยเกษม เมธินเวคิน พระนคร

๑ พฤษภาคม ๒๔๕๘

สารบัญ

	หน้า
๑. ต้นเดิมของราชวงศ์สุโขทัย	๑
๒. จุลยเหตุการณ์วงศ์ ความเรียง (ตอนต้น)	๓๐
๓. วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย	๑๐๔
๔. ข้อควรคิดเกี่ยวกับกรุงสุโขทัย	๑๑๕

ต้นเดิมของราชวงศ์สุโขทัย

บุศวี สวัสดิ์สงคราม

แปลจากเรื่อง

The Origins of The Sukhodaya Dynasty

ของ ศาสตราจารย์ ยอช เซเคส์^(๑)

(คัดจากวารสารศิลปากร ปีที่ ๘ เล่ม ๓)

ราชวงศ์ซึ่งขึ้นครองกรุงสุโขทัยและกรุงศรี-
สัชชนาลัยที่ตอนบนของแม่น้ำยมในระหว่างระยะ
หนึ่งของพุทธศตวรรษที่ ๑๘ จนปลายพุทธศตวรรษ
ที่ ๑๙ นั้น เป็นราชวงศ์แรกในประวัติศาสตร์ไทย

(๑) Sir J. Crosby ได้แปลบทความนี้จากภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาอังกฤษ บทความภาษาฝรั่งเศสนั้นได้แสดงแก่การประชุมร่วมของ The Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, Société Asiatique และ American Oriental Society และตีพิมพ์ลงใน Journal Asiatique (เดือนเมษายน—มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๓)

สยาม มีสิทธิถึงสองประการที่จะเรียกได้เช่นนั้น
 ประการหนึ่งเพราะถิ่นฐานของราชวงศ์นั้นอยู่ในดิน
 แดนที่บรรดาชาวต่างประเทศได้ขนานนามว่า
 “สยาม” (เขมรเรียกว่า เขียม จีนเรียกว่า
 เสียน ฯลฯ) ประการที่ ๒ ก็ราชวงศ์นั้นแหละที่ได้
 ทางการเพื่อสถาปนาราชอาณาจักรสยามที่แท้จริง
 โดยการปลดปล่อยบรรดาชาวไทยย่อย ๆ ให้หลุด
 พันจากแอ่งเขมร และโดยการรบพุ่งได้ชัยชนะ
 ขยายอาณาเขตออกไปทีละน้อย ๆ จนจดคาบสมุทร
 มลายู บทบาทของราชวงศ์นั้นในต้นประวัติของ
 ศิลปะ และสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีนนั้น
 ก็มีได้ด้วยความสำคัญไปกว่าบทบาททางบ้าน
 การเมืองเลย นั่นคือการได้รับมรดกตกทอดสืบ
 ต่อจากราชอาณาจักรเขมรซึ่งส่วนหนึ่งของการล่ม
 จมนั้นเนื่องจากการรุกรานของราชวงศ์ ราชวงศ์
 นั้นยังได้ถ่ายทอดแบบอย่างรูปศิลปะ และสถาปัตย

อย่างยิ่ง และจากการบอกเล่าที่มีอยู่ไม่เพียงพอ
 แต่เนื่องจาก ยังมี เรื่องราว อันเป็น ราย ละเอียต อีก
 มากมาย ที่ผิดแผก ไปจาก เนื้อ ความ ที่ ควร จะเป็น
 เป็นโชคดียิ่งที่บรรดากษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย
 มิได้มุ่งหมายที่จะ “ตรัสสั่งอย่างห้วนๆ” แต่
 ทรงพอพระทัยที่จะตรัสถึงเรื่องราวของพระองค์เอง
 สรรเสริญเป็นยอพระองค์เองอย่างยืดยาว และ
 แทนที่จะ ครอบคลุมพระองค์เอง ด้วยคำพูด น้ำท่วม
 ทุงท้นาเบอระอาเหมือนบรรดาพระเจ้าแผ่นดินของ
 ประเทศกัมพูชา กษัตริย์กรุงสุโขทัยทรงโปรดเล่า
 เรื่องราวรายละเอียดถูกต้องตามความเป็นจริง”
 จารึกที่โตตพิมพ์ไว้แล้วจนปัจจุบันนี้^(๑) บอกให้

(๑) ในหนังสือ Mission Pavie, Etudes diverses,
 เล่ม ๒—Fournereau; Le Siam ancien.—Bradley; The
 oldest known writing in Siamese (ใน Journal Siam
 Society, เล่ม ๖ ตอน ๑ ค.ศ. ๑๙๐๕) —Coedès; Docu-
 ments sur la dynastie de Sukhodaya (ใน B.E.F.E.O.
 เล่ม ๑๗ ตอน ๒)

ทราบถึง การที่ อาณาจักรสโขทัย ได้จัด ตั้งชน แลว
 และความเจริญรุ่งเรืองที่มอญอย่างพริ้มมุล แต่
 จารึกเหล่านั้นไม่บอกอะไรให้เราทราบเลย ในแง่
 ต้นเดิมของราชอาณาจักรหรือในแง่บุคคลลักษณะ
 ของพระเจ้าศรีอินทราทิตย์ ซึ่ง ดูเหมือนว่า จะทรง
 เป็นผู้สถาปนาราชวงศ์ชน

หนังสือประวัติศาสตร์ ภาษาบาลี ที่แต่งขึ้น ที่
 เมืองเชียงใหม่เมื่อกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่ง
 สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้ทรงแนะให้
 เห็นความสำคัญ เป็น พระองค์ แรก^(๑) และซึ่ง
 ข้าพเจ้าได้แปลไว้แล้วนั้น^(๒) เป็นต้นฉบับที่ให้รายละเอียด
 การลำดับราชวงศ์ บางตอน ไป ตรงกันกับ เรื่องราว
 ในจารึก และได้เปิดเผยข้อความโดยละเอียดที่น่า
 สนใจเกี่ยวกับความล่มจมของราชอาณาจักร ยิ่ง

(๑) พระราชพงศาวดารฉบับราชหัตถเลขา กับคำอธิบาย
 ของกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (พ.ศ. ๒๔๕๗)

(๒) ใน B.E.F.E.O. เล่ม ๑๗ ตอน ๒

กว่านั้น ตำราเหล่านี้ ยัง แสดง ให้ ทราบ เป็น พิเศษ
 เกี่ยวกับรูปเดิม ของนิยายปรัมปรา เรื่องพระร่วง พน
 เมืองทงหลาย

นิยายเรื่องนี้ซึ่งมีอยู่ใน “พงศาวดารเหนือ”
 ปรากฏว่าเป็นเรื่อง สืบสัน เกียวกับ ความ ทรงจำ ถึง
 ภัยภัยแห่งกรุงสุโขทัยหลายองค์ เป็นความจริงที่
 น่าประหลาดที่ว่า หนังสือเล่มนี้ไม่มีคุณค่าทางประ-
 วัติศาสตร์มากมายอย่างไรเลย กลับเป็นหนังสือ
 เพียงเล่มเดียวเท่านั้น ซึ่งกล่าวถึง เหตุการณ์ ที่
 สำคัญ อย่าง เยี่ยม ยอด อย่างหนึ่ง สำหรับ ประวัติ-
 ศาสตร์ของไทย เหตุการณ์นั้นก็คือ การหลุดพ้น
 จากการครอบครองของประเทศกัมพูชา

หนังสือภาษาจีนหลายเล่ม ซึ่งศาสตราจารย์
 ป. เปลลิโอดี แปลนั้น^(๑) โดยมากกล่าวถึงแต่

(๑) ใน B.E.F.E.O. เล่ม ๔ หน้า ๒๔๐ พระเจนจัน
 อักษร (สุดใจ) ได้แปลหนังสือชุดเดียวกันนี้ถวายสมเด็จพระ
 พระยาดำรงราชานุภาพ และพระองค์ท่านก็ได้ทรงอ้างถึงบท
 ความนี้ ในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาฯ
 ข้างต้น

เพียงคณะทูตต่าง ๆ และไม่ปรากฏข้อความใดอัน
กล่าวถึงเค้าเดิมของอาณาจักรสุโขทัยเลย

จาก การ แสวง ถึง ราย การ เอก สาร อย่าง
คร่าว ๆ ที่ได้ใช้ประโยชน์จนถึงปัจจุบันนี้มาข้าง
ต้นนั้น จะเห็นได้ว่าราชวงศ์สุโขทัยได้ก้าวเข้าสู่
ประวัติศาสตร์อย่างค่อนข้างจะกระชั้นชิด ทั้งที่
มาตอนเริ่มแรก ของราชวงศ์ ก็ยังคง คลมเคลือ ลึก
ลึบอยู่ จุดประสงค์ของการเขียนเรื่องนี้ขึ้นก็เพื่อจะ
เปิดเผยเอกสารฉบับหนึ่งซึ่งช่วยขบปัญหาข้อนี้ให้
กระจ่างขึ้น

เอกสารที่จะกล่าวถึงนี้ คือจารึกจากสุโขทัย
ซึ่ง นาย ฟู เนอโร ได้กล่าวถึง ไว้แล้ว และ หลวงพ่อ
สมบัติได้พิจารณาไว้ข้างตอน (ใน Siam Ancien
เล่ม ๒ หน้า ๓๕) แต่ข้อความทั้งหมดซึ่งข้าพเจ้า
กำลังจะเอ่ยถึงนี้ หลวงพ่อสมบัติ ละทิ้ง เสียสิ้นเชิง
และเพราะฉะนั้นก็อาจจะ ถือ ได้เสมือนว่า เป็น ของ
ใหม่ นายฟูเนอโรแถลงไว้ว่าหลักจารึกซึ่งมีข้อ

ความนจารกอยู่เนิ่นนานเดิมมาจากวัดศรีชุม แต่คำ
 แดลงททานฝนแล้งคงถึงณคงเดิมของบรรดาจารก
 นั้นโดยทั่วไป เป็นที่น่าสงสัยเป็นอย่างยิ่ง หลัก
 จารกหลักนั้นได้นำมาเก็บรักษาไว้ในหอสมุด แห่ง
 ชาติที่กรุงเทพฯ และถือกันว่าได้มาจากวัดมหา
 ธาตุที่สุโขทัย ข้อความนั้นน่าจะเป็นความจริงมาก
 เพราะว่าหลักจารกหลักนั้นซึ่งมีข้อความน้อยแต่ไม่น้อย
 กว่า ๒๐๐ บรรทัดนั้น คงจะเป็น “จารกซึ่งมีขอ
 ความละเอียดคงอยู่หน้าพระวิหารใหญ่ที่สุโขทัย”
 ดังกล่าวไว้ในหลักจารก พ.ศ. ๑๕๐๐ ซึ่งเรียกกัน
 ว่าจารกหลัก “นครชุม” (คือจารกด้านที่ ๒
 บรรทัดที่ ๕๗) (ใน Journal Siam Society เล่ม
 ๑๓ ตอน ๓ หน้า ๑๕) แต่ว่าที่มาอันแท้จริง
 ของจารกหลักนั้นก็เป็นแต่เพียง ความสำคัญขึ้นรอง
 และความไม่แน่นอนซึ่งมีอยู่ในแง่หนึ่งจะไม่ทำให้สิ่ง
 ที่น่าสนใจในจารกหลักนั้นลดน้อยลงไปได้เลย ข้อ
 ความในจารกนั้นไม่ย่นเวลาเลย อย่างน้อยที่สุด

ก็คือในส่วนที่เรายังคงเก็บรักษาไว้ได้ ถ้าสมมติ
 ว่าจารึกหลักนี้เป็นหลักที่จารึกหลัก นครชุม กล่าว
 อ้างถึง ศักราชของหลักนั้นก็จะเลยปี พ.ศ. ๑๕๐๐
 ไปไม่ได้ ตามความจริงจารึกหลักนั้นคงจะจารึก
 ในรัชกาลพระโอรสผู้สืบราชย์ต่อจากพระเจ้าราม-
 คำแหง คือพระเจ้าเลอไทย ผู้ทรงเป็นกษัตริย์
 กรุงสุโขทัย ที่มีพระนาม เอ๋ยถึง เป็นองค์สุดท้ายใน
 จารึกหลักนั้นคงจะเห็นต่อไป ข้อความตอนต้นและ
 ตอนสุดท้ายที่ขาดหายไปจากจารึกนี้ ทำให้เราไม่
 สามารถที่จะทราบถึงโอกาส ในการที่ข้อความนี้ได้
 รับการแต่งขึ้นและจารึกอย่างชัดแจ้ง บุคคล
 สำคัญในจารึกเป็นพระเถระสำคัญองค์หนึ่งมีนาม
 ว่า “สมเด็จพระมหาเถระ ศรีสวัสดิ์ ราชจุฬามุนี
 ศิริรัตนลังกาทิปมหาสามี เป็นเจ้า” ผู้เป็นหลาน
 ของเจ้าเลอไทยองค์หนึ่งซึ่งทรงนามว่า พ่อขุนผา
 เมือง ชีวประวัติและงานทางพระศาสนาของพระ
 มหาเถระ องค์นี้ ได้ รับการ จารึกอธิบาย ลงไว้โดย

ละเอียดแจ่มแจ้งมาก มักเป็นข้อความที่สละสลวย
 และให้ประโยชน์ทางความรู้มาก แต่เมื่อข้าพเจ้า
 ตั้งใจจะตีพิมพ์ข้อความจารึกทั้งหมดในหลักนลงใน
 “ประชุมจารึกไทย” ซึ่งขณะนั้นข้าพเจ้าทำอยู่ ใน
 ทนข้าพเจ้าจึงจะพิจารณาแต่เพียงข้อความบทต้น ๆ
 ข้อความเหล่านี้มีความสำคัญ เป็นพิเศษแก่ประวัติ
 ของราชวงศ์สุโขทัย แต่เป็นการเคราะห์ร้ายที่
 สภาพของข้อความที่ได้ออกทอดมาถึงเรา เป็น
 เสมือน การ สันนิษฐาน กฎที่มีอยู่ ทั้งคำ สำนัประแข่ง ต่อ
 การศึกษาพิจารณาอักษรโบราณ คือว่าสำหรับ
 จารึกที่แตกหักไปบางส่วนนั้น ข้อความตอนสำคัญ
 ที่สุด คือวันเวลา ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์
 ฯลฯ) นั้นเป็นส่วนที่มักจะชำรุดสูญหายไป

ตัวอักษร ซึ่งยัง คงเหลืออยู่ เพียงช่วยให้เรา
 สามารถ เดาความหมายทั่ว ๆ ไปใน ๒๐ บรรทัด
 แรกได้อย่างขาด ๆ เกิน ๆ ข้อแรกที่เราอ่านออกได้
 เป็นชื่อของมหาเถระ ศรีสัทธิราชูปทุมณี (บรร-

ทศที่ ๓) ข้อความต่อมาดูเหมือนจะกล่าวย้อนหลัง
 ไปหลายชั้วคน หลังจากกล่าวชื่อเมืองฉอด (ซึ่ง
 เป็นทรจกกันคจากจารึกของชนรามคำแหง) และ
 ในที่สุด กล่าวถึง การสร้าง เมืองอื่น ๆ อีก ๒ เมือง
 “เมืองหนึ่งชื่อว่าสโโขทัย และอีกเมืองหนึ่งชอศร
 (สัชนาลัย)” (บรรพทศที่ ๗) ต่อไปอีกเล็กน้อย
 ดูเหมือน จะ กล่าวถึง อาณาเขต ของ รัฐ หรือ ราช-
 อาณาจักร (บรรพทศที่ ๑๑-๑๓) “ทางทิศตะวัน
 ตกเฉียงใต้จดเมืองฉอด.....ทางทิศตะวันตก
 เฉียงเหนือจดเมืองเซียงแสน พระยา.....
 ทางทิศเหนือจด.....”(๑) บรรพทศที่ ๑๔
 ถึง ๒๐ เกือบอ่านไม่ออกเลย บรรพทศที่ ๒๐ ข้อ
 ความค่อยกระจำงชน และจากบรรพทศที่ ๒๕ ต่อๆ
 ไปนั้น ส่วนที่ขาดหายไปก็ไม่มีมีความสำคัญ

(๑) ถ้อยคำเหล่านี้แปลถอดออกมาจากต้นฉบับภาษา
 อังกฤษ ไม่ตรงตามคำจารึกภาษาไทย

ณ บรรพตท ๒๐ เป็นการกล่าวบุคคล ๒ คน
ซึ่งจะเป็นผู้มีส่วนสำคัญ ต่อการสถาปนา ราชวงศ์
สุโขทัย คือพ่อขุนบางกลางท่าว และพ่อขุนผา
เมือง เจ้าเมืองราด

น่าเสียดายที่สถานที่ตั้งของเมืองราดนั้น ไม่รู้
จักกัน เท่าที่จะพูดถึงได้ทั้งหมดก็ถือเป็นเมืองหนึ่ง
ของอาณาจักรสุโขทัยใน พ.ศ. ๑๕๐๒ และคงตั้ง
อยู่ทางทิศตะวันออก ชื่อนปรากฏอยู่อกในหลัก
จารึกที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์ หลักนี้จารึกใน พ.ศ. ๑๕๐๒
(หรือหลังจากนั้นเล็กน้อย) เราอ่านได้จากหลักนี้
ว่าในโอกาสงานพิธีฉลองทางพุทธศาสนา พระเจ้า
เลอไทยทรงนำหน้าขบวนแห่ ประกอบด้วยประชา
ราชกุมารเมืองสระหลวง สองแคว (พิษณุโลก)
ปกยมพระบาง (นครสวรรค์) ชากังราว สุพรรณ
นครพระชุม (กำแพงเพชร) เมืองพาน (อยู่ห่าง
จาก กรุง สุโขทัย ไปทาง ทิศ ตะวันตก เฉียงใต้ ไม่กั

กิโลเมตร^(๑) เมืองราช เมืองสระคา เมือง
ลุมพายา

เมือง สุก ท้าย ๒ เมือง นม กล่าวถึง ในหลัก
จารึกของขุนรามคำแหงว่า เป็นเมืองทางตะวันออก
ออกของราชอาณาจักร เมืองราชซึ่งมีชื่อทันที
ก่อน ๒ เมืองนี้ตามรายชื่อข้างบน อาจจะตั้งอยู่ใน
ดินเดียวกัน

พ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราช ซึ่งถึงแม่ชื่อจะ
ลกลบ อยู่ข้าง ก็เป็น พวก เดียวกัน กับ หลาย ชื่อ อัน
ทราบดีแล้วจากข้อความในจารึก คือ เจ้าเมือง
(ผู้ครองนคร) ขาลเมือง (ผู้ปกครองนคร) พ่อ
ขุนผาเมือง ผู้เป็น บิด ของ มหา เถระ ศรี สรอาราชา
จุฬามณี สำหรับพ่อขุนบางกลางท่าวนั้น ขอให้
เรา ซึ่งกล่าว สักเล็กน้อย และบอกเสีย ทันทีว่า ท่าน
เป็นขุนศรีอินทราทิตย์ในกาลต่อมา และเป็นพระ
บิดาของขุนรามคำแหง นี่เป็นภาวะการเผด็จทำให้

(๑) ดู เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง แผนที่หน้า ๔๒.

มีเหตุการณ์ปรากฏขึ้นในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘
ที่จะกล่าวต่อไป เมื่อใดที่ทราบล่วงหน้าแล้วเช่นนั้น
ต่อไปนี้ก็ขอความในจารึก

“แต่ก่อนพ่อขุนบางกลางท่าว.....เมือง
บางยาง ทำ.....กองทัพของ
พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด พ่อขุนผาเมืองแบ่ง
..... พ่อขุนบางกลางท่าว เข้าครอง
เมืองศรีษะนาถ..... พ่อขุนผาเมือง เจ้า
เมืองราด นำกองทัพ.....บางชล.....
มอบการปกครองบางชลแก่พ่อขุนผาเมือง ต่อมา
พ่อขุนผาเมือง ยกทัพมา เมื่อเมืองราดกำลังรุ่งเรือง
.....ศรีษะนาถสุโขทัย ขอมผู้กล้า
หาญ (ชื่อ) ไชยญลัพอง รบ.....”

(บรรพตที่ ๒๐—๒๓)

เห็น ทน จากข้อความที่ไม่ครบ บริบูรณ์อย่าง
น่าเสียดายนักยิ่งหาอ่านเข้าใจได้ ว่ามีข้อความ
เกี่ยวแก่พ่อขุนผาเมืองยกทัพ และมีผู้แสดงคน

ใหม่เข้ามาสู่ฉากเหตุการณ์คือ โขลนูลำพอง ขอม
 ผูกลาหาญ ชื่อนี้สำคัญมาก เราต้องเข้าเกี่ยว
 ของกษัตริย์พม่าที่พม่าเขมร คำว่า “ขอม” ในภาษา
 ไทยทุกวันนี้ก็เท่ากับ “เขมร” — “เขมร” (Khmer)
 รากที่มาของคำว่า ขอม นั้นไม่แจ่มแจ้ง และเรา
 อาจคิดถูกในการสงสัยการแปลคำนี้ว่า “เขมร”
 ถ้าข้อความในจารึกที่กำลังพิจารณาอยู่นี้ ไม่ชัด
 ความสงสัยทั้งปวงในแง่ นี้ คือในการกล่าวขวัญถึง
 สิ่งก่อสร้าง ซึ่งสร้างขึ้นด้วยความพยายามของพระ
 มหาเถระศรีสัทธิราชูปถัมภ์ ข้อความในจารึก
 กล่าวว่า สิ่งก่อสร้างนี้ซึ่งเรียกว่าพระมหาธาตุหลวง
 นั้น พวกขอมเรียกว่า พระธม คำว่าพระธมเป็น
 คำเขมรแท้ และดังนั้นจึงไม่มีข้อสงสัยอย่างใดที่
 ว่าในข้อความในจารึกนี้ ขอมก็คือ คำเดียวกับเขมร
 นอกจากนั้น ตำแหน่งโขลนูลำพอง ที่บุคคล ผู้เข้ามาโจมตี
 เมืองวาค คำรงอยู่ ยัง เป็นที่รู้จักกันดี ในศิลาจารึก

เขมร ซึ่งหมายถึง ข้าราชการ ผู้น้อย โดยทั่วไป เป็น
ทหาร

ดังนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า ตัว โขลน
ลำพงขอมผู้กล้าหาญนั้นเป็นผู้แทนของประเทศกัม-
พูชา และถ้าเราเห็นเขาเข้ามาตีเมืองวาค ฌ ทน
กัณหา จะต้องเป็นเพราะ การ เคลื่อนไหว ของ ประมุข
ชาวไทย ๒ ท่านนั้น เริ่มก่อให้เกิดความกังวลใจแก่
ราชอาณาจักรเขมร ข้อความที่จะเห็นต่อไปนี้
เป็นเรื่องราว ที่หลักจารึก เปิดเผยให้ทราบต่อมาถึง
การรบระหว่างไทยกับเขมร

“แล้วพ่อขุนบางกลางท่าวไป.....
กองทัพของพ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองวาค.....
นำทหารเข้าสมทบกัน พ่อขุนบางกลางท่าวกับพ่อ
ขุนผาเมืองชนชช้าง.....พญาประชุมกัน
.....เพชชนชนหวช้างเคียงกัน เมื่อ
ตรวจดูเหตุการณ์เสร็จแล้ว พ่อขุนบางกลางท่าว
และโขลนลำพงขอมผู้กล้าหาญเข้าสู้กัน พ่อขุน

บางกลางท่าวส่งไปเตือนพ่อขุนผาเมือง พ่อขุนผาเมือง ไชยธรรมาธิราช ขอมผู้กล้าหาญ พ่ายแพ้อย่างราบคาบ” (บรรพตที่ ๒๓-๒๔)

ทั้ง ๆ ที่มีความ ขาดวิน อย่าง น่า เลียดตาย เน้นความต่อนนิกยงแจ่มแจ้งชัดเจนพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับผลขั้นสุดท้าย ชาวเขมรซึ่งครอบครองเมืองสุโขทัยอยู่หรือน้อยที่สุดก็ก่นถนที่เข้าสู่เมืองสุโขทัยไว้ต้องเกล็ดหนีไป และข้อความในจารึกก็มีต่อมาว่า

“แล้ว พ่อขุน ผาเมือง ก็เข้าเมือง สุโขทัย ได้ ท่าน มอญ การ ปกครองเมืองให้แก่ พ่อขุนบางกลางท่าว แต่พ่อขุนบางกลางท่าวไม่กล้าเข้า (เมืองสุโขทัย) ด้วยยังเกรงใจเพื่อนของท่านอยู่ พ่อขุนผาเมืองจึงถอนทัพออก และแล้วพ่อขุนบางกลางท่าวก็เข้าเมือง” (บรรพตที่ ๒๔-๒๕)

เหตุการณ์เล็กน้อยที่เล่ามานี้เป็นคุณลักษณะ
เฉพาะคำว่า “เกรง” ซึ่งข้าพเจ้าแปลเป็นเกรงใจ
อาจจะแปลให้ตรงกับคำว่า “กลัว” ก็ได้เหมือนกัน
ดูเหมือนว่า จากความรู้สึกที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น
ด้วยความกลัวหรือด้วยความเคารพ ขุนนางกลาง
ท้าวยังคงยืนยันกรานที่จะให้กองทัพของสหราชอาณาจักร
ยกออกจากเมืองเสีย ก่อนที่ตน จะเข้าครองเมือง
สุโขทัย ไม่มีข้อสงสัยเลยที่ว่าต้องมีเหตุผลอย่างใด
สำหรับความระมัดระวังอันนี้ และข้อความที่คัด
มาลงไว้นี้ก็เต็มไปด้วยความหมายนั้น ภายหลัง
การเข้าเมืองสุโขทัยของพ่อขุนนางกลางท้าว ก็ได้
มีการ อภิเษก ของ พ่อขุน นางกลางท้าว โดย พ่อขุน
ผาเมือง

“หลังจากนั้น พ่อขุนผาเมืองได้อภิเษกพ่อ
ขุนนางกลางท้าวเป็นเจ้าเมืองสุโขทัย และให้นาม
ของตนเองแก่สหราชอาณาจักรตน นามนั้นคือ ศรีอินท-

ปล้นทราทิตย์ พร้อมด้วยตำแหน่ง กมรเตงอัน
ผาเมือง” (บรรพตติ ๒๕-๓๐)

ข้อความข้างบนนี้เท่ากับกล่าวว่า พ่อขุนบาง
กลางท่าวเมื่อขึ้นครองเป็นกษัตริย์สุโขทัย ได้รับ
พระนามว่า กมรเตงอันผาเมืองศรีอินทราปล้นทรา-
ทิตย์ ทำไมพ่อขุนผาเมืองเจ้าเมืองราดจึงให้ทิน-
นามของตนเองแก่สหายเช่นนั้น และอาศัยอำนาจ
อันใดจึงได้ทำได้ ข้อความในจารึกได้อธิบายสิ่งนี้
ให้เราทราบในทันทีต่อมาว่า

“แต่ก่อน เหวะเจ้าเมืองศรีโสธรปุระได้
มอญพระธิดามีนามว่า นางสิขรมหาเทวี พระแสง
ขรรค์ไชยศรี และตำแหน่งยศที่เหมือนกับตนของ
ตนเองให้แก่พ่อขุนผาเมือง พ่อขุนบางกลางท่าวได้
รับนามว่า ศรีอินทราปล้นทราทิตย์ เพราะว่าพ่อ
ขุนผาเมือง เอาชื่อของตนเอง กลับยกให้แก่สหาย
ของตน.....แห่งเมืองสุโขทัย เรื่องเป็นดังนี้”
(บรรพตติ ๓๑-๓๓)

ลักษณะคำอธิบายนี้ยังอยู่อย่าง แต่ความ
หมายก็แจ่มแจ้งพอ บ่งว่าที่นนามกมรเตงนคร
อินทรีปตินทราทิตย ที่ พ่อขุนผาเมือง ให้ แก่ พ่อ ขุน
บางกลางทาวนน์ เป็นตำแหน่งที่บุคคลคนหนึ่งภาย
ไต้นามว่า เทวะ (ผีฟ้า) เจ้าเมืองศรี ไสยประ
ไค้เคยมอຍให้แก่อพ่อขุนผาเมืองมาก่อน บัญห้าม
อยู่ว่าเราจะสามารถชตัวท่านนั้นไค้หรือไม่

ในเอกสารสมัยปัจจุบันทางเขมร และทาง
ไทย คำว่าศรี ไสยประ ปรางกูเป็นนามส่วนหนึ่ง
ของนามทางวรรณคดีที่เรียกชื่ออาณาจักร (หรือ
ราชธานี) ของเขมร ในพงศาวดารเขมรมีเรื่อง
ว่า เมื่อพระเจ้าโปญยา ยัต (Ponā Yat) ทรงสร้าง
เมืองพนมเปญขึ้นในพุทธศตวรรษที่ ๔๐ ไค้ประทาน
ชื่อเมืองนี้ว่า “ จตุมมข มังคล สกลกัมพูชาธิปติ
ศรี ไสย ประ อินทปัตตปุรี รัฏฐราชสีมา มหา
นคร ” บันทึกจดหมายเหตุของเขมรส่วนหนึ่งที่
แปลออกเป็นภาษาไทย (ตีพิมพ์ในประชุมพงศาว-

การภาค ๔) ซึ่งข้าพเจ้าได้นะให้คนสนใจอยู่เมื่อ
เร็ว ๆ นี้ (ใน B.E.F.E.-O. เล่ม ๑๘ ตอน ๕
หน้า ๒๔) กล่าวว่า พระเจ้ามหานิพพาน กษัตริย์
ที่เรารู้จักเป็นองค์แรกของเขมรยุคใหม่ ครอบ
ราชสมบัติ ณ กรุงศรีโสธรราชธานี ในสมัย
ปัจจุบันนี้มักสกดชื่อเมืองนั้นว่า สิริ สันธร (ไซร
สันธร) แต่รูปคำ ศรีโสธรก็เป็นคำเดียวกัน
ที่อาจแสดงได้ว่าเป็นคำที่ใช้กันมาในสมัยก่อน

นามข้างบนนี้ทำให้ข้าพเจ้าลงนามานาน ข้าพ
เจ้าได้พยายามมาเรื่อย ๆ ที่จะแก้ไขกลับเข้ารูป
“สิริธร” (ใน B.E.F.E.-O. เล่ม ๑๓ ตอน ๖
หน้า ๕) และ “สิริสุนทร” (เล่ม ๑๘ ตอน
๕ หน้า ๒๔) แต่ความพยายามที่จะแก้ไขเป็น
คำหนึ่งคำใดนั้นก็ไม่ใช่ที่พอใจ เมื่อเร็ว ๆ นี้ข้าพเจ้า
ได้พบคุณแจ่มที่ไซปรีคานอนนี้ได้ โดยบังเอิญในขณะ
ที่กำลังตรวจสำเนาพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดิน
เขมรที่มีไปยังพระเจ้าแผ่นดินญี่ปุ่น ระหว่าง

พุทธศัตวรรษที่ ๒๒ ในบรรดาเอกสารที่ส่งออกไป
จากศาลเขมรนั้น เรียกนามประเทศกัมพูชาว่า
“กัมพูชาธิปติ ศรียโคตร พระมหานคร อินท-
ปรัสถ รัษฎราชธานี” คำสกตอย่างนั้นแสดงให้
เห็นว่าคำศรีโคตรปุระนั้น ก็คือคำที่เพี้ยนมาจาก
คำศรียโคตรปุระ อันเป็นชื่อเก่าของนครธมใน
สมัย จารึก นั้นเอง การหายไปของคำ “ยะ”
อธิบายได้ง่าย ๆ คือ ในอักษรเขมรคำ “ยะ” ที่
ควมอยู่มักจะเติมลงข้างหลังสระ “อ” และหลัง
สระผสม “อีย” หรือ “เอย” ดังนั้น คำศรี-
ยโคตรปุระ จึงกลายเป็น ศรีย-โคตรปุระ, ศรี-
โคตรปุระได้ โดยง่าย การที่คำแบบสุดท้ายนั้นใน
จารึกจากสุโขทัยนั้น จึงน่าจะพิสูจน์ว่าการเปลี่ยน
แปลงไปนั้นมีมาแต่ครั้งโบราณ

ถึงแม้ว่าจะไม่ยอมรับการอธิบายนาม ศรี
โคตรปุระนี้ว่าเป็นการถกต้อ ก็คงเป็นที่แน่นอน

ว่าค่านับเป็นค่าที่แพงถึงประเทศก็มี พูชาโดย เฉพาะ
 ตั้งนบนเจ้าเมืองแห่ง ศรีโสธรปุระ ก็มีใช้ใครอื่น
 นอกจากพระเจ้าแผ่นดินก็มีพูชา ค่าที่เรียกยกย่อง
 พระองค์ว่า “เทวะ” นั้นก็ไม่จำเป็นต้องทำให้เรา
 ประหลาดใจ เพราะว่าเป็นที่รู้จักกันว่าบรรดาพระ-
 เจ้าแผ่นดินก็มีพูชาโดยราชนิเวศน์ทรงเติมคำว่า “เทวะ”
 แก่พระนามของพระองค์ เมื่อเวลาที่ยังทรงพระ
 ชนม์อยู่ ในการกล่าวว่าพระเจ้าแผ่นดินก็มีพูชา
 ประทานยศตำแหน่งที่คล้ายกัน (หรือเท่ากัน) ของ
 พระองค์เองแก่พ่อขุนผาเมือง ข้อความในจารึก
 ก็ไม่ได้กล่าวเกินความจริงนัก เพราะว่ายศของกมร
 เตงอันเป็นยศที่สูงมากยศหนึ่ง ตำแหน่งพระเจ้า
 แผ่นดินทรงใช้เอง และตามธรรมเนียมก็มีค่านำ
 หน้าที่ว่า “พระบาท” ซึ่งองค์พระมหากษัตริย์ทรงมี
 สิทธิใช้โดยแต่ผู้เดียว

ดังนั้นการหาตัวพระราชาแห่งเมือง ศรีโสธร
 ปุระก็เป็นอันยุติลง และก็จะไม่เป็นการขยาย

ความหมาย ของ บท ความที่ พระองค์ต้อง ถูกกล่าว
 ขวัญถึงนมากเกินไป หากเราจะค้นหาในนั้นถึง
 การแสดงถึงเหตุ การณ์ สำคัญ ที่เป็น หวเลียว ของ
 แหลมอินโดจีน พ่อขุนผาเมืองได้รบพิการแต่งตั้ง
 บางชนิกจากหัตถ์แห่งบุคคลผู้เป็นสมมติเทพ ซึ่ง
 ขณะนั้นดำรงตำแหน่งกษัตริย์แห่ง อาณาจักรเขมร
 เพราะฉะนั้นพ่อขุนผาเมืองจึงรู้สึกตนว่าเป็นเจ้าประ-
 เทศราชของกษัตริย์เขมรองค์นี้ แต่หลังจากที่ประ-
 สัมผัสชัยชนะเหนือขุนขอมผู้กล้าหาญ และได้เหยียบย
 ย่างเข้าสู่เมืองสุโขทัยแล้ว ท่านผู้นั้นจะต้องคิดโดย
 ไม่ต้องสงสัยว่าตนเป็นคนสำคัญมากพอที่จะตั้งตน
 เป็นกษัตริย์ได้ และทำการอภิเษกให้แก่พ่อขุน
 บางกลางท่าวผู้เป็นพันธมิตร และให้รางวัลแก่
 เพื่อนด้วยตำแหน่งฐานันดรเช่นเดียวกับกษัตริย์ที่ตนได้
 รับจากเจ้านายเดิม เหนือทศเหมือนเราจะกำลังอยู่
 ตรงขณะที่แคว้นไทยแห่งสุโขทัยหลุดพ้นจากความ

คัมภีร์ของประเทศไทยกับพม่า และยังอาจจะบันทึก
 ต่อไปอีกว่า มีได้มีการแตกหักขาดจากกันไปได้
 ที่เดียว ตรงกันข้ามข้อความในจารึกธรรมจักร
 อย่างยิ่งที่จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า พระนาม
 ต่าง ๆ ของกษัตริย์พระองค์แรก ของกรุงสุโขทัย
 นั้นได้มาจากประเทศไทย และทั้งนั้นก็เป็น
 ความพยายามที่จะให้ราชวงศ์ใหม่นั้นถูกต้องตาม
 กฎหมาย ตำแหน่งกมรเตงอันของประเทศไทย
 จะคงอยู่ และยิ่งกว่านั้นยังเป็นพระนามของพุทธเจ้า
 ราชสมบัติหลายองค์ ต่อจากขุนศรีอินทราทิตย์ลง
 ไปด้วย เป็นต้นว่ากษัตริย์แห่งประเทศเสียน คือ
 กรุงสุโขทัย ผู้ทรงส่งคณะทูตไปยังประเทศจีนใน
 พ.ศ. ๑๘๓๗ (และอาจจะเป็นไปได้แต่พ่อขุนราม
 คำแหงเท่านั้น) ทรงมีพระนามตามแบบจีนว่า
 กัมมุตัง ซึ่งเท่ากับ กมรเตง และตำแหน่ง
 กมรเตงอันอันเดียวก็นักได้ปรากฏในบรรทัดแรก

ของข้อความจารึกภาษาเขมรของพระเจ้าลิไท (ศรี
สุริยวงศ์ราม มหาธรรมราชาธิราช)

ภายหลังการประกาศตั้งพ่อขุนศรีอินทรา-
ทิตยเป็นกษัตริย์แห่งสุโขทัยแล้ว เหตุการณ์ภายใน
ในประเทศก็ไต่กลับเข้ามา ลักษณะดังที่เป็นอยู่ก่อน
สงคราม

“พ่อขุนศรีอินทราทิตย และพ่อขุนผาเมือง
ได้เลิกกองทัพและ ปลดปล่อยไป.....เมื่อกองทัพได้
ออกจากบ้านเมืองแล้ว ทุก ๆ แห่งราษฎรก็กลับเข้า
มาตั้งอยู่ใหม่ในหมู่บ้านและในเมือง เหมือนกับเมื่อ
ก่อน” (บรรพตที่ ๓๓-๓๔)

มีข้อความต่อมา แสดงถึงผู้ครองราชสมบัติ
ต่อจากพ่อขุนศรีอินทราทิตยว่า

“ลูกของพ่อขุนศรีอินทราทิตยชื่อว่า พ่อขุน
รามราชา ผู้พระธรรม ได้สร้างศรีรัตนธาตุศรี-
สัชฌาย์” (บรรพตที่ ๓๔, ๓๕)

ธรรมราชาธิราช แต่เราทราบจากจารึกหลักนคร-
ชุมและจากบทนำของหนังสือไตรภูมิ ว่ากษัตริย์
พระองค์นี้ทรงเป็นหลานของพ่อขุนรามคำแหง และ
เป็นโอรสของพระเจ้าเลอไท (ใน B.E.F.E.-O. เล่ม
๑๗ ตอน ๒ ตั้งแต่หน้า ๔ เป็นต้นไป) ยิ่ง
กว่านั้นข้าพเจ้ายังได้เสนอ ทฤษฎี (หน้า ๔๕)
ซึ่งข้าพเจ้าได้ใช้หลักฐานจากหนังสือชินกาล-
มาลีนว่า พระเจ้าเลอไทของคันทออาจจะมีพระยศ
หรือพระนามของพระราชวงศ์ว่าธรรมราชา น่าจะ
ดูเหมือนว่าข้อความในจารึกซึ่งเราเพิ่งได้ศึกษามา
ยืนยันในทฤษฎี และพระเจ้าแผ่นดินที่เอ๋ยพระ
นามในบทนำทรงเป็นพระเจ้าเลอไท ผู้เป็นโอรสของ
พระเจ้ารามคำแหง และพระนิตดา ของพระเจ้าศรี-
อินทราทิตย์จริง ๆ

ข้อแฉลง ซึ่งคัดตอน มาจากหลักจารึก และมี
ความเกี่ยวข้องกับราชวงศ์สุโขทัย ก็ยุติลง ด้วยพระ

นามของกษัตริย์พระองค์นี้ ทั้ง ๆ ที่หลักจารึกหลัก
นี้มีสภาพชำรุด โสม ขัดความในนั้นก็ยังแสดงความ
รู้ใหม่ ๆ แก่เราเป็นอันมาก เป็นความรู้ซึ่งได้มา
จากการอ่าน และไม่มีใครสามารถโต้แย้ง ถกเถียง
ได้ ราชวงศ์สโขทัยก็ค่อย ๆ ไล่ลอกมา จากความ
ลึกลับซึ่งปกปิดความเป็นมาของราชวงศ์อยู่ การ
เป็นอิสระหลุดพ้นจากการปกครองของประเทศกัม-
พูชาซึ่งได้เก็บ รักษาความทรงจำ ไว้ในนิยายมาจน
บัดนี้ ก็ได้ปรากฏคำรับรองเป็นตัวอักษรจารึกเป็น
ครั้งแรก ที่ข้าพเจ้าเห็นว่าข้อความในจารึกนั้นมคธ
ค่าควรแก่การใส่ใจ ก็เนื่องมาแต่ เหตุการณ์ต่าง ๆ
ดังนี้.

จุลยุทธการวงศ์ ความเรียง (ตอนต้น)

(ว่าด้วยมูลประวัติในการสมณพสมเด็จพระร่วงเจ้ากรุงสุโขทัย)

(คัดจากหนังสือประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๖)

๑ ข้าขอภักดิ์ พระคุณอนันต์อันประ-
เสริฐ ยิ่งล้ำเลิศรัตนตรัย พระคุณอันสูงใหญ่ยิ่ง
ทั้งสาม อนันตงามบริสุทธิ์ คือคุณพระพุทธชินมาร
คุณพระธรรมสารนพวงศ์ คุณพระสงฆ์อัมรินทร์
ชีนาสพ ข้าน้อยนอบนบพระคุณทั้งสาม ด้วยจิต
งามกตัญญูเจตนา ขอให้อยู่ท่าอยู่ทวารอันตราย สรรพ
สิ่งอันร้ายจงสูญสลาย ด้วยอำนาจแห่งข้าประ-
ณาม แก่ชนนุสามแห่งแก้ว สัมฤทธิ์แล้วจะ
สาธก ในบุปผ์จกทั้งห้า จะแต่งปกครองพระคัม-
ภีร์ มีนามคัคคิตตามประสงค์ ชื่อจุลยุทธการวงศ์อัน
ปรากฏ ในชนบทสยามประเทศ แต่ว่าได้เหตุ
เรื่องราวไป สักเซปยังฐานันไว้ตามสมควร แต่
เหล่าล้นสกุลชาติ ได้เสวยราชย์สืบมา ในกรุง

พาราประเทศไทย ตามที่สังเกตไว้ได้ฟังมา ใน
 ขรรณกถาไทยย่อ ที่ยังเหลือหลอมมาก ในบรรพ
 ภาควิตถาร เรืองนิทานพระร่วง เห็นจะซ้ำหน่วง
 เน้นนาน จะกล่าวนิทานอนมาก มีหลายหลากไป
 เบื้องหน้า ชำชอชมาอภัย ด้วยจิตใจเป็นปฤชณ
 ซึ่งจะนิพนธ์ขาดเหลือ ผิดพล่งเผือดลมหลง จะไม่
 ตรงตามนิทาน เพราะบัญญัติญาณยังเยาว์ ด้วย
 นิทานเก่าล่วงลับ ที่ใดสักขีจึงว่ากล่าว ได้แต่พอ
 เป็นราวฟังรู้ นักปราชญ์ผู้รู้แท้ ถ้าเห็นไม่แน่ช่วย
 แก้ไข คัดแปลงให้ชอบด้วยเถิด

๑ โลกนาโถ อันว่าสมเด็จ พระพุทธเจ้า
 อันเป็นทพง แก่สัตว์โลก ในไตรภพ เมื่อแรกได้
 ตรัสรู้ซึ่งพระสัพพัญญุตญาณใหม่นั้น พระองค์
 เสด็จนิสิตนากการ นั่งเหนือ พระรัตนบัลลังก์แก้ววิ
 เชียรในวงไม้พระศรีมหาโพธิ์ ใต้โคนไม้ เมื่อ
 ทอดพระ ญาณ จักขุไป แลดูที่ ดั่งพระ พุทธ ศาสนา
 ในมัชฌิมประเทศและปัจจุันตประเทศ เห็นแล้ว

ซึ่งที่^๕ตั้งพระศาสนานัน^๕โดยกาลบริเณท^๕ ทวยพระ
 สัพ^๕พ^๕ณ^๕ณ^๕ต^๕ณ^๕ญา^๕ณ^๕ว่า^๕ต^๕ง^๕น^๕ ท^๕ต^๕ง^๕พระพุท^๕ท^๕ธ^๕ศา^๕ส^๕นา^๕แ^๕ห^๕ง^๕
 พระ^๕ถ^๕ลา^๕ค^๕ค^๕ จะ^๕ต^๕ง^๕ใน^๕ม^๕ช^๕ณ^๕ิม^๕ป^๕ระ^๕เท^๕ศ^๕มี^๕เม^๕อ^๕ง^๕พา^๕
 รา^๕ณ^๕ส^๕เ^๕น^๕อา^๕ท^๕ิ จะ^๕ไ^๕ด^๕ำ^๕แ^๕ก^๕ง^๕พระ^๕ธ^๕ร^๕ร^๕ม^๕เ^๕น^๕อ^๕ัน^๕มา^๕ก^๕
 ใน^๕ช^๕ม^๕พ^๕ท^๕ว^๕ป^๕ ใน^๕ย^๕จ^๕ัน^๕ต^๕ป^๕ระ^๕เท^๕ศ^๕น^๕น^๕ก^๕เ^๕น^๕อ^๕ัน^๕มา^๕ก^๕
 มี^๕เก^๕าะ^๕ล^๕ง^๕กา^๕เ^๕น^๕อา^๕ท^๕ิ คร^๕น^๕พระ^๕อ^๕ง^๕ค^๕ก^๕ระ^๕ท^๕ำ^๕ส^๕ัน^๕นิ^๕ษ^๕
 จ^๕ู^๕า^๕น^๕แ^๕จ^๕ัง^๕ฉ^๕ะ^๕น^๕แ^๕ล^๕ว^๕ เ^๕ล^๕ค^๕จ^๕ไป^๕ย^๕ย^๕ย^๕ง^๕อ^๕ย^๕ู่^๕ใน^๕ที่^๕พระ^๕ม^๕ห^๕า
 ส^๕ถ^๕า^๕น^๕๗^๕ว^๕น^๕๗^๕ ท^๕เ^๕น^๕๗^๕ แ^๕ห^๕ง^๕ แ^๕ล^๕ว^๕เ^๕ล^๕ค^๕จ^๕ไป^๕สู่^๕ย^๕ำ^๕อ^๕ิ^๕สิ^๕ป^๕
 ต^๕น^๕มี^๕ค^๕ท^๕า^๕ย^๕ว^๕น^๕ ส^๕ัน^๕ห^๕น^๕ท^๕า^๕ง^๕ ๑๘ โย^๕ชน^๕ต^๕ร^๕ั^๕ส^๕เท^๕ศ^๕นา
 พระ^๕ธ^๕ร^๕ร^๕ม^๕จ^๕ักร^๕ก^๕ป^๕ป^๕ว^๕ต^๕ต^๕น^๕สุ^๕ต^๕ร^๕ ไ^๕ปร^๕ค^๕พระ^๕ม^๕ญ^๕จ^๕ว^๕ค^๕
 ค^๕ิ^๕ย^๕ภ^๕ิก^๕ษ^๕ท^๕ง^๕ห^๕ำ^๕ให้^๕ส^๕ำ^๕ร^๕เ^๕จ^๕พระ^๕อ^๕ร^๕ห^๕ัต^๕ค^๕ ก^๕ย^๕ท^๕ง^๕บ^๕ริ^๕ษ^๕ท^๕
 เท^๕ว^๕ท^๕า^๕ม^๕น^๕ุ^๕ษ^๕ย^๕ัน^๕ย^๕ค^๕ว^๕ย^๕แ^๕ส^๕น^๕โก^๕ฏ^๕ิ แ^๕ล^๕ว^๕ท^๕ร^๕ง^๕พระ^๕ก^๕ร^๕ุ^๕ณ^๕า
 ไ^๕ปร^๕ค^๕ ส^๕่ง^๕ไป^๕ ซ^๕ึง^๕พระ^๕ อ^๕ร^๕ห^๕ัน^๕ค^๕ท^๕ง^๕ ห^๕ล^๕า^๕ย^๕ใน^๕น^๕า^๕น^๕า^๕ป^๕ระ^๕
 เท^๕ศ^๕ เ^๕ห^๕ต^๕ว^๕า^๕จะ^๕ให้^๕ต^๕ัง^๕พระ^๕พุ^๕ท^๕ธ^๕ศา^๕ส^๕นา^๕ จะ^๕ไ^๕ด^๕ไ^๕ปร^๕ค^๕
 เท^๕ว^๕ท^๕า^๕ม^๕น^๕ุ^๕ษ^๕ย^๕จะ^๕ให้^๕ไ^๕ค^๕เ^๕พระ^๕อ^๕ริ^๕ย^๕ม^๕ว^๕ร^๕ค^๕อ^๕ริ^๕ย^๕ผล^๕ ส^๕ม^๕เ^๕ค^๕จ^๕
 พระ^๕ท^๕ศ^๕พ^๕ล^๕เ^๕ล^๕ค^๕จ^๕ไป^๕ไ^๕ปร^๕ค^๕เว^๕ใน^๕ย^๕ส^๕ัต^๕ว^๕ อ^๕น^๕ิ^๕จ^๕า^๕ว^๕า^๕โส^๕
 พระ^๕อ^๕ง^๕ค^๕เ^๕ล^๕ค^๕จ^๕อ^๕ย^๕ู่^๕ใน^๕น^๕า^๕น^๕า^๕ป^๕ระ^๕เท^๕ศ^๕ ค^๕ือ^๕พระ^๕เช^๕ต^๕ุ^๕พ^๕น^๕

และเวฬุวันมหาวิหาร ใกล้เมืองสาวัตถี และเมือง
 ราชคฤห์เป็นอาทิ ลำแดงพระธรรมเทศนาไปร
 หม่ไว้ในยสัต์ว่าได้อธิบายผลพันทุกข์จะนัยจะ
 คณนามิได้ ตามพุทธกิจพุทธวิสัยพุทธประเพณี อัส
 สีอายุโก ตรายเท่าพระชนมายุได้ ๘๐ ทศ แต่
 แรกได้ตรัสมาได้ ๔๕ พระวัสสา เสด็จไปสู่เมือง
 โกสินาราราชธานีในวันจะนิพพานนั้น เสด็จบรร
 ทมเหนือพระแท่นที่หว่างคันธงศ์ จึงทรงพระอา
 วัชชนาการแจ้งว่า มนุษย์จะได้ไปอยู่ในเกาะลังกา
 พระพุทธศาสนาจะปรากฏมีในเกาะลังกานั้น เมื่อ
 พระตถาคตนิพพานแล้ว ๔ เดือน พระมหากัสสป
 เถระ กับพระองค์อรหันต์ ๕๐๐ พระองค์จะกระทำ
 มหาปฐมคายนา ณ เมืองราชคฤห์ แต่บัดนั้นล่วง
 ไป ๑๐๐ ปี พระยสเถระ กับพระองค์อรหันต์ ๗๐๐
 พระองค์ จะกระทำதியสังคายนา ณ เมืองไพสาลี
 แต่บัดนั้นล่วงไปอีก ๑๑๘ ปี พระโมคคัลลิตรทศเถระ

กับพระอรหันต์ ๑๐๐๐ พระองค์ จะกระทำตติย-
 สังคายนา ณ เมืองปาตลีบุตร ตโต ปรึ แต่นั้นไป
 พระโมคคัลลีบุตรติศเณระ จะส่งพระอรหันต์ไปใน
 นานาประเทศ ให้ตั้งพระพุทธานุสาไปรคัสต์
 ให้ได้มรรคผล พระมหินทรเถระกับพระอรหันต์ ๕
 พระองค์ไปสู่เกาะลังกาทวีป ตั้งพระพุทธานุสา
 แล้วจะทำจตุตถสังคายนา กับพระอรหันต์ ๑๐๐๐
 พระองค์ ในเกาะลังกาทวีป เมื่อพระพุทธานุสา
 ล่วงไปได้ ๕๐๐ ปี พระอรหันต์ทั้งหลายจะเขียน
 พระไตรปิฎกลงในใบลาน อนึ่งทรงพระอาวชันา
 การแจ้งว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าที่มีพระชนมายุยืน
 นานนิพพานแล้ว มีบรมธาตุเป็นแท่งประคองแท่ง
 ทองพระองค์เดียวใหญ่ยาว ๓-๔ ศอกก็มี บัดนี้
 พระชนมายุพระตถาคตนั้นน้อย จะไว้พระศาสนา
 ๕๐๐๐ ปี จะอธิษฐานพระบรมธาตุ ให้ได้กเป็น
 หลายนับพระองค์มากกว่าแสน จะได้เรียกรายไปอยู่ใน
 นานาประเทศ เทวดามนุษย์จะได้สักการบูชาเลื่อม

ใส่ในพระพุทธรูปค้ำนา เป็นทางพระอธิมรรคอธิม-
 ผล ครั้นสิ้นเด็จพระทศพลแจ้งเหตุแห่งพระพุทธรูป
 กิจฉะนั้นแล้ว จึงให้ โอวาทานค้ำสนั่นสั่งสอนพระสงฆ์
 แก่เทวนิกกรรมมนุษย์ เป็นที่สุดพระพุทธรูปจะว่า อามน-
 ตยามิ โว ภิกขเว ฯลฯ สมปาทเถถาติ ฉะนั้นแล้ว
 เสด็จเข้าสู่ปรีนิพพานด้วยนิพพานธาตุ ว่ามาทางน
 โดยสังเขปกถา ทพิศตารวิตถารนั้นมียู่ในพระ
 มหาปรีนิพพานสูตรโน้นแล พระคัมภีร์มหาวงศ์
 เป็นอาทิ พระคัมภีร์อื่นๆ ก็มีแล

อดีตศก กิร ดังได้ยินมาในอดีตกาล พระ
 พุทธจักรราชค้ำสนาล่วงแล้วได้ ๑๗๖๗ ปี เป็นจุล
 ศักราชได้ ๕๘๖ ปีเท่านั้นแล เอโก ราชชา ยังมีพระ
 ยามองค์หนึ่ง สิริธมมาโสโก นาม ทรงพระนาม
 ชอพระเจ้าศรีธรรมาโคกกราช วสิษฐโคตโต เป็น
 เชอวงศ์วสิษฐโคตรฤาษีชวติ ได้เสวยราชย์อยู่ใน
 เมืองสุโขทัย มีบุญญาธิการยศศักดิ์บริวารเคชา
 นุภาพมาก ปราศจากขี้จามิตร ด้วยบุญฤทธิ

แห่งพระองค์ ทรงพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระ
 พุทธศาสนา บำเพ็ญพระราชกุศลค้ำถือนเป็น
 อาทิ ก่อปรถ้วยเมตตาพรหมวิหารญาณสุขจริต
 แก่มหาชน แล ท้าวพระยาในนานาประเทศ
 มิได้ เบียดเบียน บ้านเมืองอื่น ๆ รักษาสมณ-
 พราหมณ์มหาชน มีเสนาบดีเป็นอาทิ ให้อยู่
 เย็นเป็นสุข โดย ทศพิธราชธรรม ยัง มหาชน
 ทั้งหลายให้กระทำกองการกุศล มีรักษาคัลแด
 ให้ท่านเป็นต้น เสวยราชสมบัติอยู่เป็นเกษมสุข
 ในเมืองสุโขทัย อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าศรีธรรมมา-
 โศกราช พระองค์บรรทมเหนือแท่นทองเป็นสิริ
 ใสปราศน์ในพระราชเรือนหลวง เพลาราตรีภาค
 มัชฌิมยามทรงพระอาวชันนาการ ซึ่งพระอุโบสถค้ำ
 เห็นพระอานิสสังข์มีมากยิ่งนัก มีพระทัยปรารถนา
 จะ รักษา พระอุโบสถค้ำ จึง ทรง พระ คำว่า
 อาตมภาพน จะระคน ปรนอยู่ด้วยสตรีภาพมา ตูคาม
 อันมีรูปอันงาม จะรักษาพระอุโบสถค้ำในพระราช
 ฐานัน เห็นค้ำนั้นจะไม่บริสุทธิ์ ก่อปรถ้วยโทษ

ไม่สมควร ถ้าอาตมภาพไปสู้^๑ญเขาหลวงรักษา
 พระอุโบสถ^๑ คือใน^๑ที่^๑สัง^๑ทวิ^๑เวก^๑ ปราศ^๑จาก^๑ส^๑ต^๑ร^๑ภ^๑า^๑พ^๑
 มา^๑ต^๑ค^๑า^๑ม^๑ ค^๑ิ^๑ล^๑น^๑น^๑ จะ^๑บ^๑ริ^๑ส^๑ท^๑ถ^๑ม^๑พ^๑ระ^๑ อ^๑า^๑น^๑ิ^๑ส^๑ง^๑ ส^๑ี^๑ม^๑า^๑ก^๑
 คร^๑น^๑ท^๑ร^๑ง^๑พ^๑ระ^๑ค^๑ำ^๑ริ^๑แ^๑ล^๑ว^๑ ใน^๑ว^๑น^๑ร^๑ุง^๑ข^๑น^๑เ^๑า^๑จ^๑ิง^๑ค^๑ำ^๑ริ^๑ส^๑ั^๑ง^๑
 ให้^๑ห^๑า^๑ ข^๑ำ^๑ร^๑า^๑ช^๑ก^๑า^๑ร^๑ ท^๑ง^๑ห^๑ล^๑า^๑ย^๑ มี^๑เส^๑น^๑า^๑ย^๑ค^๑ิ^๑เ^๑ย^๑น^๑ ป^๑ระ^๑อ^๑า^๑น^๑
 แ^๑ล^๑พ^๑ระ^๑ส^๑น^๑ม^๑ใน^๑ท^๑ง^๑ห^๑ล^๑า^๑ย^๑มี^๑พ^๑ระ^๑อ^๑ค^๑ร^๑ม^๑เ^๑ล^๑ี^๑เ^๑ย^๑น^๑อ^๑า^๑ท^๑ิ^๑มา^๑
 เ^๑า^๑แ^๑ล^๑ว^๑ ค^๑ำ^๑ริ^๑ส^๑ั^๑ง^๑ว^๑า^๑ โ^๑ก^๑น^๑ค^๑า^๑ ท^๑ุ^๑ก^๑ร^๑ท^๑ำ^๑น^๑ท^๑ง^๑ห^๑ล^๑า^๑ย^๑
 เ^๑ว^๑า^๑น^๑จะ^๑ไป^๑ร^๑ัก^๑ษ^๑า^๑อุ^๑โบ^๑ส^๑ถ^๑ค^๑ิ^๑ล^๑อยู่^๑ที่^๑ญ^๑เขา^๑ล^๑ว^๑ง^๑ ท^๑ำ^๑น^๑
 ท^๑ง^๑ป^๑ว^๑ง^๑จ^๑ง^๑ ช^๑ว^๑ย^๑ก^๑ัน^๑ ร^๑ัก^๑ษ^๑า^๑ ข^๑อ^๑บ^๑ ข^๑ั^๑ณ^๑จ^๑า^๑เ^๑ล^๑มา^๑ บ^๑ำ^๑น^๑ เ^๑ม^๑เ^๑อ^๑ง^๑
 พ^๑ระ^๑ร^๑า^๑ช^๑ว^๑ัง^๑เ^๑ว^๑า^๑จ^๑ค^๑ิ^๑ อ^๑ย^๑ำ^๑ให้^๑มี^๑ภ^๑ิ^๑ย^๑อ^๑ัน^๑ต^๑ร^๑า^๑ย^๑ ท^๑ำ^๑น^๑
 ท^๑ง^๑ห^๑ล^๑า^๑ย^๑อ^๑ย^๑ำ^๑ไ^๑ค^๑ิ^๑ป^๑ระ^๑มา^๑ท^๑ใน^๑๗^๑ ว^๑น^๑ก^๑ว^๑า^๑เ^๑ว^๑า^๑จะ^๑ก^๑ล^๑ิ^๑ย^๑มา^๑
 ส^๑ม^๑เ^๑ด^๑เ^๑จ^๑ พ^๑ระ^๑ บ^๑ร^๑ม^๑ ร^๑า^๑ชา^๑ อ^๑ิ^๑ร^๑า^๑ช^๑ ส^๑ั^๑ง^๑แ^๑ล^๑ว^๑ เ^๑ล^๑เ^๑ด^๑จ^๑ล^๑ี^๑ ล^๑า^๑ค^๑
 ค^๑ว^๑ย^๑เส^๑น^๑า^๑มา^๑ค^๑ย^๑จ^๑ท^๑ร^๑ง^๑ค^๑ิ^๑เ^๑ย^๑น^๑บ^๑ริ^๑ว^๑า^๑ร^๑ ท^๑ร^๑ง^๑ย^๑า^๑น^๑พ^๑า^๑ห^๑น^๑ะ^๑
 พ^๑ระ^๑ท^๑น^๑ง^๑พ^๑ร^๑อ^๑ม^๑ค^๑ว^๑ย^๑ส^๑ร^๑โ^๑ย^๑อ^๑า^๑ห^๑น^๑า^๑ห^๑ล^๑ง^๑ ฅ^๑ม^๑อ^๑ง^๑ก^๑ล^๑อ^๑ง^๑
 แ^๑ต^๑ร^๑ส^๑ั^๑ง^๑ข^๑ั^๑ก^๑ร^๑ร^๑ช^๑ง^๑ฉ^๑น^๑ต^๑ร^๑ อ^๑อ^๑อ^๑ง^๑ค^๑ะ^๑น^๑ง^๑แ^๑อ^๑อ^๑ค^๑ส^๑ว^๑ำ^๑ง^๑ไ^๑ส^๑ว^๑
 ท^๑ว^๑น^๑อ^๑ง^๑ช^๑ย^๑ย^๑า^๑บ^๑ฉ^๑น^๑ต^๑ร^๑แ^๑ต^๑ง^๑ป^๑ล^๑า^๑ย^๑จ^๑า^๑ม^๑ร^๑ี^๑ ให้^๑นิ^๑ม^๑น^๑ต^๑
 พ^๑ระ^๑ส^๑ง^๑เ^๑ม^๑ร^๑า^๑ชา^๑ค^๑ณ^๑ะ^๑ไป^๑เ^๑ย^๑น^๑ห^๑ล^๑า^๑ย^๑อ^๑ง^๑ค^๑ิ^๑ คร^๑น^๑ถ^๑ง^๑เ^๑ย^๑ง^๑

เขาหลวงทก่าบงเงอมคุดาคลาตาษสะอาตงามทต
แล้ว ให้คนทั้งหลายกลับคนมาเมือง จึงสมาทาน
พระอุโบสถศีลในสำนักแห่งพระสงฆ์แล้ว ก็ส่ง
พระสงฆ์กลับคนไป เอาไว้แต่ราชบุรุษ ๕ คนเป็น
เพื่อน พระองค์ก็รักษาพระอุโบสถศีล ด้วยจิต
อันสุจริตอยู่ในสถานนั้น

โล ราชฯ สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช
เมื่อรักษาพระอุโบสถศีล ในที่นั้น ๗ วันบ้าง ๕ วัน
บ้าง ๓ วันบ้าง จึงกลับไปว่าราชกิจในพระนคร
๗ วันบ้าง ๕ วันบ้าง ๓ วันบ้าง แล้วกลับไปรักษา
พระอุโบสถศีลเอง ๆ ในที่นั้นเป็นหลายครั้ง เช่น
เหตุจะได้สังวาสด้วยนางนาค ด้วยอุปนิสัยแห่ง
กุศลบุญได้กระทำมาด้วยกันแต่ก่อน อนึ่งเป็นเหตุ
จะได้พระราชาบุตร อันมีมหิทธิฤทธิ์เดชา นภาพุญ
ญาธิการมาก อนึ่งเป็นเหตุแห่งกุศลวิบากแก่คน
ทั้งสามนั้น จะให้เกิดปรากฏเป็น อัจฉรียประ
หลาดโลกอันควรแก่กาลนั้น

อยู่มาวันหนึ่ง ส้มเต๋จพระเจ้าสุโขทัยมีพระ
 ท้ายปรารถนาจะเสด็จไปประ พาสใน เชียงมหา บรรพต
 ทอดพระเนตรชมวนรูกขชาติพุกกษาคณานกนิกร-
 มฤคีสัตว์จำพวกทวิบาท แลทั้งแถวธารธาราน้ำ
 ไหล ในซอกห้วยคูหาศิลาตาย รุกขชาติอันน้อย
 ใหญ่ในประเทศนั้น ครั้นเสด็จพระราชดำเนินไป
 ทอดพระเนตรแลไปแต่ข้างโน้นข้างนี้ จึงได้เห็น
 ช่างนางนาคผู้มีต้วเป็นงูเล็ก ยืนค้ำด้วยรากจรีต
 สังกวาสกยด้วยงูคินรครังชง กายอัน เกยวพัน กันอยู่
 ในทนน พระองค์จึงพิจารณาต้วเห็นงูตัวเมียอันรูป
 งามประหลาดคอดแตงหงอนแตง จึงแจ้งว่านชะรอย
 เป็นนางนาคตระกูลสูง จึงทรงพระดำริว่านางงู
 รูปงามเป็นตระกูลนาคอันสูงศักดิ์ มีควร ที่จะ มารัก
 สังกวาสกยด้วยงูคินตระกูลต่ำ ครั้นทรงพระราช
 ดำริแล้วเอาไม้เท้า เข้ายึดค้ำคัต ให้ทั้ง สองพลัด
 ออกจากกันต่างตัวต่างไป นางนาคนั้นมีความ
 ละอายโกรธซึ่งพระขานัน จึงคิดว่ากุควรจะมาเสีย

ชังพระยาน ก็ให้บังเกิดโกรธตกใจกลัวด้วยบุญญา
 ญาณพิสดารแห่งพระยานนั้น มิอาจจะกระทำร้ายได้ก็
 ปลาศนากการอันตรธาน กลับคืนไป สู่สำนักพิภพ แห่ง
 ตน เข้าไปสู่สำนักแห่ง พระ ราชนิคา มารดา
 โรทนาคี แกล้งกระ ทำมารยาธองให้ด้วยความ
 โกรธแค้น จึงกล่าวโทษใส่ความแก่พระยาสุโขทัย
 ว่า เทว ข้าแต่พระราชนิคา ข้าพเจ้าอาลาพระ
 องค์ขึ้นไปรักษาอุโบสถศีลในถิ่นมนุษย์ เทยวชม
 ประเทศหา ที่สบายที่ภู เขาหลวง ใกล้เมือง สุโขทัย
 ประเทศนั้นประคยไปด้วยรุกชชาติลดา คายเครือ
 วัลย์ ภูเขานนมคภูหาถาห้วยเหว ชะเงอมผลาคีลา
 ลาดทาสทาควย กนทรา ทรอกทรงถองแถวธาร
 ธาราน้ำไหล ข้าไม้ระหงรโหฐานเป็นสนุกสบาย
 ใจ ข้าพเจ้าอาศัยอยู่ในที่นั้น ได้เห็นพระยาสุโข
 ทัยเทยวมาที่ประเทศนั้น ข้าพเจ้าไม่ทันหลบหลีก
 พระ ยานนั้น โกรธจึงตข้าพเจ้า ด้วยกระบอง อัน ใหญ่
 ข้าพเจ้าเจ็บปวดเป็นสาหัสแทบบรรดาตาย ข้าพ-

เจ้าตกใจกลัวยิ่งนักมีอาชญาอันตรายแก่พระยานน
ใต้ ข้าพเจ้าจึงหนีลงมาสู่สำนักแห่งพระองค์
พระยานนกระทำให้อีกาไ้ความอภัยคอดอาย พระ
องค์จึงฆ่าเสียซึ่งพระยานนเถิด

คทา ในกาลนั้น พระยานาคราชได้ฟัง
นางนาคพระราชบุตรียอกตังนั้น ก็โกรธพระเจ้า
สุโขทัย จึงมาจากนาคพิภพด้วยเพศเป็นดาบสฤษ
..... (๑) ควรที่อาตมาภาพจะไปถามดู ก็จรรู้เหตุ
เมื่อภายหลัง ครั้นถึงทนนจึงเข้าไปสู่สำนักแห่งพระ
เจ้าสุโขทัย แล้วถามว่า มหาราช คุกรพระองค์
ผู้ประเสริฐ พระองค์มาอยู่ในทนนด้วยเหตุถึงฤ
พระองค์ได้เห็นสิ่งใดประหลาดบ้าง พระยา
บอกว่า ข้าแต่พระดาบส ข้าพเจ้ามาอยู่เพื่อจะ
รักษาอโยธยาศิล อยู่มาช้านานแล้ว วันหนึ่ง
ข้าพเจ้าเที่ยวไปตามภูมิประเทศเชิงบรรพต เพื่อจะ

(๑) ตรงนี้ข้อความจากต้นฉบับเดิมเลอะเลือน ไม่
สามารถจะอ่านเอาความได้

ชมต้นไม้และภูเขาที่อรรณพภูเขื่อน นกเอนต่าง ๆ
 จึงเห็นงูเมียบึงสองตัวส่วส่วเกี่ยวพันกันอยู่ แต่
 นางงูมีรูปงามหงอนแดง คอแดงประหลาด จึงคิด
 ว่า นางงูตัวนั้นจะรอยจะเป็นตระกูลชาตินาคราชอัน
 สูงศักดิ์ ไม่ควรจะมารัก ส่วส่วด้วย ชาตึงดิน
 ตระกูลต่ำจะเลียบตระกูลไปไม่ควร ข้าจึงเอาไม้เท้า
 เข้าเขยคคให้ทั้งสองพลัดพรากจากกันไป ข้า
 เห็นประหลาดแต่เท่านั้น

ขณะนั้นพระยานาคได้ฟังคดีถวณถึงนั้น ก็
 เห็นคุณพระเจ้าสุโขทัยเลื่อมใสยินดี จึงอ้าลาด้วย
 การวระเคารพ กลับคืนไปสู่สำนักพิภพพิโรธราชธิดา
 ปรึกษาณาด้วยวาจาทางูณต่าง ๆ ครหาตเคียนเป็น
 อันมาก แล้วว่าออกคนร้ายท่านลวงเราว่าจะลาไป
 รักษาศีล กลับไปเที่ยวเล่นซู้สั่วชายชาตึงดินตระกูล
 ต่ำ กระทำชาติสมเภาตเลียบตระกูลมีโทษมาก
 เอ็งอย่าอยู่ในเมืองนาคนี้เลย จึงไปสู่สำนักแห่ง
 พระเจ้าสุโขทัย ท่านมีคุณแก่เราทั้งตัวเอ็งเป็นอัน

มาก เอ็งไปอยู่ปรนนิบัติเป็นทาสท่านในสถานนั้น
เถิด

นางนาคนั้น ครั้น ได้ฟังถ้อยคำแห่ง พระบิดา
ปริภาษาด้วยวาจาอันหยาบช้าดังนี้ ตกใจกลัว
ตัวสิ้น จึงอำลาบิดามารดาแล้วมาสู่ภูเขาลวง
จึงมีตัสร์รกายงามเฉิดฉายโล่ง เป็นตรุณนาร
รูปงามตึงนางเทพธิดา ประดับบุษยาอาภรณ์ทิพย์
อันสะอาด. จึงลี้ลาเข้าไปสู่สำนักแห่งพระเจ้า
สุโขทัยนั้น นิ่งในทศวรรแล้วนมัสการพระยานัน
พระเจ้าสุโขทัยจึงถามว่า เจ้าช่อโต เจ้ามาแต่
ไหน เจ้ามาสู่สำนักเราด้วยเหตุอันใด นางนาค
นั้นจึงนำเนอความนั้นตามจริง ครั้นถึงคำพระบิดา
กล่าวมาแต่หนหลัง พระเจ้าสุโขทัยได้ฟังดังนั้น
แจ้งเหตุที่พระทัยโลมสันต์ยินดีมีสุนทรวาจาว่า ออ
เจ้านทเป็นนางงูเล็กนนั้น แล้วเป็นบุตรพระยานาค
ราช บิดาให้เจ้ามาปรนนิบัติเราก็คแล้ว ชนทั้ง

สองก็สั่งว่าสอยคู่ด้วยกันตามประเพณีคักโลก นาง
 นาค^๕นั้น เป็นที่^๕เสน่ห์หา^๕รักใคร่^๕แห่ง^๕พระยา^๕นั้น^๕ยิ่งนัก
 ด้วยเหตุว่านางนาค^๕นั้น^๕ตบแต่ง^๕เครื่องอุปโภคบริโภค
 อาหาร^๕เหม^๕ไอศ^๕โอสถ^๕สาร^๕บริสุ^๕ทธิ^๕สะ^๕อา^๕ค^๕ต่าง^๕ๆ แล้ว
 ไป^๕ด้วย^๕อิทธิ^๕ฤทธิ^๕เท^๕ชา^๕น^๕ภาพ^๕แห่ง^๕นาค^๕ แทน^๕ที่^๕สิริ
 ไสยา^๕สน^๕ ประ^๕คั^๕ย^๕ด้วย^๕คอก^๕ไม้^๕แล^๕เครื่อง^๕ดู^๕ย^๕ได้^๕ส^๕ค^๕ณ^๕
 มา^๕ลา^๕ นว^๕ท^๕พ^๕น^๕ค^๕น^๕ห^๕ิต^๕ถ^๕ยา^๕ทา^๕ส^๕ร^๕ร^๕กา^๕ยา^๕ต่าง^๕ๆ นาง
 นาค^๕ป^๕ร^๕น^๕น^๕ิ^๕ย^๕ค^๕ย^๕าร^๕ง^๕บ^๕า^๕เร^๕อ^๕พ^๕ระ^๕บ^๕ร^๕ม^๕รา^๕ชา^๕อิ^๕รา^๕ช^๕มา^๕ช^๕
 นาน^๕ถึง^๕ ๗^๕ วั^๕ตร^๕

สมเด็จพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช เสวย
 สม^๕บ^๕ค^๕ิต^๕ด้วย^๕นาง^๕นาค^๕เป็น^๕ม^๕โ^๕ห^๕ี^๕ฟ^๕าร^๕ิ^๕ก^๕ภาพ^๕เส^๕น^๕หา^๕อา^๕ล^๕ย^๕
 ประ^๕ห^๕ลา^๕ค^๕ละ^๕เอ^๕ย^๕ค^๕ก^๕ว^๕า^๕ม^๕น^๕ุ^๕ษ^๕ย์^๕เป็น^๕อ^๕ค^๕จ^๕ร^๕ร^๕ย^๕ พระองค์
 ย^๕ร^๕า^๕ร^๕ถ^๕นา^๕จะ^๕ร^๕ย^๕พ^๕า^๕นาง^๕นาค^๕น^๕ั้น^๕เ^๕า^๕มา^๕ไว้^๕ใน^๕พ^๕ระ^๕รา^๕ช^๕
 ว^๕ัง^๕ จ^๕ึง^๕ตร^๕ส^๕แ^๕ก^๕่^๕นาง^๕นาค^๕น^๕ั้น^๕ว^๕า^๕ ภา^๕ท^๕เท^๕ คุ^๕กร^๕เ^๕า^๕ผู้^๕
 พ^๕ก^๕ค^๕ร^๕อ^๕น^๕จำ^๕เร^๕อ^๕ย^๕ บ^๕ั^๕ค^๕น^๕เร^๕า^๕จะ^๕ร^๕ย^๕เ^๕า^๕เ^๕า^๕ไป^๕ไว้^๕ใน^๕พ^๕ระ^๕
 รา^๕ช^๕ว^๕ัง^๕ ทั^๕ว^๕เร^๕า^๕จะ^๕ร^๕ก^๕ล^๕บ^๕ไป^๕สู่^๕พ^๕ระ^๕น^๕ค^๕ร^๕ก^๕อ^๕น^๕ ว^๕า^๕รา^๕ช^๕กา^๕ร

อยู่ ๗ วันแล้วจะพักแรมแต่งยานมาศราชรถ กษัตริย์
 โยธยาบริวารเป็นอันมากมารับเจ้าเข้าไป ในพระนคร
 เจ้าค่อยอยู่พักในที่นั้น ^{๔๕} ขย่ำมีทุกข์เดือดร้อนเศร้า
 โศก สิ้นคำรบ ๗ วันเราจะออกมา เจ้าอย่า
 โศกาลัยไปสู่ ^{๔๖} ท่อน ^{๔๗} สิ้นสอน แล้วเสด็จเข้าไปสู่
 พระนคร

สมเด็จพระมหากษัตริย์มกจักรพรรดิพระเป็น
 อันมาก มีพระสนมনারีที่โปรดปรานก็เข่นอันมาก
 มีสติมักเคล็ดมลิไปมิไต่ระลึกถึงนางนาคนั้น ล่วง
 พัน ๗ วันมิไต่ออกไปรียนนางนาคช้านานไป นาง
 นาคเมื่อคอยอยู่ ^{๔๘} ในที่นั้น มิไต่เห็น พระยา ออกมารับ
 ล่วงพัน ๗ วันแล้ว ก็เป็นทุกข์โทมนัสเศร้าโศก
 ใจ ร้องไห้คร่ำครวญหาพระยาสุโขทัย ว่าไรไป
 มาต่าง ๆ ว่า พระเจ้าสุโขทัยองค์นี้เป็นชายชาติ
 มนุษย์ วาจาไม่บริสุทธ ^{๔๙} เกรงามุสาหาสัจวาที่มิไต่
 สิ้นแก้ข่าวไว้ว่าจะไปก่อน ถ้วนครบ ๗ วันแล้วจะ

กลับมารับ พระยามนุษย์องค์นี้ เจริญสยปรายล่อลวง
 เข้ามาทิ้งไว้ในกลางป่า เอกาแต่ผู้เดียวเปลี่ยวใจ
 ชะรอยบุญตัวข้าหาไม่ ได้แล้วไม่รอดชั่วจึงหน่าย
 หนี ชะรอยว่ากรรมมีข้าได้ล่อลวงเบียดเบียนสมณ-
 พราหมณาให้เสียศีลสิกขา กรรมนั้นจึงมาถึงตัว
 ณ ครอง ข้าได้สงวาสอยู่ด้วยสามปี ๗ วัน สัตว์
 ยังเกิดในครรภ์ให้เสียกระดูกสันหลังจรรยงนัก นิमित
 ประหลาดประจักษ์เห็นหลาภครัน จะพาครรภ์
 ไปสู่เมืองนาคให้ผู้อื่นจะได้อุปคอคตสูก่ญาติแล
 มิตร ครั้นคิดแล้วจึงลุกออกไปด้วยโทมนัส ชัด
 ใจพระสามปีด้วยโลกีย์ราคจิตคิดแค่นั้น ถือเอาผ้า
 แดงกับแหวนพระอำมรงค์ของชอบใจ ที่พระยาให้
 ไว้ชมพลาตต่างพัศตร์นางก็รักสุดสวาท จึงคิด
 จะนิราศไปสู่เมืองนาคจะสวธกรากต่อมโลหิต อัน
 ตีตไปในครรภ์อัน สัตว์มา ยังเกิด อยู่เนิ่นไว้ให้ แก่
 พระยาภัสตาสามี ครั้นคิดแล้วจึงลี้ไปทรมณ
 คลอง ไกลต้องธารเป็นชอกทักายัง จึงนางนาค

นั่งลงด้วยโทมนัสไคกา วางพระภูษาพิชัยเป็นฐาน
 ล้าง แล้ววางพระธำมรงค์ลงตรงกลางชั้นบน แล้ว
 จึงอธิษฐานสัจจาทอมโลहितด้วยนาคฤทธีแห่งตน
 ลงไว้ในที่บนพระธำมรงค์นั้น แล้วอธิษฐานให้สัตว์
 นั้นมิให้มีภัยอันตรายด้วยฤทธีนาค ประกาศฝาก
 ลูกนั้นแก่หมู่เทพดาทั้งหลาย อันสิ่งผู้อยู่ในรูกข
 พินามภูมิสถานทุกประเทศเขตขอบชนเขาหลวง ว่า
 เทพดาเจ้าทั้งปวงเอ็นดูด้วย ช่วยอภิบาลรักษาลูก
 น้อยของข้าอย่าให้มีภัยอันตรายต่าง ๆ ว่าพลาง
 ก็ร้องให้ว่า ไร อาลัย ถึง พระ ภาสกา สจมี มิใคร่ จะ
 ไปได้ ฝากลูกน้อยไว้แก่นางพระธรรณี นางนาคก็
 กลับไปสู่ นาคพิภพแห่งตน

ในกาลนั้นยังมีคางคกตัวหนึ่ง เทียวมาเพื่อ
 จะหาเหยื่อที่แถวธารคลองนานน พอสบพบ
 ต่อมโลहितที่วางพระธำมรงค์นั้น ได้กลืนคางโลहित
 ก็ติดใจยินดีจะไต่กินเป็นอาหาร คางคกก็คลาน
 ต่อมโตคเข้าไปคาบกะพ้ำเขาต่อมโลहित กลืน

เข้าไปกับทั้งพระอำมรงค์ คางคกมีอาจดำรงตัว
 อยู่ได้ บัดเดียวใจก็ถึงแก่ความตาย ด้วยพิษนาค
 นนรายเป็นที่สุด แต่สัตว์อื่นอยู่ในรูปนั้นเป็นมนุษย์
 มีบุญญาธิการอันภาพมาก ด้วยเป็นเชื้อชาตินาค
 จึงไม่ตาย อาศัยอยู่ในรูปกายแห่งคางคกนั้นไม่
 เน่าเปื่อยเป็นปรกติ เทียบอยู่ในลำคลองด้วยรูป
 คางคกนั้น

ส่วนพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช เมื่อล่วงพ้น
 ๗ วันไปแล้วจึงได้เสด็จเสด็จถึงนางนาค จึงจัดแจง
 รถราชยาน ออกไปรับ กับ ขริวาร โยธา เป็นอันมาก
 ครั้นถึงทนนมิได้เห็นนางนาค แล้วมหาชนเที่ยว
 ค้นหาทุกแห่งหนในประเทศเขตขอบเขาหลวง คน
 ทั้งปวงมิได้ประสบพบเห็นนางนาค แต่เที่ยวหาสัน
 สามราตรี ก็มิพบ นางนั้น แล้วสมเด็จพระเจ้า
 สโชทัย ก็เสด็จเสด็จเป็นทุกข์โทมนัสเป็นอันมาก
 ด้วยเสียดายนางนาค ถึงเสียดเมืองให้ขัด แค้น ชื่น

เคื่องพระทัยตน ไม่ได้แล้วกกลับพยุหพลคนเข้า
ไปสู่พระนครนั้น

ครั้นยังมีบรุษแก่คนหนึ่ง สังกวาสอยู่ด้วย หญิง
แก่คนหนึ่ง เป็นสามีภรรยาเพื่อนคาลากัน อยู่
ตำบลบ้านพจนโกฏิภูเขาลวง สองคนผิวเมียนน
เคยเที่ยว ช้อนปลาในลำคลองนั้น เลี้ยงชีวิต มาแต่
ก่อน วันนั้นเมื่อจะมีเหตุ สองคนผิวเมียนนถือเอา
ลุ่มช่อม แลช้องออกไปถึงริมคลองนั้น พากันเดินไป
ตามริมฝั่งจึงเห็นผ้าแดงกีดฝ้านั้น คนทั้งสองก็
ก็ใจหือผ้าแล้วช้อนปลาในคลองนั้น ด้วยบุญเคชา
นภาพ แห่งสัตว์ อันอยู่ในรูป คางคก อันอยู่ในคลอง
นั้น คนทั้งสองช้อนปลาสนวนยังค่ำ ไม่ได้ปลาอยู่
กึ่งหอยแต่สักตัวหนึ่งเลย ได้แต่รูปคางคกนั้นทั้ง
เทเสียแล้วได้อีกแล้ว ๆ เล่า ๆ เป็นหลายครั้ง บรุษ
แก่นั้นโกรธว่าคางคกตัวนั้นเป็นไร เวียนเข้ามาติด
ช้อนกู กูเททิ้งเสียแล้วแก่งเข้ามาติดช้อนกูอีก

เล่า ควรเราจะฆ่าคางคกตัวนั้นเสีย สัตว์ที่อยู่ใน
 รูปคางคกนั้น ได้ยินคำ แห่งบรมกัฏฐะว่า จะฆ่าเสียถึง
 นั้น จึงว่าแก่ท่านนั้นว่า ข้าแต่บิดาท่านอย่าฆ่าข้า
 เสียเลย ท่านจงเลี้ยงข้าไว้เถิด ข้าจะรักษาเฝ้า
 เรือนท่าน ชนทั้งสองพลว่เมื่อใดฟังคำนั้นเป็น
 ภาษามนุษย์ ก็ชื่นชมโลมสนมเมตตาคิด คิดอ่าน
 แก่กันว่า เราหาบุตรมิได้ เราเอาคางคกนั้นไป
 เลี้ยงไว้เป็นบุตรเราเถิด ว่ามาทางนั้นเหตุด้วย
 บุคคลทั้งสามเคยได้อุปถัมภ์กันมาแต่ก่อน จะให้
 บังเกิดปรากฏในครั้งนั้น ครั้นคนทั้งสองคิดอ่านกัน
 แล้ว จึงเอารูปคางคกนั้นใส่ลงในช่องแล้วคอนมา
 คางคกนั้นก็ตกวิ่งลงจากช่อง ตายายจับชนใส่
 ช่องแล้ว ๆ เล่า ๆ เป็นหลายครั้ง ตายายเฝ้าถึงบ้าน
 จึงเลี้ยงรูปนั้นไว้ ณ เรือน ให้ช่อช่อวิ่งเหตุดกวิ่ง
 ลงจากช่องที่กลางทางนั้น สัตว์นั้นคือยวฒนาการ
 เจริญอยู่ในรูปนั้น รูปร่างเป็นภาษามนุษย์เรียก
 บิถามารดา ชนทั้งสองรักใคร่เลี้ยงไว้ด้วยเมตตา

กรุณา วันหนึ่งชนทั้งสองมีที่ไปอื่น เจ้ารวงจึงออก
 จากรูปนั้น แล้ว จึง ตกแต่ง โภชนาหาร อัน โอชะรส
 ต่าง ๆ ใส่ภาชนะอันที่ด้วยฤทธนาศแล้วกลบเข้าไป
 อยู่ในรูป ชนทั้งสองผิวเมี่ยมกลับมาบ้านขึ้นไปบน
 เรือน จึงเห็นโภชนาหารที่อยู่ในภาชนะ จึงสงสัย
 คิดว่า ใครโกรธชัง แกล้ง แต่งโภชนาหารใส่ยาพิษ
 ไว้ให้กินจะให้ตาย จึงคิดถึงร่างกายแห่งตนว่า
 เราทั้งสองคนนั้นแก่เฒ่าชราภาพแล้ว เขาจะแกล้ง
 ให้เราตายก็ไม่เสียตายชีวิตแล้ว จะพ้นทุกข์ด้วย
 อยากหากครอยงำ จึงชวนกันกินโภชนาหารนั้น
 อร่อยยิ่งนัก จนอิ่มแล้วก็ไม่ตาย โสมนัสยินดีให้
 ลมตามคางคกนั้นไป แต่จะนั้นมาช้านาน อยู่มาวัน
 หนึ่งชนทั้งสองผิวเมี่ยมจะใคร่รู้เหตุ แกล้งกระทำ
 กิริยาเหมือนจะไปอื่น ไปซุ่มซ่อนตัวอยู่ในที่ลับ
 ซอบกลมให้สัตว์นั้นรู้เห็น ทารกนั้นออกจากรูป
 นั้นแล้วนิมิตโภชนาหารถึงหนหลังมีทันจะเข้ารูป
 บรูษเห็นนานแล้วก็ย่องเข้าไปในเรือน เห็นทารกนั้น

รูปงามจึงชิงเอารูปคางคกนั้นเผาไฟเสีย แล้วเข้า
 กอดเอาทารก กล่าวคำอันเป็นทริกชั้นชมโฉมมันส์
 กับ ค้วย ยาย ผู้เป็นภริยา พากัน ขริ โลก โภชนาหาร
 แล้ว โภณนาการรักใคร่เจ้ารว่งยิ่งนัก ประทศบุตร
 อันเกิดกับตน บำรุงบำเรอเลี้ยงค้วยเมตตาจิต
 ร้องเรียกชื่อ ว่าเจ้ารว่ง มาจน ตรายเท่าทุกวันนี้ค้วย
 ชอนน เจ้ารว่งบังเกิดเมื่อจุลศักราชได้ ๕๕๑ ปี
 เมื่อจำเริญมามีรูปงามโฉมงาม มีบุญญาธิการ
 มหิทธิฤทธิ์มาก มีวาจาสิทธิ์กระทำการสิ่งใดก็
 สำเร็จสิ่งนั้น พอใจเล่นว่าว แลช่วยกระทำการ
 ของบิดามารดาแลมีอุทิศสาคะเป็นอันมาก เป็นที่
 รักที่ชอบใจบิดามารดาเป็นอันมาก

อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชจะ
 ให้ปลุกปราสาทในเมืองนั้น ให้จัดแจงไม้ไผ่ไม้จริง
 เป็นอันมาก จะกระทำร่างร้าน บุรุษแก่นนั้นนายใช้
 ให้หาไม้ไผ่ร่อนหนึ่ง จึงไปตัดไม้ไผ่ครบร่อนแล้ว
 ถองไว้ กลับมาบอกเจ้ารว่งให้ไปช่วยขนไม้ นั้น ว่า

พ่อร่วงเอ๋ย บิดานั้ชราแล้วแรงน้อยชนไม้ไม้ใคร
 จะไ้ ลำบากนัก พ่อช่วยชนหน่อยเถิด ว่าแล้ว
 พาเจ้าร่วงไปสู่ป่าดงกองไม้^๕นั้น เจ้าร่วงนั้นจับเอาไม้
 ไม้ลำเดียวลากมา ร้องเรียกว่าไม้ไผ่^๕ทั้งกองจงมา
 ให้หมด ไม้ไผ่^๕ทั้งปวงนั้นก็เลื่อนมาตามทางสิ้นจน
 ถึงที่นั้น พระเจ้าสุโษทัยครั้นถึงวันฤกษ์ดีให้ยกเส้า
 ปราสาท ฝ่ายชาวพนักงานทั้งหลายมีเสนาบดี
 เป็นต้น พร้อมกันมากกว่าพัน ช่วยกันยกเส้า
 ปราสาทขึ้นไว้มิตรง เจ้าร่วงนั้นมาด้วยบุรุษ^๕แก่ง
 ร้องว่าเส้าเอนไปข้างโน้น โอนมาข้างนี้^๕ เส้าทั้ง
 หลายนั้นก็โอนไปตามวาจาเจ้าร่วงนั้น คนทั้ง
 หลายจะฉุดชักผลักเส้าเท่าใด เส้าก็ไม่ตรง บุคคล
 ทั้งหลาย เหนื่อยพัก ลำบากกาย เป็นหลายพัก ก็ไม่
 ตรง แล้วหยุดยั้งคิดอ่าน^๕แก่กัน ขณะนั้นเจ้า
 ร่วงเห็นเส้าเอนเอนไปมาดังนี้จึงร้องห้ามว่า ท่าน
 ทั้งหลายอย่าฉุดชักผลักลากวนวายไปเลย จะ

เห็นอยล้ายากกายเสียเปล่า ข้าพเจ้าผู้เดียวจะผลึก
 เส้าให้ตรง คนทั้งหลายครั้นได้ฟังก็สงสัยเห็นจะ
 ให้เส้าตรงทั้งวั้นนั้นไม่ได้ แต่ทว่าให้เกรงกลัวไป
 ไม่ห้ามได้ จึงอนุญาตให้กระทำ เจ้ารวงจึงจับ
 เส้าแต่ต้นหนึ่งรองว่า เส้าทั้งปวงจึงตรงเถิด เส้า
 ที่เอนโอนไปมาทางสั้นนั้นก็ตรงพร้อมกัน ในขณะที่
 นั้นคนทั้งหลายเห็นเป็นอัศจรรย์ มีใจยังเกิดพิศวง
 ตกใจแลดูหน้ากันอยู่ สงสัยคิดว่ามิใช่มนุญย์
 ชะรอยว่าผู้เป็นเทวดาให้กลัวเกรงยิ่งนัก จึงพา
 กันไปกราบทูลเหตุทั้งปวงนั้นให้แจ้งแก่พระยานัน
 พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชได้ทรงฟังดังนั้น ยังเกิด
 มีพระทัยพิศวงเห็นเป็นอัศจรรย์ จึงให้หา कुमारนั้น
 มากับบุรุษแก่นั้น ประราธเพื่อจะไต่ถาม วันนั้น
 เจ้ารวงห่มผ้าแดง พระธำมรงค์นั้นห้อยชายผ้าแดง
 มาด้วย ประหนึ่งจะใคร่สำแดงเหตุ จะให้พระ
 ราชบิดารูจักตัวว่าเป็นพระราชบุตร กระทำอย่าง

ปราศจากภัยด้วยฤทธินาค ครั้นมาถึงจึงนั่งให้
พระบิดากับบุรุษแก่แลพระราชบุรุษอยู่ในที่สมควร

ส่วนสมเด็จพระเจ้าสุโขทัย ทอดพระเนตร
พิจารณา कुमार นั้น เห็นรูปโฉมงามล้ำเลิศ
ประหลาด อองอาจปราศจากภัย เห็นผ้าแดงนั้น
เป็นสำคัญกรูจักจำได้ เข้าพระทัยว่ากุมารนี้เป็น
ลูกนางนาคพระราชบุตรเราแล้ว มีพระทัยเสน่หา
รักใคร่ทรงพระเมตตากรุณา จึงตรัสถามด้วยพระ
ราชโอรสว่า ฮา ลูกกู กุมารน้อย เอ็งนี้เป็น
บุตรของบุคคลผู้ใด ผ้าแดงนั้นใครให้แก่เอ็งหรือ
หรือเอ็งใดมาแต่ที่ใด เอ็งอยู่บ้านไหน จงบอกมา
ให้แจ้ง เจ้ารวางจึงกราบบังคมทูลว่า ข้าแต่พระ
องค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ข้าพเจ้าเป็นบุตร
ของบุรุษแก่ ผ้าแดงนั้นบิดาให้แก่ข้าพระพุทธช
เจ้า ข้าพระพุทธชเจ้าอยู่บ้านพูนอนใกล้ภูเขาหลวง
แล้วจึงตรัสถามบุรุษแก่นั้นสอคำตูล่าว่า ข้าแต่
ลุง กุมารน้อยนี้เป็นบุตรของท่านเองหรือ ๗ ใคร

ให้แก่ท่าน ผาแดงฝนท่านได้มาแต่ไหน ท่าน
 ให้การไปแต่ตามจริง บรมแก่นนจึงกราบทูลพระ
 กรณาวา ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
 กุมารนกก ผาแดงฝนนก ข้าพเจ้าได้ทรมคลอง
 นาใกล้ต้นเขาหลวง แลบอกเหตุทั้งปวงต่าง ๆ
 ตามทมิความว่ามาแต่ก่อนนั้น ถ้วนทุกประการ
 ให้แจ้งแก่พระยานัน พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช
 พิจารณาซึ่งผาแดงและพระอำมรงค์ ก็รู้จักจำได้
 จึงตรัสว่ากุมารฝนบุตรของเราเกิดด้วยนางนาค
 ผาแดงแลพระอำมรงค์นี้เราให้แก่นางนาคครึ่งเมือ
 เราไปรักษาศิลอยที่ภูเขาหลวงนั้น ข้าแต่ท่านลง
 ข้าขอซึ่งกุมารนเกิด ท่านลงจงให้กุมารนแก่ข้า
 เกิด บรมแก่นนก็ถวายซึ่งเจ้ารวนนแก่พระเจ้า
 สโชทัย ด้วยความเคารพโดยสุจริต แล้วพระยา
 นัน จึงพระราชทาน เงินทอง เครื่องอุปโภค บริโภค
 เป็นอันมาก แก่บรมแก่นนกับทั้งภริยาแล้วรับพระ
 ราชบุตรนั้นไปสู่พระราชวัง ให้ชำระสระสระพระ-

องค์สรีรกาย ลูบไล้ทาพระสุคันธของหอมบริบูรณ์
 สรรพ ประดับพระภูษาอลังการวิวัฒนาการสรรพ
 พิจิตรงามเลิศแล้ว ให้พระราชบุตรแก้วนั่งเหนือ
 พระเพลา พลาง เขยชม ไสมนัส แล้ว จัก เกรือง
 สักการพิธีทำขวัญสมโภช ทำขวัญ ๓ วันตาม
 ยุราณราชประเพณีสืบมา จำเต็มแต่นั้นเจ้ารว
 ราชกุมารนั้นเป็นที่เสน่หารักใคร่แห่งพระบิดา เข้า
 เฝ้าอยู่ใกล้พระบิดามาช้านาน มีศรัทธาเลื่อมใสใน
 พระพุทธศาสนา จึงถวายบังคมลาสมเด็จพระบิดา
 บวชในพระพุทธศาสนาเป็นสามเณร เล่าเรียน
 พรหมจรรย์มีสติปัญญามาก เป็นพหูสูตรปรนนิบัติ
 เป็นอันดีถวายเท่าใดอุปสมบท ปราภฏควยวาจา
 สติทระสังโศเป็นสังฆน มีบุญญาธิการเทชาภาพ
 อธิคุณมาก หาผู้จะเสมอมิได้ ครั้นนั้นท้าว
 พระยาทั้งหลาย ใน สยาม ประเทศ ทุกเมือง มี เมือง
 สุโขทัยเป็นต้น ไปเป็นเมืองชนแก่กรุงกัมพูชาธิบดี
 มหานคร พระเจ้าละโว้ผู้น้อยอยู่ในเมืองลพบุรีส่งส่วย

น้ำในสระน้ำเสวย พระเจ้าสุโขทัยส่งส่วยน้ำอันมี
 อยู่ในภูเขาหลวง ใส่ตุ้มบรรจุทกเกวียนเข็นน้ำนั้น
 ไปถวาย แก่พระเจ้ายกมพูชาธิปัตย์ มีได้ชาติ ณ เมือง
 ยกมพูชาโน้น อยู่มาวันหนึ่งพระภิกษุคือพระร่วงนั้น
 เห็นเขาชยุเกวียนเข็นน้ำไปดังนั้น จึงถามรูเณอ
 ความว่า เขาเข็นน้ำส่วยไปส่ง ถวายแก่พระเจ้า
 ยกมพูชาธิปัตย์ดังนั้น จึงว่าแต่จะไปอย่าเอาน้ำใส่ตุ้ม
 เลย ทำตารางขนเรือนเกวียนแล้วเอาน้ำเทใส่
 ตารางซึ่งไปไม่รั่ว เข็นไปถวายพระเจ้ายกมพูชา
 ธิปัตย์เถิด คนชาวน้ำส่วยทั้งหลายจึงกระทำตาม
 คำพระร่วงว่าดังนั้น เข็นน้ำไปน้ำซึ่งอยู่ในตาราง
 ไม่รั่วเลย ไปถวายแก่พระเจ้ากรุงยกมพูชาธิปัตย์
 พระเจ้า ยกมพูชาธิปัตย์ ทอดพระเนตร เห็นเกวียน เข็น
 น้ำนั้นอัศจรรย์ยิ่งนัก จึงถามรูเณอความว่าพระร่วง
 เป็นภิกษุให้กระทำดังนั้น ก็สะท้อนทักพระทัยกลัว
 พระร่วงยิ่งนัก จึงถามว่าพระร่วงบวชอยู่วัดไหน
 แล้วได้ยินว่าอยู่วัดมหาธาตุ จึงทรงพระดำริว่า

พระร่วงนมิบุญมาก วาจาสิทธิ์มีฤทธิ์มาก แต่
 ไปเมืองสุโขทัยมีควรจะให้เอนามาส่งแก่เรา ครั้น
 ทรงพระดำริแล้วจึงส่งแก่ชาวสงฆ์ว่า แต่
 ลียบไป ท่านทั้งหลายอย่าเอนาเสวยนั้นมาส่ง
 แก่เราเลย เอนานั้นไปถวายแก่พระภิกษุรูป
 เด็ด ได้เป็นกุศลแก่เรา จำเดิมแต่นั้นมา ชาว
 น้าเสวยทั้งปวงก็มีไ้ไปส่งสงฆ์ น้า เมืองก็มีพช
 ชาติตราบเท่าทุกวันนี้ พระเจ้าก็มีพชชาติเห็น
 มหิทธิฤทธิ์ เคษานภาพ แห่ง พระร่วงน มาก ยิ่งนัก
 สักทั้งตกพระทัย ครั้นคร้าม เกรงกลัวเข็ดขามยิ่งนัก
 จึงคิดจะทำลายฆ่าเสียซึ่งพระร่วง ด้วยเห็นว่า
 พระร่วงจะแข็งเมือง จะชิงเอาราชสมบัติบ้านเมือง
 ของตนไ้ จึงให้เสาะสืบแสวงหาคนคดทมิวชาการ
 ความรู้วิเศษ จึงไ้คนคดนั้นมา โสมนัสยินคดนักหนา
 จึงตรัสสั่งว่าท่านจงไปสู่เมืองสุโขทัย แล้วจงฆ่า
 เสียซึ่งภิกษุรูปหนึ่งชื่อพระร่วงอยู่ ฆ่าเสียให้ตาย
 จงไ้แล้วจึงกลับมา เราจะพูนบำเหน็จรางวัลให้

แก่ท่านจงมาก สิ่งแล้วจึงส่งผู้นั้นไป คนคั่นนั้นมาสู่
 เมืองสุโขทัยใกล้จะถึง - จึงดำคั้นไปผูกชนในวัด
 มหาธาตุ พอพบพระร่วงมากกว่าควักอยู่ใกล้วิหาร
 ลานพระเจดีย์ เห็นแล้วไม่รู้จักพระร่วงคิดว่าพระ
 ภิกษุรูปอื่น เมื่อผูกชนพนักคนแต่ครั้งทวจึงถาม
 พระร่วงว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า บัดนี้พระร่วงอยู่
 ที่ไหน พระร่วงกว่าควักอยู่ในกำแพงพระวิหาร
 หลวง ได้ยินเสียงแล้วแลมาดู เห็นบุรุษนั้นผูกชน
 มาจากแผ่นดินครั้งทวเพียงนม ก็รู้ว่าบุรุษนั้นมาจะ
 กระทำอันตรายแก่พระองค์ จึงกล่าววาจาสิทธิ์ว่า
 ท่านอยู่ที่นี่เถิด ว่าแล้วก็ไปจากท่านนั้น บุรุษนั้นจะ
 ชนมาจากคั่นก็มีได้ จะถอยหลังดำคั้นคั่นไปก็มีได้
 กายก็แข็งแข็งอยู่ บุรุษนั้นก็กลับกลายเป็นศิลาไป
 ตั้งอยู่เพียงอรุประเทศจนตรายเท่าทกวนั้น พระร่วง
 นั้นพิจารณาเห็นคิดจะไม่บริสุทธิ์แล้ว ด้วยเหตุนั้น
 จึงสึกออกจากผนวช แล้วกราบทูลพระกรุณา
 สมเด็จพระราชบิดา ด้วยปรารถนาจะสร้างพระ

นครในที่สมควรว่า ข้าแต่สมเด็จพระบิดา พระองค์
 ไต่ทรงพระกรุณาโปรดอนุญาต ให้ข้าพเจ้าสร้าง
 พระนคร สัก เมืองหนึ่ง ในที่สมควร พระเจ้าศรี
 ชรรมาโคกราชไต่ทรงฟังเห็นชอบด้วย จึงอนุญาต
 ให้กระทำพระนครว่า ตกรเจ้าผู้เป็นลูกรัก เจ้าว่า
 ทรงชอบแล้ว เมืองเก่าโบราณชื่อว่าเมืองสัชฌาณาลัย
 อยู่ใกล้ริมแม่น้ำชื่อว่าป่าพอกยนต์ ใกล้ศรีบรรพต
 ชื่อว่าเขาสัชฌาณาลัย เมืองนั้นประกอบไปด้วยพระ
 บรมธาตุ พระฤๅษีชื่อว่าพระสัชฌาณาลัยกายส เป็น
 พระอัยกาชวคแห่งเรา ท่านให้สร้างเมืองนั้นไว้แต่
 ก่อน เราสร้างใหม่ให้ชื่อว่าเมืองสรวรรคโลกเกิด
 เจ้าพระร่วงไต่ฟังดังนั้นก็นิ่ง จึ่งถวายบังคมลา
 สมเด็จพระบิดาไปสร้างเมืองนั้น ให้พุนดินก่อถนน
 กว้าง ๕ วา แต่เมืองสโโขทัยถึงเมืองสัชฌาณาลัยนั้น
 ทางไกลประมาณ ๔ โยชน์เศษ เจ้าพระร่วงเสวย
 ลูกในมะขามชิวสูกแล้ว เอาเปลือกนั้นไปรยไป
 ๒ ข้างถนนนั้นกล่าวด้วยวาจาศักดิ์สิทธิ์ว่า เปลือก

เมื่อในมะขามนั้น^๕ จึงเห็นต้นมะขามไปเกิด เปลือก
 เมื่อในมะขามก็ค้อยงอก เป็นต้นมะขาม เหมือนเมื่อ
 ในคิบนัน^๕ ทั้งสองข้างถนนเป็นต้นมีใบดอกฝัก ไม่
 มีแต่เมื่อใน มีมาปรากฏทุกรายเท่าทุกวันนี้ ให้ก่อ
 พระเจดีย์วิหาร อุโบสถ ให้กระทำการ เปรียญ
 อาวาสเสนาสนะกุฎต่าง ๆ พระปรารักษ์ทวยพระ
 บรมธาตุตั้งอยู่ข้างตะวันตก ยกย้ายมาตั้ง ข้างตะวัน
 ออก แล้วให้ตั้งแต่งพระราชเรือนหลวง การ
 พระนครทั้งปวงก็สำเร็จมิช้าใน ๔ เดือน แล้วด้วย
 ฤทธิแลวจากสิทธิ์ทุกประการ พระเจ้าศรีธรรมมา-
 โศกราช จึงเชิญ เจ้าพระร่วง ไปครองราชสมบัติอยู่
 ณ เมืองสวรรคโลก ว่าราชการสืบไป เมือง
 สวรรคโลก แต่ก่อนชื่อ เมือง สัชนาลัย นั้น เหตุ
 กระทำรูปสถูปฐานเมืองนั้นตามสายลูกประจำแห่ง
 พระฤษชอพระสัชนาลัยคายนต์ ชื่อว่าสวรรคโลก
 เหตุพระฤษชนันเอน้ำสุรามฤตมาแต่สวรรคคมารคที่
 เมืองนั้น ว่ามาทางนั้นเป็นคำบุราณกถา ครั้นพระ-

เจ้าศรีธรรมมาโคกราชแก่ชราภาพ สิ้นพระชนม์
 สวรรคตไปตามยถากรรมแห่งพระองค์นั้น เจ้า
 พระร่วงกระทำมาปนกิจสมเด็จพระราชบิดา ด้วย
 เครื่องสักการบูชา ถวาย ไถยทาน แก่พระสงฆ์ เป็น
 อันมาก ให้มีการมหรสพ ๗ วันตามราชประเพณี
 ด้วยพระราชวงศานุวงศ์แลมหาชนทั้งหลายนั่น เมื่อ
 ครองพระพุทธรูปกราชล่วงได้ ๑๘๐๐ พระวัสส์ลา จุล
 ศักราชได้ ๖๑๕ ปี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์บรม
 ราชธานีราชอายุได้ ๑๒ ปี ได้เสวยราชสมบัติอยู่ณ
 เมืองสุโขทัย พระโยธามาจารย์เจ้ากล่าวพระบาลี
 ไว้ใน คัมภีร์ จามเทวีวงศ์ แล พระคัมภีร์ สิงหพั
 ฏนิมิตนนั้นก็มีแปลกกันบ้าง ซึ่งชื่อและเรื่องราว
 นิทานพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชนั้น ว่ามีบุรุษรูป
 งามมีกำลังผู้หนึ่ง นามาคณนว่านางเทวธิดาองค์
 หนึ่ง ได้สั่งวาสน้อยด้วยกนิมิตบุรุษหนึ่ง คือพระ
 ร่วง แลพระร่วงเจ้านั้นชื่อว่า พระยาโรจราชก็มี
 วารุทธราชาธิราชก็ว่าอย่าง แปลกกันแต่ชื่อดังนี้ ใน

กาลนั้นพระราชบุตรแห่งพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช
 พระองค์ต่างพระมารดาเป็นพระอนุชาธิราชมี
 บุญญาธิการมาก เจ้าพระร่วงราชาธิราชพระราช-
 ทานตงพระนามชื่อว่าพระยาศรีธรรมราชา ให้ไป
 ครองราชสมบัติอยู่ ณ เมืองสุวรรณโลก เกจิ
 อาจารย์บางจำพวกว่าพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชนั้น
 เมื่อใดพระร่วงมาบันทึกดาตินให้พระร่วงเล่น ด้วย
 ทรงพระเมตตา รักใคร่โปรดปราน พระราชบุตรนั้น
 เจ้าพระร่วงได้รบพระราชทานตงดาตินนั้น เคารพ
 พระบิดา นัยถิ จะไปในที่ใด ๆ ก็คือ ร้องเรียก
 ตงดาตินนั้นว่าน้องมาไปด้วยกัน เจ้าจึงเป็นมนุษย์
 เป็นเพื่อนเราเถิด ว่าด้วยวาจาสิทธิ์ ตงดาตินนั้น
 บังเกิดเป็นมนุษย์รูปร่าง เดินไปมากินอาหาร
 สรรพการทั้งปวง พระร่วงนั้นเสวยปลาทั้งตบ
 ยังมีเนื้ออยู่ข้างหนึ่งทงลงในน้ำทั้งตบ ว่าให้เป็นชน
 จงว่ายไปกบทั้งตบนั้นเถิด ปลานั้นก็เชยชนว่ายไป
 กนทั้งตบได้ บางทีไม่มีตบแต่ตัวปลาครึ่งซีกก็มี

แต่กว้างเปล่าก็มี ว่างไปได้เป็นอัครรรยประหลาด
 ต่าง ๆ มีปรากฏมาตราบายเท่าทุกวันนี้ ทั้งยังเกิด
 ด้วยบุญฤทธาจาสิทธิ์แห่งท่านนั้น ว่ามาทั้งนี้โดย
 สังเขปกถาย่อยอยู่ยิ่งนัก ที่มีพิสดารวิถถารนั้นมิอยู่
 ในนิทานพระร่วงนั้น ครั้นนั้นสมเด็จพระร่วงบรม
 ราชดิราช เป็นพระยาเอกราชในสยามประเทศ
 แลนานาประเทศ มิได้เบียดเบียนท้าวพระยาใน
 นานาประเทศ ยังมหาชนทั้งหลายมีสมณพราหมณ์
 เป็นต้น ให้อยู่เย็นเป็นสุขทุกประเทศ ยังมหาชน
 ทั้งหลายให้บำเพ็ญกุศล มิให้ท่านแลรักษาคิด
 เป็นต้น ในพระพุทธศาสนา ยังพระพุทธศาสนา
 ให้รุ่งเรืองวัฒนาการ เสวยราชสมบัติโดยทศพิช-
 ราชธรรมมาช้านาน ส่วนพระยาจักรีธรรมราชานั้น
 เสวยราชสมบัติโดย ทศพิช ราชธรรม อยู่ใน เมือง
 สวรรคโลก ส่วนบุรุษแก่กับทั้งภริยาอันเป็นบิดา

มารดาเลี้ยงพระร่วงนั้น แก่เฒ่าชราอายุชยิกสัน
 ษณมายแล้วกกระทำกาลกรียา ตายแล้วก็ไปตาม
 ยดากรรมนั้น เจ้าพระร่วงก็กระทำฌาปนกิจ
 ลักการบูชา ถวายไทยทานแก่พระสงฆ์เป็นอันมาก
 ตามประเพณีกระทำฌาปนกิจนั้น

อยู่มาวันหนึ่งพระร่วงบรมราชาธิราช เสด็จ
 พระราชดำเนิน ไปด้วย ยศศักดิ์ ขรवार เป็น อันมาก
 ไปสู่เมืองสุวรรณโลก ทอดพระเนตรเห็นกุฏิวิหาร
 ศรัทธาเป็นอันมาก ประารณาจะ กระทำ ให้
 จรุงการมั่นคงไปช้านาน จึงคิดอ่านด้วยพระอนุชา
 ธิราชนั้นว่า เราจะไปสู่เมืองมคธคือเมืองจีน ขอ
 ช่างกระทำด้วยสามแต่พระเจ้ากรุงจีนมาให้กระทำ
 ด้วยสามแลกระเบื้องในเมืองเรา จะได้กระทำ
 หลังคากุฏิวิหารใช้การต่าง ๆ ที่เมืองเรานี้ พระยา
 ศรัทธมราชานันไต่ฟังแล้วจึงกราบทูลว่า ข้าแต่
 พระองค์ผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ข้าพระพุทธเจ้าจะ
 ขอตามเสด็จพระราชดำเนินไปด้วยพระองค์

พระมหากษัตริย์ทั้งสองนั้นมพระทัยเป็นเอก-
 ฉันทด้วยกันแล้ว เสด็จลงเรือพระที่นั่งน้อยยก
 ราชบุรุษ ๗ คน แล้วส่งแก่ข้าราชการทั้งหลาย
 มีเสนาบดีเป็นประธานให้อยู่รักษาบ้านเมืองว่า ท่าน
 ท่านทั้งปวงจงอยู่รักษาบ้านเมืองเราจงดี สิ่งแล้ว
 ก็ออกเรือพระที่นั่งนั้นไปโดยลำค้ำย ถึงมหาสมุทร
 หาอินทราธิบดีไต่ทรายถึงกรุงมคธราช ด้วยเคชา
 นภาพยัญฤทธาให้ประสิทธิ์ทุกประการทั้งนั้น ใน
 กาลนั้นโหรอาจารย์แห่งพระเจ้ากรุงจีน ถวาย
 ฎีกาพระเคราะห์ให้เมืองนั้นแก่พระมหากษัตริย์ว่า ข้า
 แแต่พระองค์มีทรงคุณอันประเสริฐ ข้าศึกจะมาถึง
 พระนครนพวงน จักไต่เมืองนเป็นแท้

พระเจ้ากรุงจีนครั้นไต่ทรงฟังดังนั้น ก็เสด็จ
 ตกพระทัย จึงให้หาเสนาโยธาทวยหาญ มาประ
 ชมพร้อมกัน ในหน้าพระลานชัย ตรัสบอก
 คคณณฤทธทุกประการ แล้วสั่งให้รักษาพระนคร
 ทกแห่งประตูหอรบเชิงเทิน หน้าทีกาแพงชนนอก

ชั้นใน คนทั้งหลายมากกว่าแสนพร้อมด้วยเครื่อง
 ศัสตราวุธต่าง ๆ รักษาพระนครแลพระราชวัง
 ตามรับสั่งทุกประการตรวจตรากันเป็นสามารภ

สมเด็จพระร่วงเจ้ากับพระอนุชาธิราช ครั้น
 ถึงเมืองจีนแล้ว จึงให้ราชบุรุษ ๗ คนอยู่รักษา
 เรือนน ททั้งสององค์พากันเข้าไปในราชฐาน แล
 คนทหารทั้งหลายซึ่งรักษาประตูพระราชวังชั้นนอก
 ชั้นในเห็นกษัตริย์ทั้งสององค์นั้น ให้บังเกิดภัย
 ความกลัวยิ่งนัก มีอาวาทกล่าวห้ามปรามสิ่งหนึ่ง
 สิ่งใดมิได้ ก็ปลาศนาการหนีไปในตอน หามิผู้
 จะต้านทานทางกันไว้มิได้ กษัตริย์ทั้งสองก็เข้า
 ไปถึงสำนักแห่งพระเจ้ากรุงจีน จึงนั่งในที่สมควร

พระเจ้ากรุงจีนทอดพระเนตรเห็น กษัตริย์ทั้ง
 สอง เสด็จมานั่งในที่ไกลนั้น สะดุ้งตกพระทัย
 กลัวยิ่งนัก ประารภเพื่อจะถวายบังคมแก่กษัตริย์
 ทั้งสองนั้น

สมเด็จพระร่วงราชธานีเจ้า ทอดพระ-
 เนตรเห็นกริยาแห่งพระเจ้ากรุงจีน จะถวาย บังคม
 ดั่งนั้น จึงตรัสห้ามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ
 พระองค์อย่าตกพระทัยกลัวเลย ดูขานมาแต่เมือง
 สุโขทัย จะปรารภนาซึ่งราชสมบัติแห่งพระองค์
 หามิได้ มาบัดนี้ปรารภนาจะขอช่างกระทำด้วย
 ชาม ไปให้กระทำด้วยชามกระเบื้องเมืองสุโข-
 ทัยโน้น

พระเจ้ากรุงมคธราชผู้ไททรงฟังดังนั้น ก็
 พระทัยปีติโสมนัสยิ่งนัก จึงพิจารณาคุณสมบัติพระเจ้าพระ
 ร่วงเจ้านั้น เห็นพระรูปพระโฉมงามล้ำเลิศประ
 กอบด้วยราชลักษณะ องค์อาจราชศักดิ์หาที่สุดมิได้
 จึงทรงพระดำริว่า พระยาองค์นี้เป็นเจ้าเมืองสุโข-
 ทัย มีบุญญาธิการมากยิ่งขึ้น มีวาจาสิทธิ์ เรา
 ไต่ยินมาแต่คำลูกคำวานิชเลื่องลือมาแต่ก่อน ควร
 แล้วที่เราจะถวายราชสมบัติแก่พระยา ครั้นพระ
 เจ้ากรุงจีนทรงพระราชดำริดังนี้แล้ว ก็กลัวจะเสีย

พระราชสมภพที่บ้านเมืองแห่งนี้ จึงถวายราช
 สมบัติแด่พระราชบิดาแก่สมเด็จพระร่วงเจ้าว่า ข้า
 แต่พระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ข้าพเจ้าขอ
 ถวายสิ่งนี้แก่พระองค์ ถวายขอเป็นทาสแห่ง
 พระองค์

สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงฟังดังนั้น จึงทรง
 พระกรุณาตำราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ดูข้า
 นี้มิได้ปรารถนาพระราชสมบัติของพระองค์ ๗ ทรง
 พระกรุณาโปรดพระราชทานพระราชสมบัติให้แก่
 ข้าพเจ้าด้วยเคารพสัจจิตตะแล้ว จึงเสด็จพระ
 ราชดำเนินไปสู่ที่ประทับพระราชสวามีอันอยู่ในพระนคร
 นั้น จึงอธิษฐานว่า รูปพระราชสวามีเป็นทาสเพียง
 ทาย เราจะตัดศีรษะแห่งราชสวามี ถ้าศีรษะ
 นี้ไปตกลงในเมืองใด เราก็จะไปเสวยราชสมบัติ
 อยู่ในเมืองนั้น ครั้นอธิษฐานแล้วจึงตัดรูปราชสวามี
 นั้นด้วยพระแสงขรรค์ดาบแห่งพระองค์ รูปราชสวามี

นั้นชากกลางตัว ข้างศีรษะนั้นลอยไปบนอากาศ
ด้วยบุญอิทธิฤทธิ์จากาสีทนต์ไปตกกลางพระนคร
สุโขทัย

พระเจ้ามคธราช เสนาอำมาตย์ และ มหาชน
ทั้งหลาย ได้เห็นพระอิทธิฤทธิ์เคทานภาพมาก
ยิ่งนักดังนั้น ก็บังเกิดความกลัวสยดเจ้าพระร่วง
บรมราชาธิราชเจ้านันทาสัตถ์ได้ พระเจ้ากรุง
จีน จึง ราชภิเษก สมเด็จพระร่วง กับ พระ ราชธิดา
ของพระองค์ แล้วเชื้อเชิญให้เสวยราชสมบัติอยู่
ในเมืองนั้น

สมเด็จพระร่วง บรมราชาธิราชเจ้า ได้ฟัง ทัง
นั้นจึงตรัสว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ เมือง
นั้นได้เป็นเมืองใหญ่ ศักระราชสีห์ไปตกลงใน
พระนครสุโขทัย ๆ เป็นใหญ่ ข้าพระองค์เจ้าจะ
ลาไปเสวยราชสมบัติอยู่ในเมืองสุโขทัยนั้น ครั้น
ตรัสดังนั้นแล้ว ก็ขยับเสวยราชสมบัติ อยู่ด้วยพระ
ราชธิดาเจ้ากรุงจีนในเมืองนั้นสิ้น ๓ เดือนแล้ว จึง

ตรัสแก่พระยานว่า ข้าพเจ้าจะลาพระองค์กลับไปเมืองสุโขทัย

พระเจ้ามคธราชได้ทรงฟังดังนั้นจึงตรัสถามว่า พระองค์จะพาพระอัครมเหสีไปด้วยหรือไม่ ให้อยู่ในเมืองนี้ สมเด็จพระร่วงเจ้าได้ทรงฟังดังนั้นจึงตรัสว่า ตามพระอัครมเหสี นางจะไปด้วย ข้าพเจ้าจะพาไป นางจะอยู่กับพระบิดาก็อยู่เถิด

พระเจ้ากรุงจีนจึงถามพระราชบิดาว่า คุณกรเจ้าเป็นลูกกรัก จะอยู่หรือจะไปด้วยพระภัสสศาสาม นางนั้นจึงกราบทูลสมเด็จพระบิดาว่า ข้าพเจ้าจะลาพระบิดาไปตามพระภัสสศาสาม อันสตรีจะหาสามทศบนที่รักที่ชบชวยใจจะหาได้เป็นอันยากนัก จะไต่ความรอนรันทนทุกข์ลำบากด้วยวัตรปรนนิบัติตบแต่งกายจะให้ชายรักก็ยาก ได้แล้วมาพลัดพรากอยู่เป็นม่าย ความเข็ญยากก็มีต่าง ๆ จะนับมิได้ ข้าพเจ้าจะขออลาพระราชบิดาเจ้าไปกับด้วยพระราชมภัสสศาสาม

สมเด็จพระร่วงเจ้า จึงขอช่างกระทำด้วยขาม
 มา ๕๐๐ คน พระเจ้ากรุงจีนก็อนุญาตให้ แล้ว
 ให้แต่งสำเภาเกตรา ๓๓ ลำ บรรทุกเงินทอง
 แก้วแหวนแพรพรรณนานาสิ่ง และเครื่องครุฑหุ
 บริโภคอุปโภคเป็นอันมาก แล้วจัดแจงทำสงคราม
 กระจายหญิงเป็นอันมาก พระราชทานให้แก่พระ
 ราชธิดา แล้วให้โอวาทานสาส์นสั่งสอน แด่
 พระชนนีมารดา แด่พระญาติพระวงศ์านุวงศ์ก็เคঁเร้า
 โศกโศกาอาลัย ว่าไว้ร้องไห้รักพระราชธิดาซึ่ง
 แซ่สนั่นในพระราชวัง ด้วยเสนหารักในพระราช
 ธิดา ก็พากันมากยั้งบริวารตามมาส่งถึงสำเภา
 ส่วน พระราชธิดา ก็ถวาย บังคมลาสมเด็จพระบิดา
 มารดาแล้วลงสู่สำเภา ครั้นได้เฝ้าลาฤกษ์ดีแล้ว
 ชาวพนักงานลาค้ำไต้ก่งต้นหนอาบัน ก็ตามมาพ้อ
 ถอนสมอให้ร้องเอาชัย กางใบใบทองออกสำเภา
 เกตรา จากท่าไปสู่มหาสมุทรทะเลหลวง คนทั้ง
 ปวงหาภัยอันตรายมิได้ มาตามลำดับทรายเท่าถึง
 เมืองสุโขทัยนั้น หาพายุคลื่นลมร้ายมิได้ ด้วย

บุญญาธิการอิทธิฤทธิ์ มหาเขษณภาพ แห่งสมเด็จพระ
 พระร่วงเจ้านัน ครั้นถึงพระนครแล้ว จึงให้บริวาร
 ศึกษานไปในพระราชวัง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
 ให้นางนั้นอยู่ในพระราชเรือนหลวง แลพระราช
 บุตรพระเจ้ากรุงจีนนั้น มีพระนามปรากฏชื่อว่า
 ชื่อว่า นางคันธารราชเทวี เป็นที่เสนหารักใคร่
 แห่งสมเด็จพระร่วงเจ้านันอยู่เป็นสุขมาช้านาน คน
 ทั้งหลาย ชัง เอาเครื่อง สิ่งของ บรรทุกสำเภามาส่ง
 นัน ชนเครื่อง สิ่งของ ชนถวายเสร็จแล้วก็ถวาย
 บังคมอำลากลับไปเมืองกรุงจีน

ครั้นเมื่อพระเจ้าอลองคจอสุไคเสวยราชสมบัติ
 ในเมืองพุกาม ยกทัพมาตีเมืองสเทิมไคแล้ว ไป
 สร้างเมืองเมาระตะมะ จุลศักราชได้ ๖๒๕ ปี ครั้น
 นั้นพระร่วงเสวยราชสมบัติอยู่ในเมืองสุโขทัย เป็น
 ใหญ่ เกราะ ยิงกว่า ท้าวพระยาทั้งหลายในสยาม
 ประเทศ แลรามัญประเทศ แลมลาวะประเทศ จีน
 ประเทศ พุกามประเทศ ปรากฏไปด้วยวาจาสิทธิ์
 มหิทธิฤทธิ์เดชานภาพมาก มีไต่เบียดเบียนท้าว

พระยาในประเทศอื่น ยิงคนทั้งหลายให้อยู่เย็นเป็น
สุข ท้าวพระยารามัญทั้งหลาย มีพระยาพาว
เป็นต้น ได้เสวยราชสมบัติในเมืองเมะตะมะ
ยอมถวายเครื่องราชบรรณาการแก่สมเด็จพระ
เจ้า แล้วขอพระราชทานนามขัณ្ទัญญ์แก่สมเด็จพระ
พระร่วงเจ้า ๆ จึงตั้งแต่งตั้งพระราชนามขัณ្ទัญญ์
แล้วเขียนลงในแผ่นทอง แล้วพระราชทานไปแก่
ท้าวพระยารามัญนั้นเป็นอันมาก แล้วมาทางนี้โดย
ย่อ ทพัสถารวิถดาร์นั้นมียู่ในคัมภีร์มหาพุทธการ
วงศ์ นั้น

ในกาลครั้งนั้นสมเด็จพระร่วงบรมราชาธิราช
เจ้า ปรากฏด้วยวาจาสิทธิ์มีบุญมหิทธานภาพ
เป็นอันมาก ลำแตงเหตุอันวิเศษไว้ ประหลาด
ต่าง ๆ ก็เป็นอันมาก ให้ช่างทั้งหลายนั้นกระทำ
ถวายเป็นกระเบื้องเคลือบ ณ เมืองสุวรรณโลก แล้ว
ให้มังกวิहारการเปรียญโรงพระอุโบสถ ถวาย
กระเบื้องเคลือบก็เป็นอันมาก และให้ช่างกระทำ
พระปรางค์อันใหญ่สูงบรรพพระบรมธาตุ และรูป

พระปฐมมากรน้อยใหญ่ก็เป็นอันมาก แล้วกระทำ
การฉลอง ด้วย เครื่องสักการบูชาต่าง ๆ บำเพ็ญ
พระราชกุศล มีรักษาคัลแลให้ท่านเป็นต้นนนักเป็น
อันมากมาช้านาน

แต่ด้วยสามที่ให้กระทำนั้นคืนไม่คืน จึงเป็นร
รอยร้างไป ปรางภูมิมาศรายเท่าทุกวันนี้

พระยาศิริธรรมราชา ให้กระทำด้วยอิฐ
และศิลาใหญ่ สูงกว่าพระปรางค์ สมเด็จพระร่วง
เจ้าไต่ทอด พระเนตรเห็นพระปรางค์ ดังนั้น ไม่ชอบ
พระทัย ให้รื้อยอดพระเจดีย์อันแล้วด้วยศิลานั้น
ลงมาตั้งไว้ในวัดนั้น ศิลา ยอดนั้นยังปรากฏอยู่
ทุกวันนี้

พระราชบุตรแห่งพระร่วงเจ้าพระองค์หนึ่งชื่อ
เจ้ารามราชกุมาร เกิดด้วยนางคันธารราชเทวี
มีพระรูปโฉมงาม มีบุญญาธิการมาก เป็นทรก
เสนหาแห่งพระร่วงเจ้านั้น แล้วก็มีจิตเป็นกุศล
เป็นทรกแก่มหาชนคนทั้งหลาย สมเด็จพระร่วง
บรมราชาธิราชเจ้า ย่อมเสด็จไปชมในนานา

ประเทศ มีใ้กระทำอันตราขายเบียดเบียนสมบัติ
บ้านเมือง แห้งท้าวพระยาทั้งหลายในประเทศอื่น ๆ
แลท้าวพระยาทั้งหลายในประเทศนั้น ๆ รู้แล้วออก
ไปถวายบังคม แลถวายราชบรรณาการสักการ-
บูชาแก่พระร่วงเจ้านั้น ๆ กระทำปราศรัยด้วยสนท-
วาจา แลวกลับมาสู่เมืองแห่งตน แต่ฉะนั้นมา
ช้านานเป็นหลายปี พระองค์นั้นมพระชนมายุยืน
เสวยราชสมบัติมาช้านานได้ ๖๐ ปีเศษ ทรงพระ
ชราภาพแล้ว

อยู่มาวันหนึ่ง จิงตรัสสั่งแก่มหาชนคนทั้ง-
หลายมีเสนาบดีเป็นประธานว่า ท่านทั้งปวงเอ๋ย
ค้อยอยู่จงดีเป็นสุขเถิด ช่วยกันรักษาย่านเมืองเรา
จงดี เราจะลาท่านทั้งหลายไปเมืองสวรรค์โลก
อาบน้ำที่แก่งศิลาใหญ่นั้น ถ้าไม่เห็นเรากลับมา
ล่วงพ้น ๗ วันแล้ว จงราชาภิเษกเจ้ารามราชบุตร
เราให้ครองราชสมบัติเถิด สั่งแล้วเสด็จไปสู่เมือง
สวรรค์โลกด้วยบริวารเป็นอันมาก ครั้นถึงแก่ง

ศิลาใหญ่นั้นแล้วก็เสด็จลงทรงสนานในที่นั้น ชำระ
พระสรีรกายสบายพระทัยแล้ว ก็อันตรธานหายไป
ในน้ำ หาผู้ใดจะเห็นมิได้

ฝ่ายมหาชนทั้งหลายมีเสนาบดีเป็นต้น ครั้น
มิได้เห็น พระร่วงเจ้า ก็ตกใจ ร้องให้ว่า ไร ไร หาย
ประหม่าเศร้าโศกโศกาอาทรเคียดร้อนเย็นอันมาก
ให้คนทั้งหลายช่วยกันลงไปในน้ำที่แก่งศิลาใหญ่ ให้
ดำค้นค้นหาในช่องศิลา งามกว่าค้นหามากกว่าร้อย
ทั้งผู้ใหญ่น้อยก็ ให้ เทียวหาขนบยก แล้วย่ำริมฝั่งน้ำ
ทุกแห่ง แสวงหาทุกตำบลก็มีได้พบเห็นแล้วจน
ล่วงพ้น ๗ วัน คนทั้งหลายนั้นอาลัยว่าไรโหยหา
ว่า แท้จริงพระองค์ไม่เมตตาอาลัยถึงเราทั้งหลาย
แล้ว ชะรอยพระองค์จะลี้ภัยถึงพระชนนีมารดา
พระญาติพระวงศ์อันอยู่ในนาคพิภพ พระจะลง
ไปเยี่ยมเยียนแล้วจะกลับมา หรือจะไม่กลับมา ประ-
การใดก็ไม่แจ้ง ครั้นมิได้พบเห็นแล้วคนทั้งหลาย
นั้นจึงกลับมาเมืองสุโขทัย อยู่ ๗ วันก็จัดแจงแต่ง

พระราชพิธีราชาภิเษกเจ้ารามราชบุตร ได้ผ่าน
พิภพเสวยราชสมบัติตามราชประเพณีในกรุงพระ
นครสุโขทัยนั้น

สมเด็จพระราชบุตรนั้น จึงทรงพระนามชื่อว่า
เจ้ารามราชาธิราช มีบุญญาธิการมหิทธิมหา
เดชานุภาพมาก ได้เสวยราชสมบัติเป็นสุขอยู่ ณ
เมืองสุโขทัย

ในพระคัมภีร์สิ่งมหัศจรรย์มากนั้นว่า สมเด็จพระ
พระร่วงเจ้านั้นชื่อว่า พระยาสุริยวงศา พระราช
บุตรนั้นชื่อว่าพระยาบาลราช นาคาเกจิอาจารย์
เปลี่ยนกันดังนี้

ปฐม ปฐม โศก โศก ลำดงมาในเรื่องราว
ยังเกิดแลเหตุต่าง ๆ แลอันตรธานแห่งพระร่วงเจ้า
กล่าวมาโดยย่อนี้ ก็จบบริบูรณ์เป็นปฐมเท่านั้น

ในกาลเมื่อจุลศักราช ๕๘๘ ปีนั้น พระเจ้า
เชียงใหม่ได้เสวยราชย์เป็นสุขอยู่ในเมืองเชียงใหม่

มีศรัทธาสร้างอารามวิหาร พระเจดีย์รูปพระปฐมมา-
 กร โรงธรรมกุฎีศาลาบริเวณอาวาสเป็นอันมาก
 แล้วกระทำการฉลองสักการบูชาพระรัตนตรัย ให้
 ทานวัตถุต่าง ๆ ถวายแก่พระสงฆ์เป็นอันมาก ให้
 สมโภช ๑ วันแล้วถวายข้าพระโยมสงฆ์เป็นอันมาก
 ให้ไว้ปฏิบัติพระรัตนตรัยในอาวาสนั้น

ครั้นนั้นยังมีสามเณรรูปหนึ่งมาเป็นอาคันตุกะ
 ได้เห็นอาวาส บริเวณ พระเจดีย์ มหาวิหาร แล พระ
 ปฐมากรงามยิ่งนัก ยังเกิดศรัทธาปสาทะเลื่อมใส
 เข้าไปในพระอารามวิหารนั้น นมัสการกราบไหว้
 บูชาพระเจดีย์แลพระปฐมากร แล้วออกไปจาก
 วิหาร จึงกวาดลานพระเจดีย์ด้วยกัลลเจตนา ฝ่าย
 ข้าพระทั้งหลายทรรกษาพระนั้น จึงห้ามพระสาม-
 เณรนั้นว่า อย่ากวาดวัดนี้ ไปเสียที่อื่นเถิด

พระสามเณรนั้น มีฟังว่า รูป จะกวาด เอาบุญ
 ข้าพระทั้งหลายโกรธจึงว่า สามเณรรูปนั้นมาซึ่ง

เหาบุญของเจ้าเรา ห้ามก็มีฟัง ว่าแล้วเข้าไปกราบ
 ทูลแก่พระเจ้าเชียงใหม่ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้
 ประเสริฐ ตามแผนรูปหนึ่งมาปรนนิบัติดีกว่าตัวซึ่ง
 เหาบุญของพระองค์ ห้ามก็มีฟัง

พระเจ้าเชียงใหม่ได้ฟังดังนั้น จึงโกรธพระ
 ตามแผนนั้นว่าด้วยวาจาอันหยายว่า ตามแผนมา
 ซึ่งเหาบุญของเรา ห้ามก็มีฟังดังนั้น ท่านทั้งหลาย
 จงผูกคอตายไปเสียให้พ้นตัว ข้าพระนั้นจึงกระทำ
 ตามรับสั่งดังนั้น เจ้าตามแผนนั้นได้ฟังก็โทมนัส
 ซึ่งพระยานั้น ด้วยคิดว่าเรากระทำกุศลดังนี้
 พระยานั้น ยังค้ำกรรมอันหยายข้าแก่เรา ฉะนั้นผิด
 แล้ว ครั้นคิดแล้วจึงว่าแก่ข้าพระนั้นว่า ท่าน
 ทั้งหลายจงคอยรับรูปสักครูหนึ่ง รูปจะนมัสการ
 ลากระทำปทักษิณพระเจ้าก่อน ข้าพระจึงอนุญาต
 แล้วไปกระทำปทักษิณนมัสการอธิษฐานปรารภณา

ว่า เศษะกตลอันข้ากระทำน เมื่อข้ากระทำกาล
 กริยาตายนั้น ขอให้ไต่ไปบังเกิดเป็นพระราชบุตร
 แห่ง พระยาในเมือง สัตตวงศ์ ขอให้ไต่กระทำ
 สงครามกับพระยาเชียงรายน ให้ข้ามชยชนะแก่
 พระยานัน ครั้นอธิษฐานแล้วก็ไต่ไปจากที่นั้น อยู่มา
 ไม่ช้านัก เกิดอาพาธหนักด้วยโรคอันใดอันหนึ่ง
 กระทำกาลกริยาตาย แล้วก็ไต่ไปเกิดในครรภ์
 พระอัครมเหสี แห่ง พระยาสัตตวงศ์นั้น อยู่ถ้วน
 กำหนดทศมาส ๑๐ เดือน ประสูติจากมาตุครรภ์
 โภทรมียุมมาก เมื่อพระราชกุมารวัฒนาการมี
 พระชนม์ได้ ๑๐ พระวัสสา พระบิดาสวรรคตแล้ว
 ชนทั้งหลายมีเสนาบดี เป็นประธานกระทำการ
 ฌาปนกิจแห่งพระยานัน แล้วจึงอภิเษกพระราช
 กุมารนั้นให้ครองราชสมบัติ อยู่เป็นสุขในเมือง
 สัตตวงศ์นั้น

ในการนั้น เมืองสัตตวงศ์ เป็นเมืองชน แก่ เมือง
 เชียงรายนั้น ราชบุรุษแห่งเมืองเชียงรายจึงไปสู่

เมืองสทวงศ์ เพื่อจะไปตักเตือนเร่งเอาดอกไม้ทอง
 เงิน ให้มาส่ง ณ เมือง เชียงรายนั้น ตามอย่าง
 ธรรมเนียม พระราชกุมารเจ้าเมืองนั้น จึงคิดการ
 สงครามล่อลวงข้าหลวงชาวเมืองเชียงรายได้ว่า ท่าน
 ข้าหลวงทั้งหลาย มาตักเตือน เร่งให้ส่งดอกไม้ทอง
 เงินนักชวยด้วยอย่างธรรมเนียมอยู่แล้ว แต่ข้า
 ครองเมืองนั้นฟังไต่ว่ากล่าวใหม่ ยังเด็กเล็กน้อย
 อ่อนคึกคักอ่อนน้อม มีสติปัญญาอันอ่อนน้อม ท่าน
 ข้าหลวง ทั้ง ปวง จึงได้ อ่อนเคราะห์ แก่ข้า ผู้เด็กเล็ก
 น้อย ให้ฝักขันธ์ยังงคงอยู่สัก ๓ ปี ข้าจึงจะส่งดอก
 ไม้ทองเงินไปถวายตามอย่างธรรมเนียม

ข้าหลวงนั้นครั้นไต่ยินว่าจากดังนั้น มีจิต
 เมตตาแก่พระราชกุมารนั้น จึงอนุญาตว่าตามเถิด
 เจ้าเมืองสทวงศ์ ล่อลวงข้าหลวงเมืองเชียงรายได้
 กลอุบาย จะคิด การสงคราม จะให้ ช้า นาน เน้น
 ออกไป จะไต่แต่งพระนครค่ายคูประตูหอรบเชิง
 เหนือขอมกำแพงเมืองให้มั่นคง จะไต่จัดแจงให้

กระทำไว้นา ยุงฉาง สะสม ข้าวเปลือก ข้าวสาร แล
 โภชนาหาร ของหวานของคาว เกือบพริกเปรี้ยวเค็ม
 ให้ได้ไว้มาก แลจะได้จัดแจงซ่อมแปลงเครื่อง
 ศัสตราวุธสั้นยาวน้อยใหญ่ แลจะได้บำรุงช้าง
 ม้าโยธาทรงคพลทวยหาญ ให้หัดฝึกปรีดสังสอน
 ธนูหน้าไม้ ขนไฟใหญ่น้อย เบญจรงค์, มนทการ,
 กระบองแก้ว, ขนหลังช้าง, ขานกยาง, หางนก
 คู่ม, ลากลับ, หามแล่น แลให้ชำนาญชำนาญ
 ในการทหารยุทธสงครามจึงทุกประการ ครั้นคิด
 ตรึกตรอง การยุทธสงคราม ยุทธจึงชัยไว้เสร็จแล้ว
 จึงให้ส่ง ราชบุรุษ ข้าหลวงชาวเมืองเชียงใหม่ กลับ
 ไป แล้วยปรึกษาด้วยข้าราชการทั้งหลายมีเสนาบดี
 เป็นประธานให้ตบแต่งจัดแจงการทั้งปวงต่าง ๆ ดัง
 กล่าวพรรณนามานี้ ครั้นใกล้จะถึง ๓ ปีการทั้ง
 ปวงพร้อมแล้ว จึงให้ จัดแจง พลโยธาทาญ ได้
 ปะมาณมากหลายหมื่น ช้างม้าก็ได้มากกว่าร้อย
 พร้อมด้วยเครื่องสรรพยุทธต่าง ๆ แล้วยให้พระ

ปโรหิตโหรโหราหาคณิกษัตริย์คฤศนไคศกะ
 วารกฤตพิชัยฤกษ์ จะไกลระเบิกระบายชยายคำเนิน
 พลทหาร พระภูบาลเจ้าเมืองสยวงค์ ก็ชำระ
 สรรเสริญ พระองค์ สรรพกายา ค้วยอุทกธารา น้ำหอม
 ใส่กระหอมทองผ่องแผ้ว สำนักราชหฤทัยแล้ว
 ทรงพระบัญชา เกรืองอสังการอาภรณ์ ขวรอวาม
 รุ่งโรจน์โชติรัจ ค้วยศรี สุปรรณรัตน อามรงค์
 วรรณวิไล ใส่ สอด สำหรับ เกรือง ทรงพิชัย
 สงคราม เสร็จแล้วมิช้า ไคพิชัยฤกษ์ยาตรา
 บันลอลันหมองชัยแต่ครั้งซี้ หมองกลองชนะบันลือ
 ศัพท์สำเนียงเสียงสนั่นกึกก้องไกลาหล ยกลงชัย
 ไบกยบเนหา คำเนินหน้าเขยอน ชยายพล ตาม
 กระบวนพิชัยยาตราสงคราม แลดูเห็นงามเป็นชั้น
 เป็นชั้นก จามรกรรชิงฉัตรพระกลดพชัณฉะของผ
 ฉัตรกันตรงแสงรวีวัตร อภิรมรัตสว่างไสว ทวน
 ธงชัยบายแสงแดงปลายจามร เล็ดจทรหงส์ค
 ศษาธาร อันชำนานัญชาญชำนาญรงค์คัวประเสริฐ

ระหงระเหิระเหิเห็น ชัยมันกระหิมครมคำราม
 งามไปด้วยเครื่องศาภรณ์แวววาว แวดล้อมไป
 ด้วยโยธาทวยหาญแลสล้างสลอน พลง้าวอง
 หอกขึ้นไฟเสด็จไปโดยอนุกรมลำดับ ยกโยธาทัพ
 ไปตามราชมรคา ด้วยปรารถนาปรารถเพื่อจะ
 ชิงชัยเข้าเมืองเชียงรายนั้น

ในกาลนั้น พระเจ้าเชียงราย คอย อยู่ ช้านาน
 ล่วง ๓ ปีแล้วไม่เห็นเจ้าเมืองสทวงศ์เข้าดอกรไม้ทอง
 เงินมาส่งหาไป จึงแคลงพระทัยสงสัยเจ้าเมือง
 สทวงศ์เห็นจะ แข็ง เมือง จึงใช้ให้ราชบริพ
 ารพิจารณาสืบดูให้รู้เหตุนั้น

ล่วนราชบริพารทั้งหลายไปสืบรู้ว่า เจ้าเมือง
 สทวงศ์เป็นกบฏแล้ว จึงกลับมากกราบทูลให้ทราบ
 ทูลให้ทราบเหตุทั้งปวงนั้น แก่พระเจ้าเชียงราย ฯ
 ได้ทราบแจ้งเหตุนั้นแล้ว ก็ทรงพระพิโรธโทมนัส
 ชัดเคืองพระทัย จึงให้มหาเสนาเกณฑ์ทัพจัด
 แห่แต่งโยธาทหารช้างม้า ให้พร้อมด้วยเครื่อง

ศัสตราวุธสรรพยุทธ์ต่าง ๆ ทั้งเสบียงอาหารแล
 เครื่องหัตถกรรมกระทำ การ จึงพร้อม ทก ประการ
 มหาเสนาบดีรีบสั่งไปเร่งรัดจัดแจงแต่งทัพพลโยธา
 ทหารอาสาพลแก่ลวกกล้าเข้มแข็ง พลแสงศรบัน
 ไฟไ้พร้อมเสร็จทกประการตามรับสั่งโดยเร็วแล้ว
 จึงกราบทูลให้ทราบซึ่งเกณฑ์ทัพนั้น พระเจ้าเซียง
 รายไ้ทราบแจ้งแล้ว เมื่อไ้ถูกยศักรวารคิดแล้ว
 จึงแต่ง พระองค์ ทรงเครื่อง สำหรับ พระ พิชัย ยุทธ
 สงครามแล้ว เสด็จขึ้นบนเกยชัยให้น้ากัญชรบรร
 าศาธาร อันประคัมภ์สรรพด้วยคชากรณเครื่องมณ
 ัสพรวรณรัตน์มณี มายันที่ประทับพระองค์ค้อยสักณ
 พิชัยฤกษ์เห็นนิมิต พระอาทิตย์เปล่งปลอดคเมฆใน
 พนอากาศปราศจากมลทินใส ให้ลั่นฆ้องชัยแตร
 สังข์ประโคมฆ้องกลองศกโยค ธงชัยโยกเป็น
 สำคัญ ยิ่งบันไฟสนั่นเสียงบันลือลั่นกักก้องสะเทือน
 ท้องพระธรณี จึงเสด็จทรงศรพระคชาธารอัน
 ชำนาญณรงค์ โบกธงยกทัพออกจากพระนครไป

โดยลำดับตามมรรคา ๓ ราตรี ๔ ราตรี พอพบ
กองทัพเจ้าเมืองสตวงศ์ยกมาทกกลางทางนั้น ก็ทรง
โกรธ มีทันจะพิจารณาว่า ข้าศึกมีโยธาทวยหาญ
มากน้อย มีไพร่ร่ອງให้ชัยพลทหารเข้าโจมตี
ประจัน กระหนาบ กองทัพเจ้าเมืองสตวงศ์ อันพร้อม
เสร็จมามิได้ประมาณนั้น

ฝ่ายทหารชาวเมืองเชียงราย ประมาณไว้ใจ
ว่า ทหารชาวเมืองสตวงศ์ฝีมืออ่อน เคยเห็นมา
แต่ก่อนคนกันน้อย แลทหารนายทัพนายกองทั้งปวง
แกว่งเขยหอกดาบเข้าต้อนหลังพลทหารแห่งตน ให้
เข้ากระโจมตีกักเอาด้วยกำลังกล้าแข็ง แลกำลัง
อาวุธแห่งพลทหารมากให้ ยกรุก ชัยม้าโยธาทหาร
อาสา เข้ากระโจม ต้อนแทงฟัน กระหนาบ เป็น
สามารถ มีไพร่ต้อนยด้อมเต็มกำลัง

ฝ่ายทหารชาวเมืองสตวงศ์ แ่่งทหารสืบ
ทัพนำทัพ ๕ หอก ๗ หอก เกินก่อนไกลกองทัพทาง
๒ ร้อย ๓ ร้อยเส้น มีคนเร็วมาชี้ ๓ ม้า ๔ ม้า

ไปสะกดตาม ๕ หอก ๗ หอก ให้รู้กันพบเห็น
 กองทัพข้าศึกถล่มแน่แล้ว ให้คนเร็วมาใช้กลบมา
 ขอกทัพหน้าทัพหลวงให้รู้ตัวกัน ครั้นนั้นเจ้าเมือง
 สัตว์วงศ์นั้นคนมากกว่าหมื่น รู้เหตุนั้นแล้วขอกอง
 ทัพหลวงให้รู้กัน จึงแยกพลทหารคนแข็งออกข้าง
 ละพินเคษ ให้ชุมนุมอยู่ ๒ ฟากทาง ไกลทัพหน้าชน
 ไปทาง ๘๐ เส้น ๕๐ เส้น ไกลหนทางห่างออก
 ไป ๒๐ เส้น ๓๐ เส้นให้คอยอยู่ ไต่ยินเสียงปืน
 ทัพหน้าแล้วให้ยกออกตีหลังข้าศึกนั้น จึงสามารถ
 กำหนดรุกกันได้แล้ว ครั้นไต่ยินเสียงปืนทัพหน้าก็
 ยกออกตีกระหนาบทั้ง ๒ ข้าง ได้ทีแล้วเข้า
 กระโโจมฟันแทงบกรุกฆ่าฟันทหารชาวเมืองเชียง
 รายล้มตายเป็นอันมาก ฝ่ายนายทัพนายกองชาว
 เมืองเชียงราย เห็นทगेลวทหารทั้งหลายเสียที
 เขาฆ่าฟันล้มตายเป็นอันมากดังนั้นก็เสียใจ จะคิด
 แก้ไขอธิบายถ่ายเทผ่อนผันก็เห็นมีหนทาง คิดแต่จะ
 หนทางไพร่ ทงนาย พลทหารทั้งหลายเป็นอันมากก็

เห็นชาคักกเขมแขงผมอเหลือกำลัง ก็สะอึกตกใจ
 กลัวตัวสั้นก็แตกพ่ายกระเจตกระเจายกน หนีกน
 ระส่ำระสายเบียดเสียด ย่ำเหยียบยกนเป็นโกลาหล
 วังหนีไป

ส่วนพระเจ้าเชียงใหม่เห็นพลทหารล้มตาย
 เป็นอันมาก แดกฉาน หนีพ่ายไปตั้งนั้น ก็ยังเกิด
 ภัยความกลัวยิ่งนัก จึงกลัวยางพระที่นั่งขับหนีไป
 ฝ่ายว่าเจ้าเมืองสทวงศ์เห็นว่า เจ้าเมืองเชียงใหม่
 ทหารทั้งหลายเสียแตกพ่ายไปตั้งนั้น ก็เร่งขับ
 ต้อนทหารโยธาทั้งหลาย ให้เร่งติดตามตักกองทัพ
 จับเชลยให้จงได้ ส่วนทหารทั้งหลายได้ตกไล่
 ติดตามตัก ทหานกพนแพงฆ่าเสียชงชาคักกนล้ม
 ตายเคียดคาชกลาคไปในป่าก็มีบ้าง บ้างก็อยู่ริม
 ทาง บ้างช่วยลำบาก บ้างตายเป็นอันมาก บ้าง
 ก็ แดกฉาน ชวนชวนไปสู่วิศ น้อย วิศใหญ่ต่าง ๆ
 หนีไป

พระเจ้าเชียงใหม่เร่งรีบหนีมาโดยเร็ว เริง
 มากลางวันกลางคืนคร่ำครวญทั่วถึงเมืองแห่งตน แล้ว
 ยังคนทั้งหลายให้ขึ้นหน้าทิวเขิงเทินกำแพงข้อม
 รักษาพระนครทุกแห่งให้มั่นคงโดยเร็ว คนทั้ง
 หลายซึ่งอยู่บนขอบชลทิศเสมา บ้านน้อยบ้านใหญ่
 ต่างในแคว้นแคว้นแขวงเมืองเชียงใหม่ ครั้นรู้
 ว่ากองทัพแตกเสียแก่ข้าศึก ก็ตกใจกลัววิ่งหากัน
 สืบสนึกเกริกอุนวาย เกือบหัวของเงินทองพรรณ
 ฟ้าหนึ่งห่มหอกดาบง้าวทวน ชักชวนกันพาบุตรภริยา
 บิคามารดาญาติแลมิตรทั้งหลาย ทั้งเท้านเรือน
 พาบุตรหนีข้าศึกออกจากบ้าน เข้าสู่ป่าหลบลี้หนี
 เวนชอนชอนชอนอยู่ใบบารกทากายเบเนอนมาก

ฝ่ายเจ้าเมืองสทวงศ์เร่งพลโยธาทัพ ขยับ
 ข้างพระที่นั่งเร่งรีบติดตามมาถึงเมืองเชียงใหม่
 แล้วให้ตั้งค่ายหลวงใกล้เมืองระยะทางประมาณ
 ๕๐ เส้น ให้ทหารตั้งค่ายล้อมเมืองเชียงใหม่
 สามารถ ปรารภเพื่อจะให้ทหารหักเอาเมืองให้จง

ได้ เจ้าเมืองเชียงรายเลยบอกหน้าท้าวเซียงเห็นเห็น
 ทหารโยธาทหารกันมากยิ่งนัก เห็นทหารแห่งตน
 น้อยนักแตกหนีไปเสียอนันต์มาก ก็เลยพระทัย
 จึงปรึกษาด้วยข้าราชการพิจารณาเห็นว่า จะรับมี
 หยุตจะสู้มิได้เห็นมีอาจะรักษาเมืองได้ จะให้
 กวาดต้อนคนบ้านนอกเข้ามาในเมือง จะได้จัดแจง
 การป้องกันเมืองกันมิดชิด จึงคิดอ่านกันที่จะหนี จึง
 บอกรักษาเมืองอยู่ได้ ๓ ราตรี ให้ยังเกิดสับสน
 ตกใจมีภัยความกลัวยิ่งนัก พระเจ้าเชียงรายกับ
 ข้าราชการทั้งหลาย จึงจัดแจงเสียบยงอาหารยาน
 พาหนะช้างม้าโยธาทหาร ได้ประมาณ มากกว่าพัน
 พร้อมด้วยเครื่องศาสตราวุธต่าง ๆ แล้วก็พาบุตร
 ทารก ทาส ทาสี ญาติมิตร บิดา มารดา เสนา
 อำมาตย์ ทาสกรรมกรพร้อมแล้ว เพลา ๒ ยาม
 ถูกศึกยกแหกออกไปจากเมืองตามกระบวนลำทัพ
 ให้ทหารแซ่งซ้ายขวานำหน้าอยู่รูลง คอยป้องกัน

รอรบต้านทานพาอพยพครอบครัวเร่งรีบหนีไปโดย
เร็ว

ฝ่ายชาวกองทัพ บ้างนอนหลับอยู่ เชน อันมาก
ครั้นไต่เย็นเสียงเท้าช้างม้าโยธาคนทั้งหลาย อัน
ออกไปจากเมืองข้างทักษิณทิศนั้น กรว่าชาวเมือง
เซียงรายเทเมืองแตกหนีไปแล้ว เร่งรีบปลุกกันขึ้น
ออกติดตามไปไม่พร้อมกัน บ้างหลับบ้างตื่น ไป
ทันบ้างไม่ทันบ้าง ที่ไปทันนั้นน้อย ที่ไปไม่ทันนั้น
มาก ไ้รบข้างมิไ้รบข้าง ติดตามไปจนสิ้นแดน
ไม่ได้เจ้าเมืองแล้ว กองทัพนั้นก็กลับคืนเข้าไปสู่
เมืองนั้น

เจ้าเมืองสัตวงศ์นั้นไ้เมืองนั้นแล้ว ให้จัด
แรงเกลี้ยกล่อมมหาชนทั้งหลายอันหนีอยู่ป่า ให้
เข้ามาอยู่บ้านตามภูมิลำเนาสิ้นแล้ว ให้ตบแต่ง
บ้านเมือง แลทำการ พิธีพลี กรรรมทำขวัญสมโภช
พระนคร แล้วยกย่องว่าราชการในเมืองเซียงราย
สำเร็จความปรารถนาที่ไ้อธิษฐานไว้แต่ก่อนนั้น

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ รายพา ขวี่วาทัง หลายมา
สู่สยามประเทศ ถึงอรุณราชปากแม่น้ำเมือง
กำแพงเพชรข้างตะวันตก บอกกล่าวเหตุการณ์
ทั้งปวงให้แจ้งแก่เจ้าเมืองกรมการทั้งปวง ขอพึ่ง
โพธิสมภารเป็นข้าขอบขัณฑสีมาอาศัยอยู่สืบไป

ขณะนั้นสมเด็จพระนรินทรราชา พิจารณาตรู
เห็นว่า พระยานมมัญญาธิการมาก จะไต่เป็น
เชื้อสายเค้ามูลแห่งกษัตริย์ทั้งหลาย จะไต่ทำนุ
บำรุงพระพุทธศาสนาในสยามประเทศ จึงลงมา
จากเทวโลกด้วยเพศเป็นคายนัส ทรงพรตกิริยา
งดงามยิ่งนัก มายืนอยู่ตรงหน้าข้างพระที่นั่งด้วย
เทวฤทธิ ร้องห้ามว่าพระเจ้าเชียงใหม่อย่าไปอื่น
เลยข้าศึกหาตามมาไม่ แล้วพระองค์จึงให้สร้าง
เมืองขึ้นเกิด จะเป็นมงคลที่อยู่หาภัยมิได้ พระ
เจ้าเชียงใหม่ เมื่อไต่ทรงฟังก็บังเกิดปีติโสมนัส
นมัสการพระคายนัสแล้ว ยังคนทั้งหลายให้จัดแจง
ตบแต่งที่สร้างเมืองลงในทันนั้น พร้อมด้วยกำแพง

ย่อมคู่ประคองหอบ ปรารงค์ปราสาทราชมณเฑียรหลวง
 โรงช้างโรงม้าศาลาอุทกชนถนนหนทางยิ่ง นางบริ-
 บุณย์ทั้งปวง สำเร็จด้วย เทวฤทธิ แลราชฤทธิ
 แลผู้มีไศชาแต่ใน ๔ เดือน เมืองนั้นมิมีนามบัญญัติ
 ชื่อว่าเมืองไตรตรึงค์ ปรากฏมาตราช่างเท่าทกวัน
 พระเจ้าเชียงราชเสวยราชสมบัติอยู่ในเมืองนั้นเป็น
 บรมสุข ปราศจาก อริราชข้าศึกมาช้านาน
 จำเวียนมาด้วยพระราชบุตรราชธิดา มีศรัทธา
 เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา บำเพ็ญพระราชกุศล
 มีให้ทานรักษาศีลมาช้านาน หากยออันตรายมิได้
 ตรายเท่าอายุขัย สิ้นพระชนม์แล้วก็ไปตามยถา-
 กรรมของพระองค์นั้น พระราชบุตรแห่งพระยา
 นนทวงพระนามชื่อว่า พระเจ้าไตรตรึงค์ ได้เสวย
 ราชสมบัติสืบมา มีพระราชบุตรราชธิดาต่อมา
 ถึง ๓ ชั่ว ๔ ชั่ว พระยาเป็นสืบทอด มีศรัทธา
 บำเพ็ญพระราชกุศล มีรักษาศีล แลให้ทาน เป็นต้น

เคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นสุขมาช้านาน
หาภัยอันตรายมิได้

ในกาลครั้งนั้นยังมีบรรพตหนึ่ง มีสัตว์รกาย
เป็นปมเป่าหุคต่อมทั่วทั้งตัว เป็นคนไพร่อยู่ในบ้าน
นอกใต้เมืองไตรตรึงศ อันชื่อว่าเมืองแป้นั้นลง
มาทางไกลวันหนึ่ง ทำไร่ปลูกผักแพงแตงน้ำเต้า
พริกมะเขือต่าง ๆ กล้วยอ้อยเผือกมันขายแลก
เลี้ยงชีวิต หาภริยาไม่ได้มาช้านาน มะเขือต้น
หนึ่งอยู่ใกล้บันไดเรือน บรุษนั้นไปเขาลงตรมต้น
มะเขือนั้นเอง ๆ มะเขือนั้นใหญ่โตงามกว่าทุกต้น
ในไร่ นั้น ผลมะเขือนั้นเป็นตรก ที่ชอบใจยิ่งนัก
ครั้งนั้นมีพระราชธิดาแห่ง พระยาไตรตรึงศพระ
องค์หนึ่ง มีพระรูปพระโฉมงามพร้อมบริบูรณ์ด้วย
เบญจกัลยาณี จึงมีพระนามชื่อ นางแก้วกัลยาณี
อายุได้ ๑๗-๑๘ ปี มีพระทัยสกลยินดีด้วยราคจิต
คิดอยากเสวยมะเขือเป็นกำลังยิ่งนัก จึงให้ทาส
ทาสีไปเที่ยวหาซื้อมะเขือ ทาสาทาสีนั้นจึงไปเที่ยว

หาซอมะเชอที ตลาตโตเห็นอ หลายแห่ง ไม่ได้มะ-
 เชอ จึงสืบเสาะไปจนถึงไร้ของบรุษนั้น จึงซอ
 มะเชอลูกใหญ่งามของบรุษเป็นปมนั้นได้ จึงนำ
 ถวายราชธิดา ๆ จึงเสวยมะเชอนั้น จะมีเหตุให้ยัง
 เกิดโอราสชาบชาน ให้นางมียติ โสมนัสยินดี
 ยิ่งนักเป็นกำลัง จนมีกายกำเรียบต่าง ๆ ทงนาง
 นั้นได้พระราชบุตรผู้มีบุญมาบังเกิด แลจะได้พระ
 ภัสศาสามิผู้มีบุญญาธิการมาก อนึ่งเหตุภาวะ
 แห่งคนทั้งสามนนั้นกระทำบุญด้วยกันมาแต่ก่อน

ในกาลนั้นสัตว์ผู้หนึ่งมี บุญ ญาธิการ ได้กระทำ
 ทำมามาก มาอุบัติปฏิสันธิยังเกิดในครรรโฆทร
 แห่งพระราชธิดานั้น ด้วยเหตุว่านางได้เสวยมะ-
 เชออันเป็นเชออุปนิสัยสมภาวะ แห่งบรุษสรีรกาย
 เป็นปม อนักระทำยัสสภาวะในทีใกล้ตนมะเชอนั้น
 ครรรโฆทรแห่งนางแก้วกตยาณนั้นก็เห็น ปรากฏขึ้น
 มา ฝ่ายพระญาติพระวงศ์ ครันเห็นครรรภแห่ง

นางเห็นวิปริต จึงไต่ถามตามประเพณีคักโลก
 ได้ฟังเหตุอันนางบอกด้วยวาจาสิทธิ์ว่า ข้านี้มีไคคย
 หาสิ่งวาสด้วยบรมผู้ใดเป็นอันขาด ก็เห็นความ
 จริงด้วยสุจริต ด้วยอาณภาพบุญแห่งสัตว์อันอยู่ใน
 ครอบภณน พระญาติพระวงศ์ทั้งหลายมิได้ ไกรธ
 เชื้อถือ ช่วยกัน อภิบาล รักษา ครรรค์ ด้วยไม ตรจิต
 นางนกรักษาครรรณนมา เมื่อถวนกำหนดทศ
 มาส จึงคลอตชงพระราชบุตร ทรงพระรูปโฉม
 งามยิ่งนักประดุจรูปทอง ประกอบด้วยลักษณะอัน
 บริบูรณ์ พระญาติพระวงศ์มีพระเมตตารักใคร่
 ช่วยบำรุงบำเรออุปถัมภ์นการ เลี้ยงรักษาดู
 สุจริตเป็นปรกติมา สมเด็จพระอัยกานัน มีพระ
 ปรารภนา เพื่อจะเลี้ยงทายพระราชนัดดา ทดลอง
 ดูจะใคร่รู้ว่าบรมผู้ใดจะเป็นบิดาของพระราชกุมาร
 ครนทรงพระকারแล้วจึงส่งแก่ราชบรมทั้งหลายว่า
 ท่านทั้งหลายจงให้คนหาหมอง กลองไป เทียวตีข่าว
 บอกกล่าว แก่บรมทั้งหลายใน กรุง นอก กรุง ศรี ฯ

แขวงจังหวัดจันทบุรี ตั้งแต่พรุ่งนี้ไป ๓ วัน ให้บุรุษ
 ทงหลายเข้ามาในพระราชวัง ให้ถือมาซึ่งขนม
 แผลผลไม้นต่าง ๆ ตามทมิแต่สิ่งละน้อยให้เร่งเข้ามา
 ราชบุรุษทงหลายก็ให้ไปเที่ยวตมอ้งร้องข่าวทั่วทุก
 ทิศตามรยสั่ง ฝ่ายบุรุษทงหลายรว่ารับสั่งให้เข้า
 ไปในพระราชวังทงนั้น บ้างได้ขนม บ้างก็ได้
 ผลไม้นต่าง ๆ กยเผือกมันกล้วยอ้อยตามทมิถือเข้า
 ไปในพระราชวัง

สมเด็จพระอัยกาให้ตก แต่งประทับ พระราช
 นัคตา ทวยเครื่องกุมารอาภรณ์อลังการอันวิจิตร
 วิภูษิตสังวาลงามเลิศแล้ว จึงให้พระหลานแก้ว
 นิสัทนการเห็นอราชอาสน์ อันตกแต่งเป็นอนันต์
 ในที่พระราชฐาน แล้วให้เรียกหาบุรุษเข้ามา
 ทละคน ให้ถือขนมของกินกล้วยอ้อยผลไม้นเข้าไป
 สู่สำนักแห่งพระราชกุมาร สมเด็จพระอัยกาจึง
 อธิษฐานว่า บุรุษผู้ใดเป็นบิดาของพระราชกุมาร
 แท้จริงไซ้ร ก็ให้พระราชกุมารนั่งถือข้าวของวัตถุ

ของบุรุษผู้นั้น ถ้ามิใช่ พระบิดาอย่าให้พระราช
 กุมารถือขาวของวัตถุของบุรุษผู้นั้นเลย ครั้นอธิษ-
 ฐานแล้วก็ให้พระราชกุมารเข้าไปถือเอา ของวัตถุ
 บุรุษนั้น แลชายแสนปมนั้นได้แต่ก่อนขาวเย็นถือ
 มาก่อนหนึ่ง พระราชกุมารก็เข้ากอดเอาคอ แล้ว
 รัยเอาก่อนขาวเย็นมาเสวย ชนทั้งปวงเห็นก็พิศวง
 ชวนกันตะเคียนต่าง ๆ พระเจ้าไตรตรึงศัลยา
 พระทัยได้ความอัศจรรย์ จึงพระราชทานพระราช
 ธิกาและพระราชนัตตาให้แก่ชายแสนปม ให้ใส่
 แพลอยไปถึงที่ไร่มะเขือ อันเป็นที่อยู่ไกลจากพระ
 นครทางวันหนึ่ง ชายแสนปมก็พาบุตรภริยาขึ้นสู่
 ไร่ ด้วยเคสชะมูชนทั้งสามขึ้นศาลให้ส้มแก่
 อมรินทร์ราชินีมีศกกายเป็นวานร เอากล่องที่พื้
 มาส่งให้ชายแสนปม แล้วตรัสบอกว่า ท่านจะ
 ปรารถนาสิ่งใดจงตักลองนี้ อาจให้สำเร็จความ
 ปรารถนาได้สิน ชายแสนปมจึงปรารถนาให้รู้ปงาม
 จึ่งตักลองนั้น ปมเฝ้าทั้งปวงก็อันตรธานศูนย์ ว่าง

กายนนักบรุษ^๕ ๑ แล้ว^๒นำกลอง^๓น^๔น^๕มา^๖ส^๗ท^๘อยู่^๙แล้ว^{๑๐}ก็
 บอก^{๑๑}แก่^{๑๒}ภริยา^{๑๓} นาง^{๑๔}ก็^{๑๕}มีความ^{๑๖}ยินดี^{๑๗} จึง^{๑๘}ตัก^{๑๙}กลอง^{๒๐}ที่^{๒๑}พ^{๒๒}ย^{๒๓}
 นิ^{๒๔}ม^{๒๕}ิต^{๒๖}ท^{๒๗}อง^{๒๘}ให้^{๒๙}ช่าง^{๓๐}ตี^{๓๑}อยู่^{๓๒}ท^{๓๓}อง^{๓๔}ให้^{๓๕}พระ^{๓๖}โอร^{๓๗}ส^{๓๘}บ^{๓๙}ร^{๔๐}ร^{๔๑}ท^{๔๒}ม^{๔๓} เหตุ^{๔๔}
 ที่^{๔๕}นี้^{๔๖} พระ^{๔๗}ราช^{๔๘}กุม^{๔๙}า^{๕๐}ร^{๕๑}จึง^{๕๒}มี^{๕๓}นาม^{๕๔}ว่า^{๕๕}เจ้า^{๕๖}อยู่^{๕๗}ท^{๕๘}อง^{๕๙}จำ^{๖๐}เ^{๖๑}เดิม^{๖๒}
 แต่^{๖๓}นั้น^{๖๔}มา^{๖๕} จ^{๖๖}ล^{๖๗}ศ^{๖๘}ก^{๖๙}ร^{๗๐}า^{๗๑}ช^{๗๒} ๖๘๑ ปี^{๗๓}มะ^{๗๔}เ^{๗๕}แม^{๗๖}เอ^{๗๗}ก^{๗๘}ศ^{๗๙}ก^{๘๐} บิ^{๘๑}คา^{๘๒}
 เจ้า^{๘๓}อยู่^{๘๔}ท^{๘๕}อง^{๘๖}จึง^{๘๗}ตัก^{๘๘}กลอง^{๘๙}ที่^{๙๐}พ^{๙๑}ย^{๙๒} นิ^{๙๓}ม^{๙๔}ิต^{๙๕}เป็น^{๙๖}พระ^{๙๗}น^{๙๘}คร^{๙๙} ข^{๑๐๐}น^{๑๐๑} ใน^{๑๐๒}ที่^{๑๐๓}
 นั้น^{๑๐๔} ให้^{๑๐๕}นาม^{๑๐๖}ช^{๑๐๗}ื่อ^{๑๐๘}ว่า^{๑๐๙}เท^{๑๑๐}พ^{๑๑๑}ม^{๑๑๒}ห^{๑๑๓}า^{๑๑๔}น^{๑๑๕}คร^{๑๑๖} เหตุ^{๑๑๗}ล^{๑๑๘}ำ^{๑๑๙}เร^{๑๒๐}็^{๑๒๑}จ^{๑๒๒}ด้วย^{๑๒๓}
 อ^{๑๒๔}า^{๑๒๕}น^{๑๒๖}ภ^{๑๒๗}า^{๑๒๘}พ^{๑๒๙}เท^{๑๓๐}พ^{๑๓๑}ค^{๑๓๒}า^{๑๓๓} แ^{๑๓๔}ล^{๑๓๕}ช^{๑๓๖}น^{๑๓๗}ท^{๑๓๘}ง^{๑๓๙}ห^{๑๔๐}ล^{๑๔๑}า^{๑๔๒}ย^{๑๔๓}ช^{๑๔๔}ว^{๑๔๕}น^{๑๔๖}ก^{๑๔๗}น^{๑๔๘}มา^{๑๔๙}อ^{๑๕๐}า^{๑๕๑}ค^{๑๕๒}ย^{๑๕๓}
 อยู่^{๑๕๔}เ^{๑๕๕}เม^{๑๕๖}อ^{๑๕๗}ง^{๑๕๘}น^{๑๕๙}น^{๑๖๐}เป็น^{๑๖๑}อ^{๑๖๒}น^{๑๖๓}มา^{๑๖๔}ก^{๑๖๕} พระ^{๑๖๖}อ^{๑๖๗}ง^{๑๖๘}ค^{๑๖๙}ไ^{๑๗๐}ท^{๑๗๑}เ^{๑๗๒}ล^{๑๗๓}ว^{๑๗๔}ย^{๑๗๕}ร^{๑๗๖}า^{๑๗๗}ช^{๑๗๘}
 ส^{๑๗๙}ม^{๑๘๐}บ^{๑๘๑}ค^{๑๘๒}ี^{๑๘๓} ท^{๑๘๔}ร^{๑๘๕}ง^{๑๘๖}พระ^{๑๘๗}น^{๑๘๘}า^{๑๘๙}ม^{๑๙๐}ช^{๑๙๑}อ^{๑๙๒}พระ^{๑๙๓}เจ้า^{๑๙๔}ค^{๑๙๕}ร^{๑๙๖}ว^{๑๙๗}ช^{๑๙๘}ย^{๑๙๙}เ^{๒๐๐}ช^{๒๐๑}ย^{๒๐๒}ง^{๒๐๓}แ^{๒๐๔}ส^{๒๐๕}น^{๒๐๖}
 ป^{๒๐๗}ร^{๒๐๘}า^{๒๐๙}ก^{๒๑๐}ฏ^{๒๑๑}ใน^{๒๑๒}ส^{๒๑๓}ย^{๒๑๔}า^{๒๑๕}ม^{๒๑๖}ป^{๒๑๗}ระ^{๒๑๘}เท^{๒๑๙}ศ^{๒๒๐}นี้^{๒๒๑} จ^{๒๒๒}ล^{๒๒๓}ศ^{๒๒๔}ก^{๒๒๕}ร^{๒๒๖}า^{๒๒๗}ช^{๒๒๘} ๗๐๖ ปี^{๒๒๙}ว^{๒๓๐}ล^{๒๓๑}ก^{๒๓๒}
 น^{๒๓๓}อ^{๒๓๔}ศ^{๒๓๕}ก^{๒๓๖} ส^{๒๓๗}ม^{๒๓๘}เ^{๒๓๙}็^{๒๔๐}จ^{๒๔๑}พระ^{๒๔๒}เจ้า^{๒๔๓}ค^{๒๔๔}ร^{๒๔๕}ว^{๒๔๖}ช^{๒๔๗}ย^{๒๔๘}เ^{๒๔๙}ช^{๒๕๐}ย^{๒๕๑}ง^{๒๕๒}แ^{๒๕๓}ส^{๒๕๔}น^{๒๕๕}ท^{๒๕๖}ี่^{๒๕๗}ว^{๒๕๘}ง^{๒๕๙}ค^{๒๖๐}ค^{๒๖๑}
 อยู่^{๒๖๒}ใน^{๒๖๓}ร^{๒๖๔}า^{๒๖๕}ช^{๒๖๖}ส^{๒๖๗}ม^{๒๖๘}บ^{๒๖๙}ค^{๒๗๐}ี^{๒๗๑} ๒๖ ปี^{๒๗๒} แ^{๒๗๓}ล^{๒๗๔}ว^{๒๗๕}ก^{๒๗๖}ล^{๒๗๗}อ^{๒๗๘}ง^{๒๗๙}ที่^{๒๘๐}พ^{๒๘๑}ย^{๒๘๒}น^{๒๘๓}น^{๒๘๔}ก^{๒๘๕}อ^{๒๘๖}น^{๒๘๗}
 ต^{๒๘๘}ร^{๒๘๙}า^{๒๙๐}น^{๒๙๑}ห^{๒๙๒}า^{๒๙๓}ย^{๒๙๔} ส^{๒๙๕}ม^{๒๙๖}เ^{๒๙๗}็^{๒๙๘}จ^{๒๙๙}พระ^{๓๐๐}เจ้า^{๓๐๑}อยู่^{๓๐๒}ท^{๓๐๓}อง^{๓๐๔}ร^{๓๐๕}า^{๓๐๖}ช^{๓๐๗}โ^{๓๐๘}อ^{๓๐๙}ร^{๓๑๐}ส^{๓๑๑} ไ^{๓๑๒}้^{๓๑๓}
 เ^{๓๑๔}ล^{๓๑๕}ว^{๓๑๖}ย^{๓๑๗}ร^{๓๑๘}า^{๓๑๙}ช^{๓๒๐}ส^{๓๒๑}ม^{๓๒๒}บ^{๓๒๓}ค^{๓๒๔}ี

ครอบบริบูรณ์ ราชบุรุษก็เที่ยวหามาโดยทักษิณทิศ
 ถึงประเทศที่หนองโสน กอปรด้วย พรณปลา
 พร้อมทุกสิ่ง จึงไปกราบทูลพระเจ้าอู่ทองจึงยกจำ
 ตรงโดยอาประชาราษฎร์ ทั้งปวงมาสู่ประเทศนั้น
 นน จุลศักราช ๗๑๒ ปีชาลโทศก ทรงสร้างพระ
 นครเสร็จให้นามชื่อว่ากรุงเทพมหานคร ตามนาม
 พระนครเดิม ๑ ให้นามชื่อทวาราวดี เหตุมีคิงคา
 ล้อมรอบคิงนามเมืองทวาราวดี ๑ ให้นามชื่อว่า
 ศรีอยุธยา เหตุเป็นที่อยู่แห่งชนชราทั้งสอง (คือ
 ยาย) ศรีแลตาอยุธยา เป็นสามภริยากัน อาศัย
 อยู่ในถนนนาม ๑ แลนามทั้งสามประกอบกันจึง
 เรียกว่า กรุงเทพมหานครทวาราวดีศรีอยุธยา สม
 เ็จพระเจ้าอู่ทอง ได้ราชาภิเษกเสวยราชสมบัติ
 พระชนม์ได้ ๓๑ พระวสีสา ถวายพระนามสมเด็จพระ
 พระเจ้ารามธิบดี แลเมื่อแรกได้ราชาภิเษกนั้น
 ได้สั่งขัณฑกนิณาวุธภายใต้ต้นหมันในพระนครสั่ง
 ๑ แล้วยังสร้างพระที่นั่งไพฑูริย์มหาปราสาท

องค์หนึ่ง พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาทองค์หนึ่ง
 พระที่นั่งไอศวรรย์มหาปราสาทองค์หนึ่ง แล้วให้
 พระบรมราชาธิราชเป็นพระราชวงศ์ใหญ่ ครั้น
 เรียกว่า พระเชษฐาธิราชขึ้นปกครองเมืองสุพรรณ
 บุรี ให้พระราชบุตรทรงพระนามพระราเมศวรไป
 ครองเมืองลพบุรี ครองนเมืองประเทศราชขึ้น ๑๖
 หัวเมือง คือ เมืองมะละกา ๑ เมืองชวา ๑ เมือง
 ตะนาวศรี ๑ เมืองทะวาย ๑ เมืองเมาะตะมะ ๑
 เมืองเมาะลำเลิง ๑ เมืองนคร ศิริธรรมราช ๑
 เมืองสงขลา ๑ เมืองจันทบุรี ๑ เมืองพระพิษณุ
 โลก ๑ เมืองสวรรคโลก ๑ เมืองสุโขทัย ๑ เมือง
 พิษณุ ๑ เมืองพิจิตร ๑ เมืองกำแพงเพชร ๑
 เมืองนครสวรรค์ ๑ แลพระองค์สร้างวัดพุทธโศ
 ศวรรย์แล้วศิลาแก้ว จุลศักราช ๙๓๑ ปีระกา
 เอกศก สมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุวรรคต อยู่ในราช
 สมบัติ ๒๐ ปี

วัดศรีชุม จังหวัดสุโขทัย

ของ

สมพร อยู่โพธิ์

(คัดจากวารสารศิลปากร ปีที่ ๖ เล่ม ๘)

“ เมืองต้นนอน (ทิศเหนือ) เมืองสุโขทัยนี้
มีตลาดปลา มีพระอน มีป่า หมากราว มีป่า
หมากกลาง มีไร่มีนา มีถ้ำมีถ้ำ มีบ้านใหญ่
บ้านเล็ก ” นี่เป็นความตอนหนึ่งในศิลาจารึกหลัก
ที่ ๑ (จารึกพ่อขุนรามคำแหง)

วัดศรีชุม ตั้งอยู่ทางมุมตะวันตกเฉียงเหนือ
เมืองเก่าสุโขทัย ไม่ไกลจากกำแพงเมืองนัก รถ
ยนต์ไปถึงได้ โดยลงจากทางหลวงสายสวรรคโลก-
สุโขทัย-ตาก ที่หลัก ก.ม. ๕๑ ห่างจากตัวจังหวัด
สุโขทัยปัจจุบัน ๑๓ ก.ม.เศษ

วัดศรีชุมเป็นวัดโบราณ ที่สำคัญ ทั้งทางประ

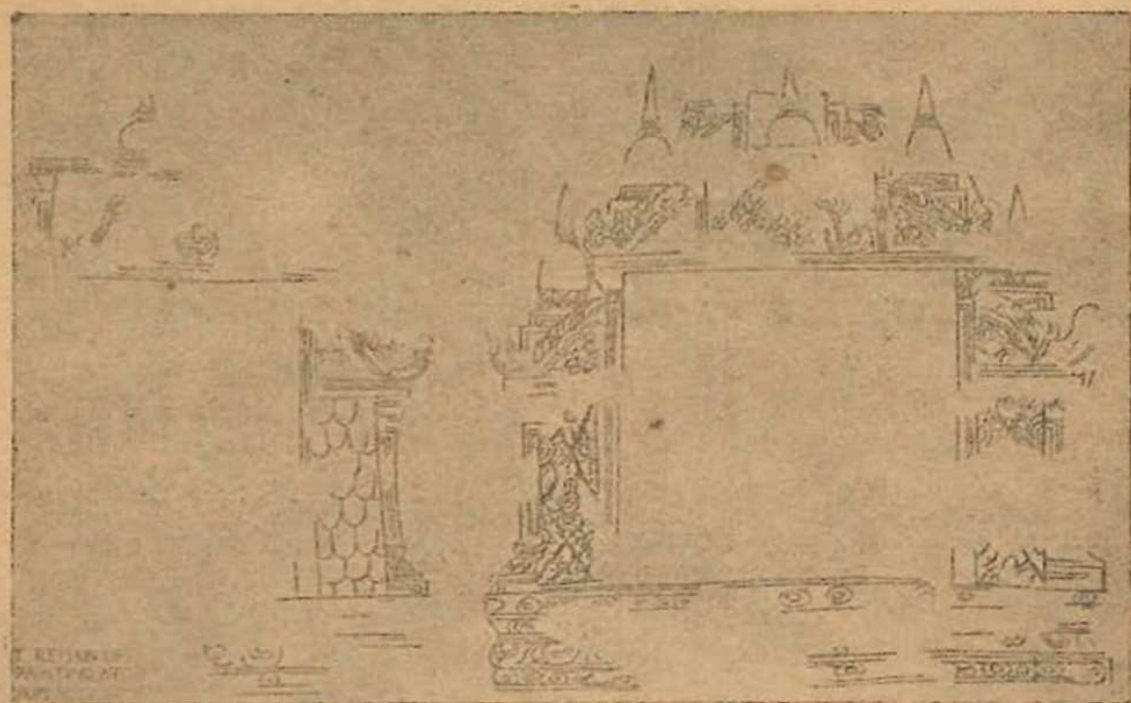
วัดศาตร์ และโบราณคดีของจังหวัดสุโขทัย สร้าง
 โดยพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์พระร่วง ที่ครอง
 กรุงสุโขทัยในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของไทย
 สิ่งก่อสร้างและ เป็นชิ้นสำคัญที่สุดในวัดนี้ ก็คือ
 มณฑป อยู่หลังวิหาร ในมณฑปนี้มีพระประธาน
 ขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐ ถูปูน เป็นพระพุทธรูปปาง-
 มารวิชัย หน้าตักกว้าง ๑๐.๕๐ เมตร มณฑปนี้
 ภายนอกเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีผนังเกลี้ยง ๆ สูง
 ๑๗.๕๐ เมตร เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสยาวด้านละ
 ๑๖.๕๐ เมตร มีฐานเป็นบันไดสามชั้นรอบตัว ที่
 ขอบผนังข้างบนเป็นบัว ใต้บัวลงมาเป็นเพดานย้อย
 ประตูเข้าด้านหน้าอยู่ทางทิศตะวันออก ช่องประตู
 เข้าทำตรงขึ้นไปเฉย ๆ กว้าง ๑.๕๐ เมตร
 แล้วจึงไปสอยเข้าเป็นซุ้มมียอดเรียวแหลม ผนัง
 ก่อเป็นสองชั้น ปล่อยช่องว่าง เป็น อุโมงค์ ทางเดิน
 ในผนังกว้างประมาณ ๕๐ ซม. ช่องเข้าอยู่ตรง
 ประตูเข้าด้านซ้าย เดินไปในระหว่างชอกผนังได้

บัณฑิต ตามช่องผนังพอถึงข้อคอกทึบเลย มีเจาะ
 ช่องให้แสงสว่างเข้าไต่ทุกแห่ง ผนังทิศใต้ด้านใน
 มีช่องทะลุอยู่ช่องหนึ่งตรงพระพักตร์ ด้านข้าง พระ
 พุทธรูปพอดี และผนังทิศตะวันตกด้านหลังพระ
 ประธาน มีช่องทะลุอยู่ช่องหนึ่งเหมือนกัน ตรง
 พระศกด้านหลังของพระ ประธาน เราอาจจะมายืน
 ตรงพระพาหาทั้งสองข้างของพระพุทธรูปได้ อุ-
 โโมงค์หรือช่องผนังบนเพดานมีแผ่นศิลาสลักลาย
 เส้น (engraving) เป็นภาพพระโพธิสัตว์ปางต่างๆ
 ในเรื่องชาตก เทียนอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่ง
 ชาติ กรุงเทพฯ หนึ่งแผ่นมีตัวหนังสือไทยบอกเรื่อง
 ไว้ด้วยทุกแผ่น ภาพชาตกนั้นเขียนอย่างลึกลับ
 เต็มคงจะไม่อยู่ในวคิน คงจะนำมาจากท่อน แล้ว
 เขามาซ้อนเก็บรักษาไว้มิให้เขียนอันตราย ในอุ-
 โโมงค์นอกที่หนึ่ง นอกจากภาพชาตกแล้ว ยังมี
 รอยพระพุทธรูปแผ่นหนึ่งตรง ข้อคอกเลยว ทิศตะ-
 ตะวันตกเฉียงใต้ รอยพระพุทธรูปนั้นอาจจะเก่ากว่า

รอยพระพุทธรูปบาททองห่อหุ้มด้วยผ้าสี
สมัยพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๖๓-๒๑๗๑) ใน
สมัยเมืองกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ตามตำนาน
ในอุโมงค์นี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ ได้ทรงตรวจดูด้วยแสงไฟฟ้า มี
รอยเขียนลวดลายประสาธน์ เป็นพระพุทธรูปยืน
เป็นแถวแต่ลบเลือนเสียมากจนเกือบจะแลไม่เห็น

เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ นายเพ็ช
ทองอยู่ อาจารย์ประจำคณะจิตรกรรม และ
ปฏิมากรรม แห่งมหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ขึ้นไป
ตรวจค้นภาพเขียนในเมืองเก่าสุโขทัยหลายแห่ง
โดยเฉพาะวัดศรีชุมนี้ ได้พบว่าภาพเขียนของ
เดิมตามตำนานในอุโมงค์ หรือช่องผนังด้านทิศใต้
มณฑปหลังนี้ ห่างจากช่องทะลุตรงพระพักตร์
ด้านข้างพระประธานไปทางทิศตะวันตก ประ
มาณ ๑ เมตร ยังคงเหลืออยู่เป็นเนื้อที่ประมาณ
๐.๕๐ x ๐.๖๐ เมตร นายเพ็ชทองได้เขียนคัดลอก

ด้วยเส้นหมึก จากภาพเขียนระบายสีของเดิมเอา
ลงมากองเทพฯ ภาพเขียนนั้นเป็นภาพมีลักษณะ
อันเป็นอย่างที่ช่างเรียกกันว่า “เรือนปราสาท”
ยอดปราสาทเป็นแบบ สลุป หรือ เจดีย์แบบไทยใน
สมัยกรุงสุโขทัย โดยเฉพาะลักษณะเหมือนกับ
ยอดพระเจดีย์วัดมหาธาตุ ใน บริเวณเมือง เก่าสุโข-
ทัยไม่ผิดเพี้ยน ตลอดจนลวดลายเครื่องประดับ

ซึ่งทำเป็นลายดอกจันทน์และลายกระหนก เหมือน
กับลวดลายที่ประดับซุ้มพระเจดีย์องค์ใหญ่ในวัด

มหาธาตุ^{นี้} สัตว์^{ที่}ใช้เขียนมีเพียง ๒ สัตว์ คือ สัตว์^{ที่}คำ
และคินแคง นัยว่าเป็นภาพเขียนชั้นสำคัญที่สุด
ชั้นหนึ่งของไทย อันจะเป็นประโยชน์อย่างใหญ่ยิ่ง
ในการศึกษาเกี่ยวกับศิลปกรรม วัฒนธรรม และโบ-
ราณคดีของไทย นัยว่าเป็นโชคดียิ่งใหญ่หลวง
ของเราที่มรดกอันหาค่ามิได้ ซึ่งบรรพบุรุษของเรา
ในสมัยกรุงสุโขทัย ได้ทอดทิ้งไว้ ให้จะ ไม่ต้องสูญเสีย
ไปเสียเลยที่เดียว แต่เป็นที่น่าเสียดายที่มีได้พบ
ลวดลายพระพุทธรูปเรียงเป็นแถว ดังที่สมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาตำราวงราชานุภาพได้
ทรงพบไว้ เพราะอาจหลุดออกหมด เนื่องจากภัย
ธรรมชาติและมนุษย์ ด้วยยังมีมนุษย์ที่มีอยู่ไม่สุข
ได้เอาถ่านบ้าง ของแหล่ม ๆ บ้าง ชีตเขียนชื่อของ
คนตามฝาผนัง ที่เขียนประสาณสีในอุโมงค์ฝาผนัง
มณฑป และแผ่นศิลาจารึกภาพชาดกที่มีชื่อเสียง
ถึง ทั้งนั้นคงจะเป็นเพราะอยากขอวัดคนอื่นเขาว่าตัว
ฉันเองก็ได้มาถึงปูชนียสถานแห่งนี้เหมือนกัน แต่

หา^๒รู้ไม่ว่าการกระทำ เช่น^๕นั้น เท่า^๔กับ^๔เป็นการช่วย
กันทำลายหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ โบราณคดี
และวัฒนธรรมของชาติไทย สม^๖กับ^๖ที่พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิ-
พนธ์ก่อนแคะไว้ ในคำนำหนังสือเที่ยวเมืองพระร่วง
ว่า “คนไทยโบราณมีแต่คิดและอุตสาหกรรมทำสถาน
ที่ใหญ่โตและงดงามขึ้นไว้ ให้มั่นคง คนไทยสมัย
นี้^๕แต่จะรื้อถอนของเก่า ๆ^๕ทิ้งไว้ ให้โทรมเพราะ
มี^๕หลงนิยมในของใหม่ ไปตามแบบของชาวต่างประเทศ
ไม่รู้^๕จักเลือกสรรว่าสิ่งไรจะเหมาะจะควร
ใช้ใน^๕เมืองเรา สักแต่เขาใช้ก็ใช้อย่าง มีแต่ตาม
อย่างไปประดุกตารกฉะนั้น”

ในข้อนี้^๕หนึ่งหรือ^๕อโม^๕งคัน^๕ ใต้^๕พิภพ^๕ศิลาจารึก
หลัก^๕หนึ่ง จารึก^๕เรื่องพงศาวดารกรุงสุโขทัย คือ
ศิลาจารึกหลักที่ ๒ ในหนังสือประชุมศิลาจารึก
สยามภาคที่ ๑ ศิลาจารึกหลักที่ ๑ ศาสตร์^๕ราจารย์

บอรรช เซเคส์ สันนิษฐานว่า เติมนจะอยู่ทั่วคัมหา.
 ชาติในเมืองเก่าสุโขทัย โดยมีเหตุที่น่าเชื่อได้ ๒
 ประการ คือประการที่หนึ่ง ในคำจารึกนั้น ได้
 เล่าเรื่องการปฏิสังขรณ์ วัดมหาธาตุไว้ โดยยืดยาว
 และอีกประการหนึ่งในศิลาจารึกนครชุม (หลัก
 ที่ ๓) ด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๔๗-๔๘ มีความปรากฏ
 ว่า “ค่านกล่าวคณิสเสกสน้อย แลค่าน
 พิศนารไชร์ กล่าวไว้ในจารึกอันมีในเมืองสุโขทัย
 พระมหาธาตุพน. ..” ศิลาจารึกหลักที่ ๒ นี้ เคย
 นนอยู่^{๕๕} ในพระที่นั่งคว โมกขพิมานพิพิธภณทสถาน
 แห่งชาติกรุงเทพฯ เหตุที่จะเอาลง^{๕๖} ไปกรุงเทพฯ นั้น
 เกิดขึ้นด้วยชาวต่างประเทศ^{๕๗} ไปเที่ยวเก็บ หรือ
 ลางทีละเล็กละน้อย เอาของโบราณทาง เมืองเหนือไป
 ต่างประเทศเสียด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอม
 เกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำรัสสั่งให้สมเด็จพระ
 พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา คำนวณราชานุภาพ

เมื่อครั้งยังดำรงพระยศเป็นพระเจ้าน้อยยาเธอกรม
หมื่นฯ และทรงตำแหน่งเป็นอธิบดีกระทรวง
ธรรมการ ให้คิดอ่านตรวจค้นเก็บของโบราณซึ่ง
ควรหวงแหนอยู่ตามหัวเมืองเหนือ เอามาเก็บรักษา
ไว้เสียในกรุงเทพฯ สมเด็จพระยาตากษาราช
นาถฯ จึงกราบบังคมทูลขอพระราชทานแต่งตั้งให้
ร้อยเอกหลวงสโมสรวรรพการ นายทหารช่างใน
กรมมหาดเล็ก คือพลโทพระยาสโมสรวรรพการ
(ทัต ศิริสัมพันธ์) คน ๑ กับหลวงกำจัดไพริน ปลัด
กรมกองแก้วจินดา คือ มหาอำมาตย์ตรี พระยา
วิจิตรวรภัย (ทิศ นามะสนธิ) คนหนึ่งเป็นข้า
หลวงขึ้นไปตรวจเก็บของโบราณ ได้จารึกหลาย
แผ่นรวมทั้งทวศศรชุมด้วย นำมาเก็บรักษาไว้ใน
กรุงเทพฯ

บนชั้นยอดค้ำยันผนังมณฑปนั้น มีหลุมสำหรับ
รับเส้าอยู่สี่หลุม แสดงให้เห็นว่าเครื่องบนเป็นไม้

หลังจากมุงกระเบื้อง กระเบื้องที่พบบนผนังนี้ ปลาย
 คัดตรงเสมอกัน ไม่แหลมเหมือนกระเบื้องที่ใช้อยู่
 ในปัจจุบัน ขอบสำหรับเกี่ยวระแนงงอเต็มแผ่น
 ไม่มีตัวผูกตัวเมีย รูปหลังคามณฑปนี้ พระบาท
 สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสันนิษฐาน
 ว่า เป็นรูปเหมือนชามคว่ำ มีจวน้ำหลัง ส่วน
 มณฑปหลังนี้ สมเด็จพระยาค้ำวกราชา
 นุภาพทรงสันนิษฐานว่า เคยคงเป็นมณฑปโถง
 สร้างด้วยเครื่องไม้ สร้างวิหารก่ออิฐต่อรัชกาล
 หลัง ขอนสังเกตเห็นฝาผนังตรงพระชานพระประ
 ฐานก่อรุ่งออกไป ถ้าสร้างมณฑปกับพระพุทธรูป
 ในคราวเดียวกันก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ พระพุทธรูป
 องค์ตรงกบตเรียกว่า “พระองุ่น” ในศิลาจารึกพ่อ
 ขุนรามคำแหง (จารึกกรุงสุโขทัยหลักที่ ๑) มี
 รอยบนพอกแก้ไขหลายครั้ง องค์เดิมเห็นจะพัง
 เสียครึ่งหนึ่งแล้วสร้างขึ้นใหม่ในภายหลัง แต่

ลักษณะของพระพุทธรูปและมณฑป เป็น แบบของ
สมัยสุโขทัย

หน้ามณฑป “พระอจณ” นมัสการย่อมๆ อยู่
วิหารหนึ่ง มีประตูเข้าด้านหน้าหนึ่งประตู ด้าน
หลังหนึ่งประตู ผนังด้านตะวันออกและด้านตะวันตก
กว้าง ๑๑.๕๐ เมตร ด้านเหนือและด้านใต้ยาว
๒๐ เมตร เจาะช่องผนังให้แสงสว่างเข้าเป็นรูป
กากบาท การก่อสร้างใช้อิฐปนแลง คือใช้แลง
เป็นรากและฐาน ผนังก่อด้วยอิฐถือปูน เสาเป็น
แลงถือปูน พระประธานในวิหารนี้เป็นพระพุทธรูป
ปูนปั้น แต่ถูกทำลายเสียหมดแล้ว เหลือแต่ฐาน
ชุกชีให้พอแลเห็นได้บ้างเท่านั้น ส่วนพระอุโบสถ
อยู่ทางทิศใต้ริมทางก่อนถึงมณฑปและวิหารห่าง
กันประมาณ ๘๐ เมตร เป็นพระอุโบสถหลังย่อมๆ
ยังมีเสมาเหลืออยู่ให้เห็นได้ มีประตูเข้าด้านหน้า
ทางทิศตะวันออกเพียงประตูเดียว วัตร้างในจัง-
หวัดสุโขทัยนี้สังเกตได้ว่า พระอุโบสถเล็กกว่า

วิหาร และอยู่ห่างกันเสมอ เช่น วัดมหาธาตุ
และวัดศรีสวาย ในบริเวณเมืองสุโขทัยเก่าเป็นต้น

วัดศรีชุมนี้ ได้มีกล่าวถึงในพระราชพงศาว-
ดารกรุงศรีอยุธยาอยู่แห่งหนึ่ง คือในปลายแผ่นดิน
สมเด็จพระมหาธรรมราชา ใน พ.ศ. ๒๑๒๗ บัณฑิต
เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงประกาศอิสร-
ภาพ ที่เมืองแครงแล้ว ให้เกณฑ์คนหัวเมือง
เหนือไปรบกับท้าวสุราษฎร์ศรัทรา แม่ทัพพม่าซึ่งตั้ง
กองท่าทางอยู่ที่เมืองกำแพงเพชร ครั้นนพพระยา
สุวรรณโคตกกับพระยาพิชัยยังกลัวพม่า เห็นว่าสม-
เด็จพระนเรศวรมหาราชมีพลน้อย ที่ไหนจะตั้ง
แข็งเมืองต่อสู้พระเจ้าหงสาวดีได้ คิดจะเอาตัวรอด
กับทัพพม่าเสียไม่ยอมยกทัพไปตามรับสั่ง ครั้นรู้ว่า
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ขี้ใจกล้าพม่า ที่เมืองกำแพง-
เพชรไปไต่แล้ว กลัวจะถูกลงโทษที่ขัตติยบัลลังก์
ก็เลยเป็นกบฏ ไปรวมกันตั้งมั่นอยู่ที่เมืองสุวรรณ-
โคตก สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อทรงทราบ

ว่าพระยาสุวรรณคโลกกับพระยาพิชัยเป็นกบฏ ก็ให้
 รวมกองทัพพร้อมกันที่เมืองตาก แล้วยกไปทาง
 บ้านด่านลานหอย ครั้นถึงเมืองสุโขทัย โปรดให้
 ตั้งพลับพลาประทับที่ข้างวัดศรีชุม ทรงพระวิตก
 ว่าไทยยังไม่เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ที่ยังกลัวพระ
 เจ้าหงสาวดีเห็นจะมีมาก จึงให้ตั้งพิธีศรีสาขาน
 การ ตกน้ำขอพระสยามภูวนาถและน้ำตรระพัง
 โพลศรีซึ่งนับถือกันว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์จริง พระร่วง
 มาทำน้ำพิพัฒน์สัตยา ให้นายทัพนายกองตลอดค
 ้นไพร่พลถือน้ำทำสัตย์ สัญญาว่าจะต่อสู้ข้าศึกกั
 บ้านเมืองไทยให้เป็นอิสรภาพให้จงได้ แล้วเสด็จ
 ยกกองทัพหลวงไปที่เมืองสุวรรณคโลกจนแตก จับ
 พระยาสุวรรณคโลกและพระยาพิชัยได้ โปรดให้
 ประหารชีวิตเสียทั้งสองคน

นี่เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า ในรัชสมัย
 แผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา แห่งกรุงศรี
 อโยธยา วัดศรีชุมยังเป็นวัดสำคัญอยู่ เป็นวัดที่

มีส่วนสำคัญในการกอบกู้อิสรภาพของไทย ใน
สมัยกรุงศรีอยุธยาครั้งใดก็ผ่านมาแล้วข้างต้น แต่
เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่สามารถจะทราบได้ว่าพลับ
พลาที่ประทับของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช คง
อยู่ตรงไหนแน่ และบริเวณวัดศรีชุมก็ถูกขุดถูก
ฟอนเสียเกือบจะไม่มีชิ้นใด ยังคงเหลือแต่มณฑปอัน
เป็นชั้นเอกอยู่หลังเดียว ซึ่งยังมีผู้กระทำบาปอัน
หนา ยังชอบขุดทำลายอยู่อีก ขณะนี้ทางราช
การได้ซ่อมเพื่อรักษาไว้ให้อนุชนของชาติไทยได้
เห็นฝีมืออันน่าอัศจรรย์ของบรรพบุรุษต่อไปอยู่แล้ว
ตามมณฑปหลังนั้นถูกทำลายเมื่อใด ก็นับว่ากรุง
สุโขทัยเก่าขาดสิ่งที่ควรหวัด แก่ถูกหลานไป อีก
อย่างหนึ่ง

ขอควรคิดเกี่ยวกับกรุงสุโขทัย

ของ

ท. อมาตยกุล

(คัดจากวารสารศิลปากร ปีที่ ๗ เล่ม ๗)

พอล่วงถึงที่เกี่ยวกับกรุงสุโขทัย จะเป็นใน
เชิงประวัติศาสตร์^๑ ศาสนา^๒ หรือศิลป^๓
ท่านผู้บรรยายท่านมักจะออกอุทานว่า “อ้อ ^๔รู้แล้ว
มัน^๕เรื่องเก่าที่เขาเขียนกันมาแล้วทั้งนั้น” ข้าพ-
จึงมาจินตนาการว่า ถ้าจะเขียน ^๖เรื่องประวัติ
ศาสตร์ของกรุงสุโขทัย หรือเรื่องอื่นๆ ซึ่งข้าพ
กับท่านผู้บรรยายเคยเขียนกันมาหลายต่อหลายท่านแล้ว
ก็จะไม่เกิดประโยชน์อย่างใด จึงเลียงเขียนเป็น
เชิงเสนอข้อคิดในปัญหาที่ยังไม่เคยมีผู้ใดนำเสนอ
แต่ถ้าจะนำปัญหาต่างๆ ที่ข้าพเจ้า^๗นึกคิดไว้มาก

แผ่ลงในหนังสือเล่มนี้ทั้งหมดแล้ว เข้าใจว่าคงจะ
 ไม่มีหน้ากระดาษเพียงพอสำหรับ เรื่องของข้าพเจ้า
 เป็นแน่ เพราะฉะนั้นจึงขอเสนอข้อคิดแต่เพียง
 บ้าง ๆ เพื่อขอให้ท่านผู้รู้ทั้งหลายได้ช่วยกันชยคิด
 ต่อไป เมื่อช่วยกันคิดช่วยกันค้นหาย ๆ คนเข้า
 ข้าพเจ้าแน่ใจเหลือเกินว่า ประวัติศาสตร์ของกรุง
 สุโขทัยที่ยังเลือนลางอยู่ในปัจจุบันนี้นั้น จะต้อง
 กระ้างแจ้งขึ้นสักวันหนึ่งในอนาคตอันใกล้เป็น
 แน่

นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี ตลอดจน
 จิตรกรที่มีใจรักศิลปของกรุงสุโขทัย น่าจะขอบ
 คุณท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี
 เป็นอย่างมาก ที่ได้สั่งแต่งตั้งกรรมการชน
 คณะหนึ่ง เพื่อบรรณะปฏิสังขรณ์เมืองสุโขทัยเก่า
 ให้กลับฟื้นคืนชีวิตขึ้นอีกครั้งหนึ่ง การฟื้นฟูเมือง
 สุโขทัยเก่าคราวนี้อาจกล่าวได้ว่า ไม่มีสมัยใดจะ
 เทียบเทียมได้ เพราะได้จัดให้มีการถากถางและ

ชุดแต่งโบราณสถาน บุรณะสิ่ง^๑ที่ปรักหักพังให้คง
ทนต่อสภาพดินฟ้าอากาศของประเทศไทย ตัด
ถนนหนทางเข้าไปยังโบราณสถาน เพื่อให้ประชาชน
เข้าไปชมได้สะดวก ชุดลชกสระต่าง ๆ ^๑ที่ค้น
ขึ้น ปลุกไม้คอกและไม้ผล และยังมีงานอื่น ๆ
อีกหลายอย่าง ซึ่งคณะกรรมการกำลังดำเนินการ
อยู่ และในโอกาส^๑นี้เองนับว่าเป็นโชคอันประ
เสริฐของข้าพเจ้า ที่ได้ไปเห็นโบราณสถานใน
เมืองสุโขทัยเก่าใกล้ชีวิตอีกครั้งหนึ่ง การไปเมือง
สุโขทัย เก่า ครัง^๑หลัง^๑ที่สุด เมื่อวันที่ ๖ กันยายน
๒๔๙๖ ข้าพเจ้ามีโอกาสดำ^๑เข้าไปพิจารณา
โดยตลอด ทำให้เกิดความรู้และความคิดขึ้นใหม่
อีกหลายอย่างหลายประการทีเดียว แต่ปัญหา
เหล่านี้ข้าพเจ้าไม่สามารถจะนำมาเสนอได้ทั้งหมด
แม้จะเสนอปัญหาแต่เพียงเรื่องหนึ่ง ๆ ให้ละเอียด
พิสดาร ก็ไม่สามารถจะทำได้เพราะมีเวลาจำกัด
อย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งเชื่อว่าคงไม่มีหน้า

กระต่ายเหลือสำหรับข้าพเจ้าถึงเพียงนั้น เพราะ
 ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงขอก้าวแต่เพียงย่อๆ พอให้เป็น
 ข้อคิดสำหรับท่านผู้ในอันที่จะนำไปพิจารณาต่อ-
 ไป ปัญหาต่างๆ มีดังนี้

๑. เราทราบกันเป็นส่วนมากแล้วว่า ชาว
 ไทยในสมัย กรุงสุโขทัย และ กรุงศรีอยุธยา ไม่ได้
 เรียกชื่อ ประเทศว่าประเทศสยามหรือประเทศไทย
 เลย ชื่อสยามนั้นเป็นชื่อที่ชาต่อนเขาตั้งให้เรา
 โดยกำหนดเอาภูมิประเทศเป็นสำคัญ (คำแปล
 คำว่า สยามนี้ มีบางท่านทำไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ไม่จำเป็นต้องนำมาสาธยายอีก) ส่วนเชื้อชาติ
 นั้นเราเป็นไทย และเรียกตัวของเราเองว่าไทยมา
 ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และยังคงเรียก
 กันจนอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ เพราะฉะนั้นจึงมี
 ปัญหาว่าในสมัยสุโขทัยเรา เรียกชื่อประเทศของ
 เราว่าประเทศสยามหรือเมืองสยามหรือเปล่า เท่า
 ที่ตรวจดูในศิลาจารึกของกรุงสุโขทัย ตลอดจน

หนังสือเก่า ๆ ยังไม่เคยพบว่าไทยเราเรียกชื่อประเทศของตนว่าสยามเลย แต่ทำไมไม่เรียกชื่อว่าสยามแล้ว เราเรียกขานกันว่าอย่างไร เรียกเมืองสุโขทัยเฉย ๆ หรือว่ามีคำอื่นใดเพิ่มเติมเข้าไปอีก ปัญหาแน่แท้จะไม่เป็นของยากนัก แต่ก็ไม่ควรจะผ่านพ้นไปเสียง่าย ๆ

ข้าพเจ้าได้ตรวจสอบดูในศิลาจารึก ของกรุงสุโขทัยหมดทุก ๆ หลัก เห็นมีตอนที่กล่าวถึงส่วนรวม คือกล่าวถึงประเทศ ไม่ได้เรียกเมืองสุโขทัยเฉย ๆ เรียกควบกันไปกับเมืองศรีสัชนาลัยทุกคราวไป จึงทำให้เกิดความคิดว่าในสมัยสุโขทัยคงจะเรียกชื่อสุโขทัยว่า “เมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย” กระจ่าง ? หลักฐานเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลายหลักทีเดียว ข้าพเจ้าจะขอคัดมาเสนอต่อต่อไปนี้

“๑๒๑๔ คก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหง

เจ้าเมืองศรีษณาลัยสโโขทัยนี้ ปลุกไม้ตาลได้
สิบสี่เข้า.....” จารึกกรุงสโโขทัยหลักที่ ๑

“ใช้วันสวดธรรมพ้อขุนรามคำแหง เจ้า
เมืองศรีษณาลัยสโโขทัย ชนนัง เห็นอ ชะการ
หิน.....” จารึกกรุงสโโขทัยหลักที่ ๑

“พ้อขุนรามคำแหง ลูกพ้อขุนศรีอินทรา-
ทิตย์ เป็นขุนในเมืองศรีษณาลัยสโโขทัย ทัง
มากาวลาวและไทย.....” จารึกกรุงสโโขทัย
หลักที่ ๒

“แล้วพ้อ ขุนผา เมือง เอา พล เมื่อ เมือง ราช
เมืองสากอโต..... ศรีษณาลัยสโโขทัย ขอม
สมาคโชลญ ลำพองรบ.....” จารึกกรุงสโโขทัย
หลักที่ ๒

“พระยาภาไทยราชผู้เป็นลูกพระ ยาละอไทย
เป็นหลานแก่พระยารามราช เมื่อใดเสวยราชย์
ในเมืองศรีษณาลัยสโโขทัย ไ้ราชากิเชก....”
จารึกกรุงสโโขทัยหลักที่ ๓

“เสด็จเสวยราชสมบัติใน ศรีสัชนาลัยสุโข-
ทัยได้ ๒๒ ปี....” จารึกกรุงสุโขทัยหลักที่ ๕

“เมื่อลุนนพรวญาภาไทยรูปพระยัฎกไตร ได้
ชนเสวยราชย์ในเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย แทน
แทนพ่อ....” จารึกกรุงสุโขทัยหลักที่ ๕

“ลักษณะนี้... ไทยผู้.... พ.... เมืองศรี-
สัชนาลัยสุโขทัย หากุณสังขยาตราไว้ได้ ๑๒
.....” จารึกกรุงสุโขทัยหลักที่ ๕

ถ้าจะเรียกชื่อซึ่งจะให้มีความหมาย แต่
เฉพาะเมืองสุโขทัยหรือเมือง ศรีสัชนาลัย แต่เพียง
เมืองเดียว คือไม่จงใจจะให้มีความหมายรวมกัน
ทั้งประเทศ ก็กล่าวแต่เฉพาะเมืองนั้น ๆ แต่เพียง
ชื่อเดียว คือกล่าวว่าเมืองสุโขทัยหรือเมืองศรีสั-
ชนาลัย ไม่ได้เรียกควบกันว่า “ศรีสัชนาลัยสุโข-
ทัย” ตัวอย่างที่เรียกชื่อว่าเมืองสุโขทัย เมืองศรี-
สัชนาลัย อันยังแสดงว่าจงใจกล่าวจากเมืองนั้น ๆ
โดยเฉพาะ มีปรากฏอยู่ในศิลาจารึกหลายแห่ง

ที่เคียว แต่ถ้าข้าพเจ้าจะยกตัวอย่างมาแสดงในที่
นี้ด้วยเกรงว่าจะไม่ได้พูดถึงเรื่องอื่น เพราะฉะนั้น
จึงขอทูลไว้ ถ้าผู้ที่สนใจต้องการทราบโดยละเอียด
ขอไปรศตรวจดูในหนังสือประชุมศิลาจารึก ภาค ๑
ต่อไป

๒. เราทราบกันอยู่เป็นของธรรมดาแล้วว่า
เมืองราช เมืองบางยาง เมืองสระหลวง เมือง
เมืองสองแคว เมืองเขลียง เมืองสีขันดาลย เมือง
แก่ง เมืองบางชลง เมืองฉอด เมืองชากังราว
และแม่เมืองสุโขทัยเอง ก็ตั้งมาก่อนสมัยกรุงสุ-
โขทัย แต่มีผู้ใดเคยได้ตรวจสอบดูจากเมืองไย-
ราณเหล่านี้ให้ตลอดหรือไม่ มีศิลปกรรมสมัยก่อน
กรุงสุโขทัยเหลืออยู่ในเมืองไยบ้าง และไยราณ
สถานนั้นๆ มีรูปร่างเป็นอย่างไร และไทยใน
เมืองเหล่านั้นนับถือศาสนาอะไร ฯลฯ

ปัญหาในข้อนี้ ข้าพเจ้าก็ยังไม่ตอบตัวเองไม่ได้
ทั้งหมดเหมือนกัน เพราะข้าพเจ้าก็ยังไม่มีโอกาส

ได้ไปสำรวจ ตรวจค้น เมืองโบราณ เหล่านั้นให้ถ้วน
 ทวทุกเมือง และบางเมืองก็ยังไม่พบ เช่นเมือง
 ราชเป็นต้น การจะเขียนประวัติศาสตร์ของกรุง
 สุโขทัยให้ละเอียดพิสดาร ก็จำเป็นต้องมีการสำ
 รวจตรวจค้นเมืองโบราณดังกล่าวนี้ให้ถ้วน การ
 เขียนประวัติศาสตร์ในสมัยโบราณ อันไม่มีหนังสือ
 เก่าสำหรับตรวจค้นได้เพียงพอ นั้น จำเป็นจะต้อง
 อาศัยโบราณสถาน หรือโบราณวัตถุเป็นเครื่อง
 ช่วยเหลือด้วย จึงจะทำให้ข้อเคลือบคลุมกระจ่าง
 แจ่มขึ้น ถ้าแม้แต่เราคนเดียวเองแล้วก็มีแต่ทาง
 ผิดไต่ถามมากมายทีเดียว ปัญหาข้อนี้เป็นเรื่องใหญ่
 คนเหมือนจะยังไม่มีผู้ใดเคยคิดทำให้ตลอด ข้าพ
 เจ้าจึงใคร่จะขอเสนอให้นักประวัติศาสตร์ และนัก
 โบราณคดี เพื่อได้โปรดช่วยกันสำรวจตรวจค้น
 และเผยแพร่เรื่องราวของเมืองเหล่านั้นต่อไปด้วย

๒. ก่อนตั้งกรุงสุโขทัยปรากฏว่า กษัตริย์
 ขอมได้ส่งข้าหลวงออกมาปกครอง เมืองสุโขทัย

ข้าหลวงขอมคนนั้นเป็นทหารด้วย ปราบกฏในศิลา
จารึกของกรุงสุโขทัยว่าชื่อ “โฆลญลัมพง” พ่อ
ขุนบางกลางท่าว เจ้าเมืองบางยาง กับพ่อขุนผา
เมือง เจ้าเมืองราช ได้คบคิดกันซึ่งอำนาจจาก
ขอม โดยยกกองทัพเข้าต่อสู้กองทัพของโฆลญ
ลัมพง ที่ตั้งรักษาเมืองสุโขทัยแตกพ่ายหนีไป พ่อ
ขุนผาเมืองเจ้าเมืองราชยกกองทัพเข้าตีหักเมืองสุ
โขทัยไต่ก่อน ทำไมไม่ตั้งตนเป็นกษัตริย์ กลับ
นำกองทัพของตนออกจากเมืองสุโขทัย แล้วเชิญ
พ่อขุนบางกลางท่าว ให้ยกกองทัพเข้าไปในเมือง
ทงนแม่จะมีเหตุผลที่ทำให้สันนิษฐานได้ว่า เนื่อง
จากพ่อขุนบางกลางท่าว เป็นต้นคิดที่จะชิงอำนาจ
จากขอม และพ่อขุนผาเมืองเป็นแต่เพียงคู่ปรปักษ์
เท่านั้นก็ได้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง พ่อขุน
ผาเมืองเป็นผู้ที่ฝากไว้ในกษัตริย์ขอมอยู่ ทงกษัตริย์
ก็โปรดปรานถึงกับประทานพระขรรค์ และยอมยก
ธิดาให้เป็นชายาของพ่อขุนผาเมืองด้วย เช่นนั้นถ้า

พ่อขุนผาเมืองจะตั้งตนเป็นกษัตริย์เสียเอง ก็เกรง
 จะเป็นทรงเกียรติกษัตริย์ของประชาชนพลเมืองก็ได้ แต่น่า
 จะมีปัญหาอันใดนอกเหนือไปจากนี้หรือไม่ ขอ
 เชิญชวนท่านผู้รู้ และผู้สนใจได้โปรดพิจารณา
 ต่อไป

๔. ตามที่ สมเด็จพระยาตากษัตริย์ ราชาน-
 ภาพทรงสันนิษฐานว่า เมืองสุโขทัยเดิมน่าจะตั้ง
 อยู่ทั่วทิศพระพายหลวง เพราะยังปรากฏคันคูอยู่จน
 กระทั่งทุกวันนี้ สำหรับบริเวณทิศพระพายหลวง
 นั้นเท่าที่ข้าพเจ้าได้ไปสำรวจแล้ว ก็รู้สึกว่ามันน่าจะ
 เป็นเมืองได้ เพราะมีคูล้อมรอบตามแบบเมือง
 โบราณทั้งหลาย ลาดูนมีทางน้ำติดต่อกับคลอง
 น้ำโจนตรงข้ามตรงข้ามตะวันออกเฉียงเหนือ และ
 คลองน้ำโจนนั้นก็ไหลไปบรรจบ กับแม่น้ำแม่ลำพัน
 ตามทิศตะวันออกของเมืองสุโขทัย ในบริเวณนี้ก็
 ยังมีซากปรางค์ของขอม ปรากฏอยู่ เป็นปรางค์

๓ องค์ แต่อีก ๒ องค์นั้นพึ่งไปหมดแล้ว คงเหลือ
 ที่ยังพอเป็นรปร้างอยู่แต่เพียงองค์เดียว นอกจาก
 ปร้างก็ ๓ องค์นั้นแล้ว ยังมีวัดที่เรียกกันว่าวัดพระ-
 นอน เป็นวัดใหญ่โตสร้างติดอยู่กัยปร้างและมี
 ซากวัดอยู่ตอนนอกหลายวัด

เท่าที่ข้าพเจ้ามีโอกาส ไปสำรวจ ครังหลังที่
 สักเมื่อเดือนกันยายน ๒๔๕๖ ทำให้เกิดความคิด
 ขึ้นว่า เมื่อพ่อขุนบางกลางท่าว ราชากิเษกเป็น
 พระราชาธิบดีครองกรุงสุโขทัยนั้น น่าจะกระทำ
 ที่เมืองนั้น หรือที่ไหน เมืองสุโขทัยเก่าที่ยังเหลือ
 ซากอยู่บัดนี้ จะต้องเป็นเมืองที่สร้างขึ้นในภายหลัง
 ที่พ่อขุนบางกลางท่าวยึดอำนาจได้จากขอม
 แล้วอย่างไม่ต้องสงสัย แต่จะสร้างขึ้นในรัชสมัย
 ของพระมหาจักรีบรมราชูปถัมภ์ ไทเป็นรองที่น่าจะพิจารณา
 กันต่อไป แต่ข้าพเจ้าขอเสนอเพื่อเป็นข้อคิด
 สักหน่อยว่า ถ้าพ่อขุนบางกลางท่าว ยึดอำนาจจาก
 ขอมได้ในราว พ.ศ. ๑๘๐๐ แล้ว ระยะเวลา

รัชกาลของพ่อขุนบางกลางท่าว กับพ่อขุนบาน
เมืองกมเพียง ๒๐ ปีเท่านั้น ต่อจากนั้นก็เว้นระยะ
เวลาของพ่อขุนรามคำแหง และใน ระยะ ที่
ใหม่ ๆ นั้นกำลังไพร่พลจะมีเพียงพอที่จะสร้างเมือง
ขนาดใหญ่ขึ้นได้หรือไม่

๕. เมืองสุโขทัยที่สร้างขึ้นใหม่ ในสมัย
กรุงสุโขทัยนั้นใหญ่กว่าเมือง สุโขทัยเดิม ที่วัดพระ
พายหลวง ถึง ๘ เท่า กำแพงชั้นในก่อด้วยศิลา
แลง ข้อมกำแพงด้วยศิลาแลง ส่วนกำแพงชั้นนอก
อีก ๒ ชั้นเป็นคันดิน มีคูกว้างใหญ่ เมื่อใดตาก
ทางเสร็จเรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ทราบว่า
คูและกำแพงทั้ง ๓ ชั้นนี้มีมาแต่เดิม ตั้งแต่สมัย
สร้างกรุงสุโขทัย มีใช้สร้างขึ้นใหม่ ในสมัย
กรุงศรีอยุธยา เพื่อกันชนใหญ่ทั้งที่บางท่านเข้าใจ
ที่ขุดคูขึ้นกว้างใหญ่ ก็เพราะจะกักกั้นน้ำไว้ใช้ใน
ฤดูแล้ง ได้พบทางระบายน้ำมาจากเขาสะพานหิน
ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองสุโขทัย และมี

“สรีรภังส” คือท่านบ่ทำกันน้ำไว้ทก้าแพงเมือง
 ทางทิศใต้ด้วย ท่านบ่บ่คงจะสร้างชนสำหรับขีต
 น้ำไว้ให้เต็มอยู่เสมอ เพื่อย่อกันชาคักให้เขาต
 ใต้ โดยยากประการหนึ่ง และเพือสงวนน้ำไว้ใช้
 ในฤดูแล้งด้วย น้ำทกตกเข้ามาในคูเมืองนี้ ก็ทำ
 ท่อให้ไหลลงไปสู่สระพังซึ่งเป็นสระใหญ่ขุดไว้ตาม
 วกต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในก้าแพงเมืองทกวก และมีขื่อ
 น้ำเล็ก ๆ กรทวยอิฐสำหรับเป็นทกรองน้ำจากสระ
 พังอกทหนึ่ง ทงนคงจะเอาไว้สำหรับใช้เป็นน้ำ
 รัยประทาน เพราะฉะนั้น จึงน้ำเชื่อใต้เป็นอย่างดี
 แม่นมั่นว่า เมืองสุโขทัยจะเป็นเมืองที่ไม่ก้นการ
 น้ำเลย

เมืองสุโขทัยที่บริบูรณ์ลงขนาดนี้ เกิดขึ้น
 ในสมัยกษัตริย์พระองค์ใด เป็นปัญหาคำถามจะ
 วินิจฉัย อันที่จริงเรื่องนิกไม่เป็นปัญหาคำถามจะตอบ
 ยากเท่าใดนัก แต่จะต้องยกหลักฐานชั้นพิสุจน์
 มากมาย ถ้าข้าพเจ้าจะตอบเสียในท้น เกรงจะ

๔ ๕ ๖
เป็นเรื่องยืดยาว จึงขอเสนอให้ผู้สนใจช่วยกันขบ
คิดกันไปพลางก่อน

๖. ฐานเนิน ปราสาท ที่กำลัง ขุดค้น อยู่ใน
ปัจจุบันนี้เป็นอะไรแน่ ส่วนตัวตำแหน่งนั้นไม่ต้อง
สงสัยว่าจะเป็นตึกไปไม่ได้ ต้องเป็นเครื่องไม้อย่าง
แน่นอน แต่รูปร่างเครื่องบนของตำแหน่งหรือปรา-
สาทราชฐานในครั้งนั้นจะเป็นอย่างไร และปลูก
สร้างบนฐานเนินที่กำลังขุดค้นอยู่ในปัจจุบัน หรือ
ว่าจะปลูกอยู่ในที่อื่น ขอเชิญท่านผู้ช่วยกันสำรวจ
ตรวจค้นต่อไปด้วย

๗. พระศรีรัตนมหาธาตุที่อยู่กลางเมืองสุ-
โขทัยนั้น จะเป็นของสร้างขึ้นในสมัยพ่อขุนราม
คำแหง โดยเอาแบบอย่างมาจากเจดีย์ของจีน หรือ
ว่าสร้างขึ้นในสมัยก่อนพ่อขุนรามคำแหง แล้วมี
ผู้ต่อเติมเสริมแต่งให้มีรูปอย่างที่เราเห็นอยู่ในปัจจุบัน
นี้ เท่าที่ข้าพเจ้าได้ตรวจดูปรากฏว่าพระศรีรัตน-
มหาธาตุนี้มียอดต่อเติมเสริมแต่ง อาจจะพังลงไป

โตทเคียวว่า ที่ตรงนั้น ๆ เป็นของทีสร้างหรือ
 เพิ่มเติมขึ้นใหม่ แม่เจดีย์ที่ล้อมพระศรีรัตนมหา-
 ธาตุก็ซ่อมและเสริมกันขึ้นใหม่หลายครั้ง ถ้าวัค-
 ษัตถ์แต่งเรียบเรียบร้อยแล้ว ข้าพเจ้าจะเขียนเรื่องราว
 โดยละเอียด เพื่อเสนอให้ผู้สนใจ พิจารณา อีกครั้ง
 หนึ่ง ในชั้นนี้ขอเสนอคิดขึ้นเพื่อให้ ไปรคร่วม
 พิจารณาด้วย

๘. พ่อขุนรามคำแหงเสวยราชย์ขึ้นไค ยัง
 ไม่มีผู้ใดคิดค้นได้ ข้าพเจ้าใคร่จะขอเสนอแต่
 เพียงขั้นตอนของการตรวจสอบก่อนว่า ตามความ
 ในศิลาจารึก กรุงสุโขทัยหลักที่ ๑ ตอนที่ว่า
 “๑๒๑๔ คัก บัมะโรง พ่อขุนรามคำแหง เจ้า
 เมืองศรีสขนาลัยสุโขทัยนี้ ปลุกค้นตาลได้สิบสี่
 เช้า.....”

ลองเอา ๑๔ ไปลบ ๑๒๑๔ คงเหลือ ๑๒๐๐
 ศกนเป็นมหาศักราช ถ้าทำให้เป็นพุทธศักราช
 ก็บวกด้วย ๖๒๑ เป็น พ.ศ. ๑๘๒๑ มันจะเป็นบท

พ่อขุนรามคำแหงเสวยราชย์ไต่หรือไม่ว่าง
 เสนอท่านผู้ช่วยกันพิจารณาต่อไป

๕. เมื่อพ่อขุนบางกลางท่าวราชากิเษกเป็น
 พระมหากษัตริย์ครองกรุงสุโขทัยแล้ว พ่อขุนผา
 เมืองกลับไปอยู่ที่ไหน ไปอยู่เมืองวาคอย่างเดิม
 หรืออย่างไร ปรากฏว่าตระกูลของพ่อขุนผาเมือง
 อยู่ในเมืองศรีสัชนาลัยมาแต่เดิม และสมเด็จพระ
 มหาเถรศรีศรัทธาธรรมาธิบดีศรีรัตนลงที่ปาล์ม
 เป็นเจ้า ตามความในศิลาจารึกหลักที่ ๒ ว่าเป็น
 บุตรของพระยาคำแหง เป็นหลานพ่อขุนผาเมือง
 ก็บวชอยู่ในเมืองศรีสัชนาลัย จะเป็นไปไต่หรือไม่ว่าง
 ว่าพ่อขุนผาเมืองคงจะไม่กลับไปครองเมืองวาคอีก
 เพราะ คนใหญ่ คนโต ที่คบคิดกันอยู่ประเทศไต่แล้ว
 จะ ยอมเข้าไปอยู่เมืองเล็กเมืองน้อย ที่ห่างไกล ทาง
 คมนาคม โดยมิไต่สร้างสรรคอะไรไว้เป็นที่ระลึก
 ในความดีความชอบอันอุกฤษฏ์ของท่านเสียเลยเช่น
 นี้จะเป็นไปไต่หรือ ? และเมื่อพ่อขุนผาเมืองมิไต่

กลับไปอยู่เมืองวาคจะไปอยู่เมืองโค จะอยู่ที่
เมืองศรีษณาลัย ซึ่งเป็นนคร คู่กันกับ นครสุโขทัย
มาแต่ดั้งเดิมจะโตหรือไม่ ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้
เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่นักประวัติศาสตร์จะได้ขบ
คึกกันต่อไป

๑๐. ตามความในศิลาจารึกกรุงสุโขทัย
หลักที่ ๑ ทว่า “เบื้องหวอนอนเมืองสุโขทัยนม.....
.....น้ำโคกมีพระชะพงผิ เทพคาในเขื่อนนั้น เป็น
ใหญ่กว่าทุกผิในเมืองนี้ จนผิโคตเมืองสุโขทัย
แล ให่วักพลตูก เมืองนเทยงเมืองนค ผิให่วัก
พลตูก ผิในเขื่อน (นั้น) บัคมเกรง เมืองนหาย”

เรื่องน้ำโคกยังไม่เคยมีผิใดให้คำแปลไว้ ถ้า
จะแปลตามตัวก็แปลว่า “น้ำสูง” หรือน้ำในที่สูง
คงจะหมายความว่าเขื่อนน้ำตกก็ได้ สำหรับเรื่องน้ำ
โคกนี้คงจะมีบางท่านเห็นว่าง่ายนักกระมัง จึงได้
ได้ผ่านเลยไปเสีย มิได้สำรวจตรวจสอบให้แน่ชัด
ว่าคืออะไร และอยู่ที่ไหน แต่สำหรับข้าพเจ้าเอง

ก็ยังไม่ได้สำรวจ ตรวจค้น โดยละเอียด จึงขอ
 ระวังไว้ยังไม่พิจารณาในที่นี้

ส่วนพระชะพงผกอกเหมือนกัน คำสตรา-
 จารย์ ยอร์ช เซเตส์ ผู้เชี่ยวชาญในการอ่าน
 จารึกภาษาโบราณ ก็มีได้แปลว่าคืออะไร เท่าที่
 ทราบกันมากที่ทราบแต่ว่า “ชะพง” เป็นภาษาเขมร
 แปลว่า “สูง” ส่วนนั้นคงไม่มีความหมายเหมือน
 อย่างคำว่า “ผ” ในปัจจุบันนี้ เพราะปรากฏข้อ
 ความในศิลาจารึกหลักเดียวกันเองขยายความต่อ
 ไปอีกว่า “เทพดาในเขานั่น” และศิลาจารึก
 กรุงสุโขทัยหลักที่ ๒ ก็กล่าวว่า “เมื่อก่อนผฟ้า
 เจ้าเมืองศรีโลธรปุระ ให้ลูกสาว ชื่อนาง สุขุมหา-
 เทว ” เช่นนี้แสดงให้เห็นคำว่า “ผ”
 ในกรุงสุโขทัย ไม่ได้หมายความว่า เป็นคำจ้อยอย่าง
 ในปัจจุบันนี้เลย แต่เป็นเทพยดาซึ่งอยู่ในที่สูง คือ
 อยู่บนสวรรค์ และเมื่อเติมคำว่า “ฟ้า” ลงไปอีก

กลายเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เป็นบุคคลสูงสุดของ
ประเทศซึ่งทุกคนต้องเคารพพระละเมิดมิได้

ลัทธิถือผีสร้างเทวดา ซึ่งเรียก ตามภาษาฝรั่ง
ว่า Animism นี้ เป็นลัทธิของมนุษย์ที่มาจากแต่ดึก
เดิม ชาวไทยเราก็นับถือสืบเนื่องกันเรื่อยมา แม้
จะได้รับคติทางพระพุทธศาสนาเข้าไว้แล้ว ก็ยังไม่
ละทิ้งลัทธิถือผีสร้างเทวดานี้ จะเห็นได้ว่าพ่อเมือง
สุโขทัย ทุก พระองค์ จะต้อง เช่น พล บวงสรวง
เทพยดา อันสิ่ง สติ อยู่ ในชนเขา จากเบื้องหัวนอน
ของเมืองให้ถูกต้องตามพิธีการ ถ้ามีฉะนั้นบ้าน
เมืองก็จะไม่อยู่เย็นเป็นสุข และเทพยดาก็จะไม่คุ้ม
เกรงรักษา

แต่พระชะพงฉนวน จะมีตัวจริงหรือไม่ เป็นของ
ที่น่าคิด สำหรับข้าพเจ้ามีความเห็นว่า ชาวตะวันออก
ส่วนมากนิยมสร้างรูปเคารพตามลัทธินิยมของ
ตนมานมนาน ถ้าถือว่าเป็นประเพณีนิยมเช่นนก
น่าจะสร้างพระชะพงฉนวนเป็นรูปเคารพด้วย พระ

ชะพวงผจงควรจะทำเป็นรูปเทพยดา แต่จะทำรูป
 ร่างหน้าตาอย่างไร เป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย จะ
 จำหลักด้วยศิลา ด้วยไม้ หรือจะหล่อด้วยโลหะ
 อย่างไรดีอย่างหนึ่งนั้น เป็นเรื่องที่น่าจะไตร่ตรอง
 ขณพิจารณาต่อไป โดยเฉพาะรูปพระชะพวงผจงนั้นใน
 ปัจจุบันนี้อยู่ที่ไหน รูปแม่ย่าซึ่งอยู่ในศาลแม่ย่าที่
 เมือง สุโขทัยใหม่ เคียงกัน จะเป็น พระชะพวงผจง ไ้
 หรือไม่

เมื่อได้ตรวจดูภูมิประเทศ ของ กรุง สุโขทัย
 แล้ว จะเห็นได้ว่าทางทิศตะวันตกและตะวันตก
 เฉียงใต้มีภูเขาใหญ่น้อยหลายลูกติดกันเป็นพิคไป
 และเมื่อสมเด็จเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกฯ เสด็จ
 ไปตรวจการที่เมืองสุโขทัย เมื่อเดือนกุมภาพันธ์
 ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) ทรงบันทึกไว้ในเรื่อง
 ความเห็นเรื่องกำเนิดของเมืองสวรรค์โลก สุโข-
 ทัย ตอนหนึ่งว่า “มีพยานชัดทักกล่าวว่าเบื้องหัว
 นอนมีชะพวงผจงเทพยดาอยู่ที่เขาอนันน ทางเหนือ

เมืองสุโขทัยไม่มีภูเขาน้ำตกเดียว ส่วนทางใต้มี
 ข้าไปหาเทวรูปไต่อยู่ในเพิงหินด้วย ภูจะเป็นชะพวง
 ๕ เทพยคาแนไม่มีปัญหาเลย ”

สำหรับรูปแม่ย่า จะเป็นองค์เดียวกัน กับพระ
 ชะพวง๕ หรือไม่นั้น ข้าพเจ้าจะไม่ขอวินิจฉัยในทันที
 เพราะ นักโบราณคดีทุกคน ย่อมจะลง ความเห็นได้
 ทันทีว่าจะเป็นไต่หรือไม่ โดยสังเกตรูปร่าง
 ๕ ชวคตรงและฝ่ามือข้าง ส่วนรูปพระชะพวง๕ นั้นมี
 ลักษณะอย่างไร ในปัจจุบันอยู่ที่ไหน และพระ
 ชะพวง๕ องค์ที่ สมเด็จพระเจ้าพรมหลวง พิชณโลก ๕
 ทรงกล่าวว่า ไต่พบที่เพิงหินนั้น เคยขุดอยู่หรือ
 เปล่า ปัญหาเหล่านี้ควรจะช่วยกันสำรวจตรวจค้น
 ต่อไป

ปัญหาต่าง ๆ นอกเหนือไปจากนี้ยังมีอีกมาก
 ๕ มาย แต่เท่าที่ข้าพเจ้าหยิบยกขึ้นมาเสนอเพียง
 ๑๐ ข้อก็เห็นว่ายืดยาวพอสมควรแล้ว จึงขอยุติ

ลงแต่เพียงเท่านั้น ข้าพเจ้าหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ถ้า
 ได้ช่วยกัน หยิบยก ปัญหา เหล่านี้^{๕๕} ชน พิจารณา เป็น
 ข้อ ๆ ไปตามถนัดของแต่ละท่าน ก็จะทำให้เรื่อง
 รวบรวมของกรุงสุโขทัยกระ้างแจ่มยิ่งขึ้น จึงขอฝาก
 ท่านผู้อ่านทุก ๆ ท่านได้ โปรด ช่วยกัน ขบคิดต่อไป
 การช่วยกันคิดค้นนี้มีไว้แต่จะเกิดประโยชน์เฉพาะ
 ตัวข้าพเจ้าหรือผู้ที่สนใจเพียง ๒-๓ คนเท่านั้น แต่
 อาจ จะเกิด ประโยชน์ แก่ ประเทศชาติ อย่าง ใหญ่
 หลวงที่เดียว

หอสมุดแห่งชาติสาขาแม่

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ๒๖๓ ถนนพระราม ๖

สะพานอรุพงษ์ ซอย ๒ พระนคร.

นาขรวด รุ่งเรืองธรรม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๔๘๘
